magazin istoric

ANUL IX Nr. 11 (104) NOIEMBRIE 1975

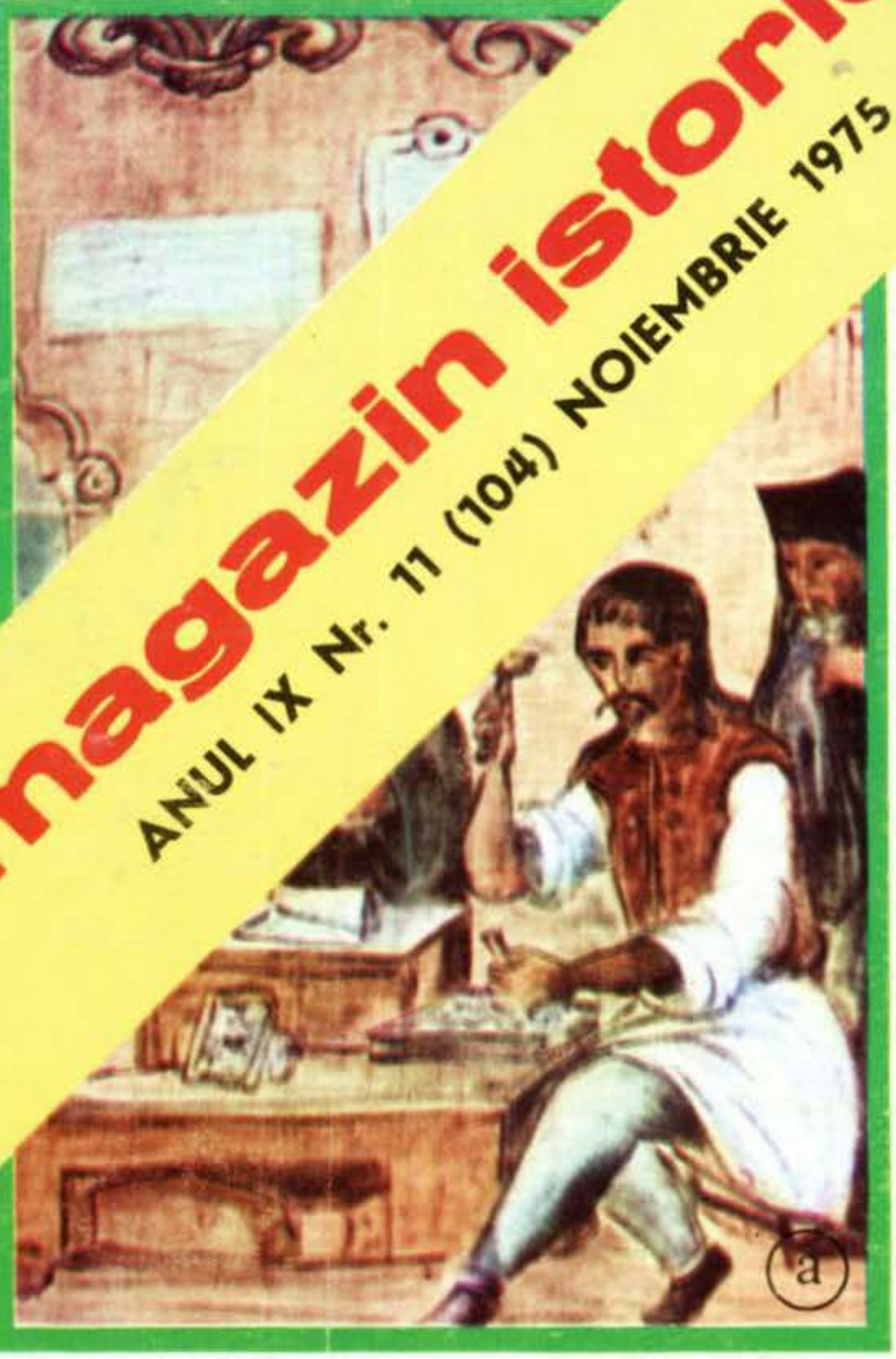

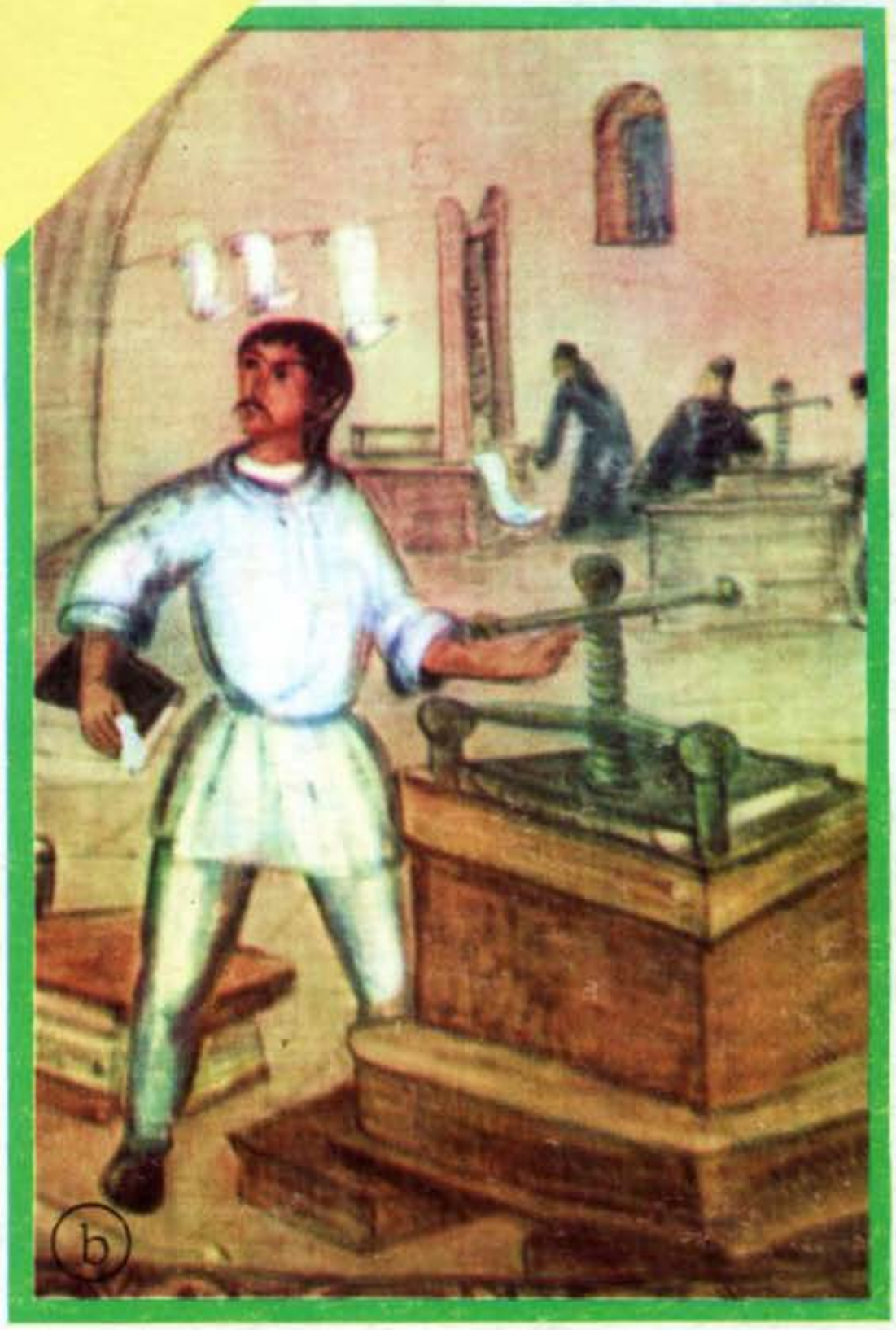

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul IX - Nr. 11 (104)
noiembrie 1975

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMENY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

① ④ ② ③

① ④ Cîteva secvenţe din viaţa lui Antim Ivireanul, după desenele Ioanei Buiescu (Muzeul mănăstirii Antim, Bucureşti): **a** — în anii tinereţii la Constantinopol; **b** — ucenic la tipografia Mitropoliei din Bucureşti; **c, d, e** — strălucit animator al tiparului românesc la Bucureşti, Snagov şi Tîrgovişte; **f** — împreună cu marele iubitor de cultură, domnitorul Constantin Brîncoveanu; **g** — Mihail Iştvanovici, ucenic al lui Antim, la Tbilisi, pentru a înfiinţa o tipografie în Georgia; **h** — arestarea **(Neobositul cărturar Antim Ivireanul,** p. 17**)**

② Vlaicu vodă — frescă de la Curtea de Argeş **(„Marele voievod, domnul de bun neam“,** p. 2**)**

③ Una dintre picturile lui Stephan Lochner care împodobesc catedrala din Köln **(De la Colonia romană la Kölnul german,** p. 45**)**

SUMAR

Vlaicu vodă „marele voievod, domnul de bun neam“: MANOLE NEAGOE.. 2
LUCREŢIU PĂTRĂŞCANU ● Tînăr comunist: CRISTIAN POPIŞTEANU ● **Profesor universitar:** LIVIA DANDARA ● **Istoric marxist:** AL. GH. SAVU 6
Protestul Elenei Filipovici: MARIA TĂLĂNGESCU, ION TOACĂ 13
În mîinile noastre stau destinele României: N. COPOIU..... 14
Neobositul cărturar Antim Ivireanul: GABRIEL ŞTREMPEL 17
Iorga împotriva Gărzii de fier: ŞTEFAN FLORIAN 20
11 noiembrie 1918. Armistiţiul: FERDINAND FOCH 23
Un corespondent englez al domnilor români: PAUL CERNOVODEANU..... 28
Cei şapte din Jimbolia: THOMAS BREIER 30
Un erou şi un martir — cneazul Lazăr: DUMITRU ALMAŞ 34
Ecouri ale timpului trecut în Albania: SKENDER ANAMALI 37
Ioniţă Tunsu — haiducul: GEORGE POTRA 39
Un răsfăţat al literaturii — Don Carlos: V. IONESCU 42
De la Colonia romană la Kölnul german: CLAUDIA CLEJA-GÎRBEA..... 45
Tipuri de nave militare din cel de-al doilea război mondial: N. KOSLINSKI 48
Un rege neîncoronat al Canarelor: MARC DE VILLIERS DU TERRAGE 52
Sfîrşitul ţarismului. Douăzeci şi trei de trepte în jos: M. KASVINOV..... 56

● **Zîmbete din cronici** ... 33 ● **Cărţi sosite la redacţie** ... 51 ● **Poşta** Magazin istoric ... 62

VLAICU VODĂ

„marele voievod, domnul de bun neam"

MANOLE NEAGOE

Victoria lui Basarab I, repurtată în 1330 la Posada, asupra oştilor feudale maghiare consolidează independenţa Ţării Româneşti, sporind prestigiul acesteia pe plan internaţional. Cînd în 1359, Patriarhia din Constantinopol recunoaşte Mitropolia nou înfiinţată de Nicolae Alexandru, urmaşul lui Basarab I, evenimentul poate fi considerat echivalent cu recunoaşterea juridică a unui nou stat, creat într-un spaţiu care făcuse parte, cîndva, din Imperiul roman de răsărit. În sfîrşit, înrudirile prin căsătorii ale Basarabilor cu dinastiile domnitoare din sud-estul Europei constituie încă o mărturie a prestigiului de care se bucură Ţara Românească la jumătatea secolului XIV.

La răscruce de drumuri

Această poziție, cîștigată cu eforturi și sacrificii, este însă, din nou amenințată în deceniul 1355-1365. Angevinul Ludovic I (1342-1382), fiul lui Carol Robert, învinsul de la 1330, nutrește planuri de mărire. Conjunctura internațională pare să-i favorizeze ambițiile. Întregul continent european cunoaște o acută criză politică și militară. Franța și Anglia își macină forțele, fiind angajate în așa-numitul război de o sută de ani (la 1356 are loc dezastrul armatei feudale franceze, la Poitiers); împăratul Carol IV nu este capabil nici el de acțiuni militare sau de inițiative politice de mare anvergură, datorită fărîmițării feudale a Imperiului romano-german; în Polonia se stinge dinastia Piastylor, iar Rusia se află încă sub suzeranitatea Hoardei de Aur, ea însăși sfîșiată de lupte interne. Agitat este și sud-estul Europei. Profitînd de luptele dintre pretendenții la tronul Bizanțului, regele sîrb Ștefan Dușan cucerește o serie de teritorii bizantine, aspirînd la titlul de împărat. Bulgaria se divizează în două țarate, conduse de cei doi fii ai țarului Alexandru: Sișman domnește împreună cu tatăl său la Tîrnovo, iar Sracimir la Vidin. Situația devine dramatică după 1354, cînd otomanii se instalează temeinic în partea europeană a Imperiului bizantin. Ioan V Paleolog vede salvarea imperiului său numai cu ajutorul militar al Occidentului. În acest scop, la 15 decembrie 1355 jură credință Sfîntului Scaun, se obligă să trimită un fiu ca ostatec la Avignon[1] — sacrificii în schimbul cărora cere papei Urban V să organizeze o cruciadă, avînd ca scop alungarea otomanilor din Europa și recucerirea părților asiatice ale imperiului.

În acest context, Ludovic de Anjou inițiază planul creării, sub oblăduirea sa, a unei mari puteri militare în răsăritul Europei. Pentru a-și realiza planul, Ludovic mizează, la rîndul său, tot pe sprijinul papei. El trimite un episcop la scaunul pontifical, prin care solicită să i se acorde titlul de „campion al bisericii" în lupta cu schismaticii, lucru pe care Urban V, interesat în extinderea dominației sale, îl și face, numindu-l în 1356 „căpitan general al armatei creștine contra schismaticilor". Prima acțiune, întreprinsă imediat de Ludovic, este cucerirea Dalmației (fostă provincie bizantină, acum ocupată de venețieni), demonstrînd de la bun început că problema cruciadei este o chestiune secundară atît pentru papă, cît și pentru regele Ungariei, amîndoi fiind interesați să ia în stăpînire, în folosul material al ambelor părți, o serie de teritorii care altădată intraseră în sfera de gravitație sau făcuseră parte din Imperiul bizantin. Printre acestea, se află în primul rînd Țara Românească, Bulgaria și Serbia.

Cînd la 1 martie 1365 cruciada începe totuși, ea vizează teritoriile „schismaticilor" de la sud de Carpați. Astfel, în loc să trimită o armată pe uscat în sprijinul bizantinilor, Ludovic I concepe ajutorarea împăratului de la Bizanț prin... cucerirea succesivă a teritoriilor care despart regatul maghiar de posesiunile imperiale: adică a Țării Românești, unde din noiembrie 1364 domnea Vlaicu-Vladislav, a Serbiei și a Bulgariei.

Pregătirile militare ale lui Ludovic țintesc în primul rînd cucerirea Țării Românești. Dar cînd toată lumea se așteaptă la un atac împotriva lui Vlaicu, regele din Buda se îndreaptă spre Vidin, pe care-l cucerește la 2 iunie 1365. Ce-l determină pe rege să-și schimbe planul? S-ar părea că amintirea anului 1330 stăruie încă în mintea urmașului lui Carol Robert de Anjou și, în locul dificultăților pe care le ridică o campanie în Țara Românească, regele preferă un atac prin surprindere împotriva țarului din Vidin. Un alt motiv serios este, însă, situația din Transilvania. Imediat după cucerirea Vidinului, el face o călătorie în Transilvania, deoarece erau necesare măsuri urgente pentru consolidarea autorității regale în aceste locuri. Documentele date cu această ocazie subliniază că elementul românesc de aici este privit ca adversar al autorității regale, împotriva lui luîndu-se măsuri drastice. Astfel, nobililor din aceste locuri li se întăresc privilegiile, cu condiția să-l ajute pe rege sau pe voievod în „zdrobirea sau nimicirea necredincioșilor îndărătnici și răzvrătiți din părțile acelea împotriva noastră și a sfintei noastre coroane". Ofensiva lui Ludovic împotriva schismaticilor, acțiune sanctificată de papă, vizează mai întîi pe românii din Transilvania și Banat și apoi, după rezolvarea acestei probleme spinoase, pe cei de la sud de Carpați.

Între timp, însă, ideea cruciadei este reluată. În iarna anilor 1365-1366, Ioan Paleolog merge la Buda pentru a solicita personal ajutorul lui Ludovic I. Dar acesta nu schițează nici un gest practic de ajutorare a Bizanțului. Planurile sale și ale papei vizează, în continuare, sud-estul european.

Opțiunea lui Vlaicu

Neputința de a organiza o campanie militară îi impune lui Ludovic o schimbare de tactică. Astfel, în anii 1366-1367, începe o susținută propagandă catolică în Țara Românească și Moldova. Lațcu, domnitorul Moldovei (1365-1375), nu rezistă presiunilor și trece la catolicism[2]. Vlaicu — nu. Opțiunea lui este fără echivoc. După cum se știe, în evul mediu, orice manifestare politică îmbracă în mod obligatoriu haină religioasă. În acest context, catolicizarea putea fi folosită și ca mijloc de asimilare etnică prin religie. Meritul lui Vlaicu este tocmai acela de a fi intuit acest lucru, încît nici propaganda papei, nici amenințările lui Ludovic nu au darul de a-i schimba atitudinea. Inițiind politica ortodoxă a domnilor români, el își aduce astfel o prețioasă contribuție la apărarea independenței țării ca și a structurilor politice din sud-estul european.

Și pentru a înțelege și mai bine adevărata semnificație a poziției lui Vlaicu este necesar să amintim cîteva eveni-

---

[1] Între 1309-1377, reședința papală s-a aflat la Avignon, în Franța — **n.r.**

[2] Gestul domnitorului a rămas însă fără ecou în mase, catolicismul neputîndu-se impune — **n.r.**

mente petrecute în anul 1366. O serie de documente emise de Ludovic în acest an ne ajută să cunoaștem mai bine sensul politicii sale față de români. Astfel, el poruncește nobilimii și dregătorilor din ținuturile bănățene Caraș și Cuvin „să prindă pe toți preoții schismatici, cu femeile și copiii lor și să-i ducă înaintea comitelui [...], care îi va scoate apoi din țară". Într-o altă dispoziție, privind districtul Caransebeșului, regele precizează că „numai nobilul și cneazul de legea latină [catolică — **n.a.**] pot avea pro-

Ostași din Țara Românească, în sec. XIV (după fresca din biserica domnească de la Curtea de Argeș)

În p. 2: *acvila de pe reversul unui ducat de argint bătut de Vlaicu vodă* — principala mobilă heraldică *din stema Țării Românești*

prietate imobilă, ceilalți nu". Ca populație străveche a acestor locuri, românii erau stăpîni de pămînt; or, asemenea dispoziții erau de natură să-i constrîngă, mai ales pe nobilii români să treacă la catolicism. Similar, se petrec lucrurile și cu unii boieri din Țara Românească, adversari ai politicii lui Vlaicu, care trec la catolicism și sînt dăruiți cu moșii de Ludovic I în sudul Transilvaniei. Prin schimbarea numelui, ei se pierd, treptat, în rîndurile nobilimii maghiare. Prozelitismul catolic în ambele cazuri este sinonim, deci, cu maghiarizarea.

Politica duplicitară a papei Urban față de problemele sud-estului european, reiese chiar dintr-o scrisoare a sa din 1366. Dacă în bulele oficiale papa se arată entuziasmat de ideea unirii Bisericii ortodoxe cu cea catolică și se erijează în organizatorul cruciadei antiotomane, în epistola adresată regelui maghiar el îl dezleagă pe acesta, vreme de un an, de orice angajament față de Ioan Paleolog. La rîndul său, Ludovic I își precizează intențiile: în martie 1367, declară dogelui Veneției că are nevoie de ajutoare, dar nu pentru a-l sprijini pe împăratul Bizanțului, ci spre a porni împotriva Serbiei și Bulgariei și chiar împotriva împăratului. În vederea realizării planurilor sale, regele aduce la Vidin călugări franciscani pentru a-i converti pe locuitorii din acest teritoriu la catolicism.

Memoria Posadei

În anii 1366-1367, relațiile dintre Vlaicu și Ludovic I sînt de bună vecinătate. Domnului român îi este întărită stăpînirea domeniilor sale de peste munți, Amlașul și Făgărașul, feude pentru care Vlaicu se recunoaște vasal al lui Ludovic I. Bunele relații domnesc și în prima jumătate a anului 1368 (în acest an Vlaicu subscrie privilegiul comercial acordat de rege negustorilor brașoveni). Dar, deodată, la 14 septembrie 1368, Ludovic lansează chemarea la oaste a feudalilor împotriva domnului „rebel". Ce se întîmplase? Încă din timpul verii, Vidinul fusese amenințat de țarul din Tîrnovo. Situația ungurilor din părțile Vidinului devine critică mai cu seamă că toate păturile sociale de aici sînt profund ostile stăpînirii străine și abuzurilor comise de călugării franciscani. Se pare că Vlaicu nu e deloc străin de cele ce se petrec la hotarul sudic al țării sale și, așa cum opinează majoritatea istoricilor, între el, Dobrotici, despotul Dobrogei și țarul de la Tîrnovo se încheie o înțelegere privind înlăturarea stăpînirii ungurești din Bulgaria.

Ludovic nu mai poate amîna confruntarea și se pregătește să intre în Țara Românească. Atacul este conceput din două direcții: o oaste comandată de Nicolae Lackfi urmează să coboare pe valea Teleajenului; cea de-a doua, oaste regală, comandată de rege, va ataca din Bulgaria. Regele intenționează să ocupe Severinul și de aici să înainteze în interiorul Țării Românești; în caz că Lackfi nu poate obține o victorie decisivă, cele două armate vor face joncțiunea și astfel vor desăvîrși supunerea țării; dacă el iese victorios, regele se va întoarce la Vidin, spre a consolida stăpînirea ungurească asupra acestei cetăți și a lărgi posesiunile sale la sudul Dunării.

La 12 noiembrie, Ludovic se află pe malul drept al fluviului, în fața Severinului. Încercarea lui de a-l traversa este împiedicată de Vlaicu aflat, după mărturia cronicarului ungur, pe celălalt mal cu o mare armată. Între timp, Lackfi ajunge pe Ialomița unde reușește să învingă pe Dragomir, castelanul cetății Dîmbovița. Dar, „după aceea — arată cronica — înaintînd fără grijă mai departe prin [...] păduri, cînd se înfundase pe niște poteci foarte înguste a fost atacat de mulțimea românilor din păduri și din munți și a rămas mort [...] Și după ce ungurii, părăsind oastea, dădură dosul și o rupseră la fugă, ajungînd prin locuri noroioase și mlăștinoase, mulți dintre ei fură uciși de români; numai cîțiva au scăpat cu mare primejdie pentru persoana lor și cu pagube în avut".

Locuitorii Vidinului îi cer ajutor lui Vlaicu, după ce acesta ieșise victorios în confruntarea cu Ludovic; în scurtă vreme, ungurii și călugării franciscani sînt forțați să se predea sau să fugă. Timp de șase luni, Vlaicu rămîne stăpîn al Vidinului, după care, în înțelegere cu Ludovic, îl instalează din

nou pe Sracimir, cumnatul său, în scaun. Prin victoria obținută, Vlaicu alungă primejdia ce amenința țara, zădărnicind instalarea Ungariei ca putere balcanică. Pînă în 1369, pentru primii Basarabi, principala primejdie o reprezentaseră tendințele expansioniste ale statului feudal maghiar. Acum se profilează o nouă amenințare: puterea otomană. Expediția organizată la nordul Dunării de oștile acesteia, în 1369, este primul semn al apariției noii puteri în sud-estul european, pericol grav pentru independența statelor din Peninsula Balcanică. Puterea otomană se afirmă vertiginos: la 26 septembrie 1371, o armată la care participă mai toți despoții și principii sîrbi este înfrîntă la Cirmen. Pînă în 1374 otomanii ocupă Tracia, Macedonia, apoi trec peste Balcani, supun o parte din Albania și Bosnia, ajungînd la malurile Adriaticei. Țaratele bulgare devin vasale, iar statele feudale sîrbești sînt înfrînte la 1389, cea mai mare parte a lor recunoscînd suzeranitatea otomană. Se poate spune că începînd din 1370 Țara Românească este efectiv încadrată de două mari puteri, fiecare rîvnind să pună stăpînire pe spațiul dintre Carpați și Dunăre. Dublîndu-se primejdia externă, noile împrejurări solicită domnilor români o maximă prudență și, totodată, o mare abilitate diplomatică. Vlaicu este cel care, pentru prima dată, definește programul politic impus de evoluția politică din răsăritul european.

Astfel, în condițiile unei recrudescențe a ofensivei catolice (Ioan Paleolog depune jurămîntul prin care este consfințită unirea celor două Biserici și, în nădejdea obținerii unor ajutoare militare, trece la catolicism), Vlaicu pare dispus și el să facă unele concesii. El recomandă supușilor de rit catolic să primească cum se cuvine pe episcopul ce le este trimis din Transilvania și să-i dea ascultare. La 19 ianuarie 1370, papa o felicită pe Clara, cea de-a doua soție a lui Nicolae Alexandru și mamă vitregă a lui Vlaicu, pentru că reușise s-o convertească la catolicism pe fiica ei, soția lui Sracimir.

Papa Urban V (1362-1370)

În acest moment, atît de dificil pentru Biserica orientală, Vlaicu creează, în toamna anului 1370, o nouă mitropolie, la Severin, justificată de actul sinodal prin aceea că „poporul acestei țări se întîmplă să fie mult, ba aproape nenumărat", din care pricină „nu este de ajuns un singur arhiereu la atîta mulțime mare de popor". La acestea se adaugă prezența unui al treilea mitropolit, este vorba de Daniil al Vidinului, care fusese alungat peste Dunăre.

Ambițiosul angevin Ludovic cel Mare

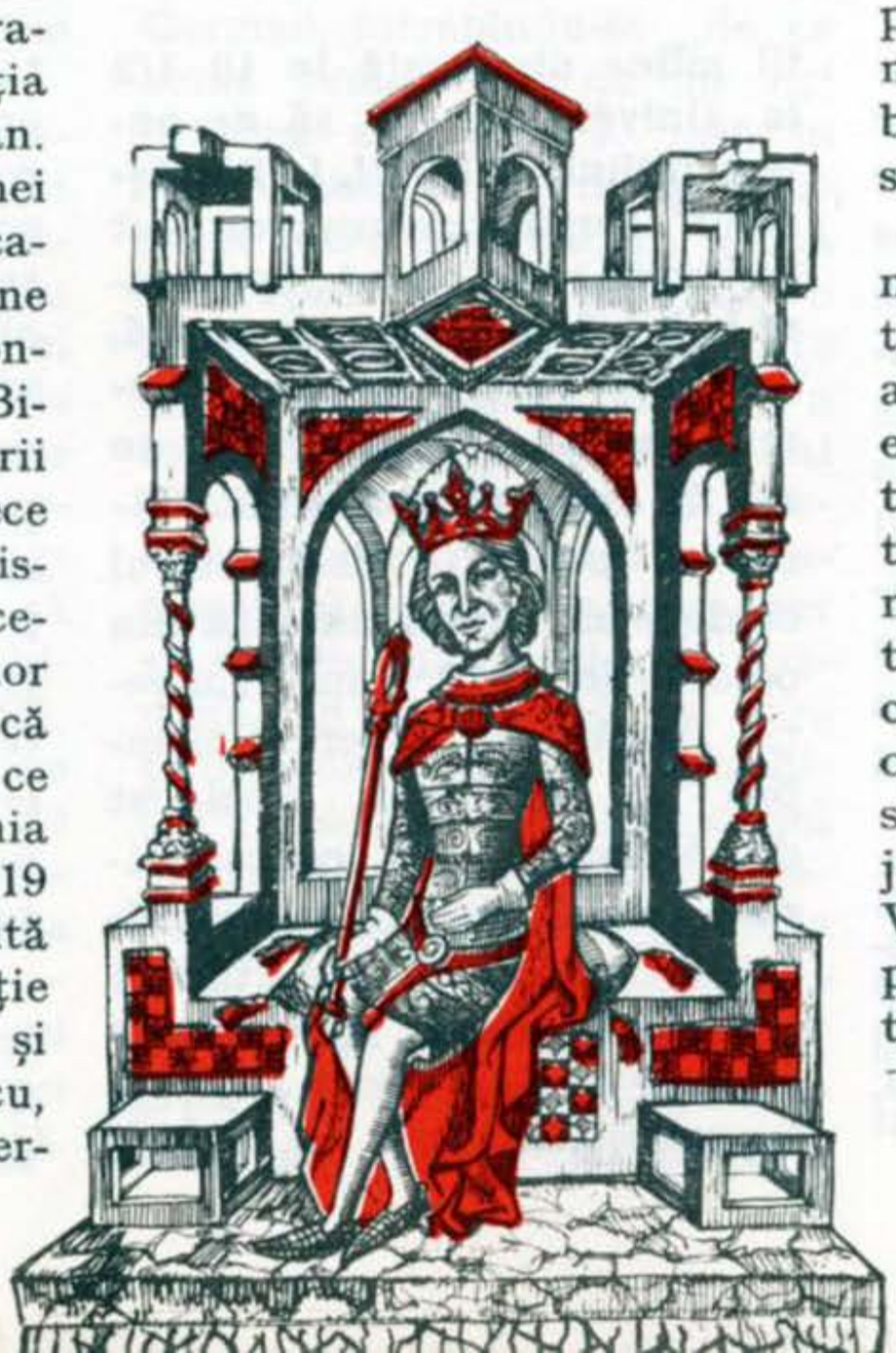

Aducerea sa în Țara Românească ne este explicată ca izvorînd din dorința lui Vlaicu: „pentru că cere și marele voievod, domnul de bun neam al locului aceluia [...] ca să împlinească acolo oarecari slujbe arhierești...". Mai mult încă, în acest context, domnul îl cheamă pe Nicodim[1], călugăr instruit, care-și petrecuse o parte din viață la Muntele Athos, să vină în țară pentru reorganizarea vieții monahale. Acesta ridică mănăstirea Vodița chiar în vecinătatea locurilor celor mai amenințate de ofensiva catolică: Banatul românesc, adică acolo unde cnezii ortodocși, după victoria lui Vlaicu, își manifestaseră vădit nemulțumirea împotriva lui Ludovic. În același timp, domnul român poartă tratative cu Hariton egumen la Athos, căruia îi acordă ajutoare pentru ridicarea unor fortificații în jurul Cutlumusului (mănăstire la Muntele Athos[2] — **n. a.**), moșii și vite pentru întreținerea călugărilor. Se inițiază, astfel, un contact mai strîns cu Athosul, ceea ce îi permite să realizeze împăcarea dintre Biserica sîrbească și Patriarhia constantinopolitană (conflictul dura încă din 1345, cînd Ștefan Dușan cucerise o mare parte din teritoriile Imperiului bizantin, iar Biserica sîrbească se sustrăsese autorității patriarhale). O delegație formată din călugări de la Athos, la care participă și Nicodim, reglementează acest conflict, restabilind unitatea spirituală a sud-estului european.

Amenințat dinspre sud și nord-vest, Vlaicu duce o politică prudentă în ultimii ani ai domniei sale. Deși Ludovic ezită să inițieze noi acțiuni, totuși în 1375 el reușește pentru scurt timp să ia în stăpînire Severinul. Se pare că, în timpul acestor lupte pentru cetatea de pe malurile Dunării, ori, la scurt timp după aceea, s-a stins din viață, în împrejurări necunoscute și Vlaicu-Vladislav, una dintre marile personalități ale trecutului nostru.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1969.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1975.

● *Lucreţiu Pătrăşcanu a fost unul din activiştii şi conducătorii de seamă ai partidului, ai poporului român.*

● *Era un om de mare valoare intelectuală, un om de vastă erudiţie şi cultură marxist-leninistă, un remarcabil conducător de partid.*

NICOLAE CEAUŞESCU

1900 – 1975

LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU

Tînăr comunist

CRISTIAN POPIȘTEANU

Magazin istoric **a publicat de-a lungul anilor, urmînd hotărîrii C.C. al P.C.R. din aprilie 1968, multe pagini evocînd activitatea şi lupta lui Lucreţiu Pătrăşcanu[1], inclusiv documente practic necunoscute în circuitul istoriografiei noastre[2]. Iată acum cîteva scrisori din primii ani ai tinereţii sale care au fost deopotrivă şi primii ani marcînd prezenţa sa activă în Partidul Socialist din România, transformat la 8 mai 1921 în partid comunist.**

Sînt documente de o factură intimă. Mai întîi o carte de vizită. Aparţine, după identitatea ce o avea înscrisă pe ea, lui **Lucreţiu D. Pătrăşcanu — Student în drept — Bulevardul Maria 57** (actualmente Bulevardul Gh. Coşbuc). Este adresată unui prieten căruia îi aducea la cunoştinţă următoarele: **„Mîine, duminică, între orele 11-12 sîntem anunţaţi la Dobrogeanu Gherea[3]. Te rog să fii mîine dimineaţă la 10 1/2 la Universitate ca să ne putem întîlni. Salutări. L. Pătrăşcanu".** După care urma un post scriptum emoţionant **„Spre seară la 8 1/2 mă înscriu în partid. Dacă vrei vino şi tu la înscrierea noastră. E ţinută ca un act de extremă prudenţă".** Fără a-i cunoaşte destinatarul credem că biletul datează din octombrie 1919, cînd Lucreţiu Pătrăşcanu devenea membru al Partidului Socialist din România, în cadrul căruia, după propria mărturisire de mai tîrziu, se situează imediat la stînga. Aşadar, iată o nouă atestare că în preajma vîrstei de 19 ani (pe care-i împlinea la 4 noiembrie) Lucreţiu Pătrăşcanu, sub impulsul tumultuoaselor lupte sociale şi îndeosebi al avîntului revoluţionar muncitoresc şi-a ales definitiv calea de urmat în viaţă. Găsim cele cîteva rînduri de pe această carte de vizită din preajma evenimentului intrării sale în partidul socialist învestite cu simplitatea şi înfrigurarea proprii adolescenţei, expresie totodată a acelui stil direct, hotărît, neechivoc, rămas propriu lui Pătrăşcanu.

Celelalte documente sînt două scrisori din perioada studiilor din Germania. Ele sînt adresate unui prieten aflat la

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1968.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1974.
[3] Probabil Alexandru Dobrogeanu-Gherea unul dintre militanţii de frunte ai P.C.R. din deceniul trei, fiul cunoscutului fruntaş al mişcării muncitoreşti din România, filozoful, sociologul şi criticul literar marxist Constantin Dobrogeanu-Gherea.

Paris și care locuia în Rue Quatrefoges 4 (Hotel Ermitage). Ambele datează din 1923, an în care Germania cunoștea convulsiile Republicii de la Weimar, ale ruinei economice postbelice, ale primului puci hitlerist avortat pe străzile capitalei bavareze München, an în care cu tot refluxul valului revoluționar, proletariatul german se manifesta cu fermitate sub steagul tînărului său partid comunist. Inevitabil, Pătrășcanu — plecat la studii din octombrie 1922 și ajuns în Germania în ianuarie 1923, pentru a urma cursuri de economie politică, filozofie și statistică — avea să se aplece cu interes și fervoare și asupra fenomenelor sociale, politice, economice din Germania. Cele două scrisori sînt ecoul observațiilor sale — observații ale unui student comunist român maturizat de primii ani ai experienței revoluționare cînd participase intens la promovarea ideologiei marxist-leniniste, la organizarea Partidului Comunist Român, a Uniunii Tineretului Comunist, a presei de partid, lucrînd în redacțiile ziarelor **Tineretul socialist** și **Socialismul** (între timp, în 1922, el vizitase și Uniunea Sovietică, îl cunoscuse pe Lenin, trăise pe viu atmosfera de după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie). Reproducem aici pasajele privind reflecțiile sale din contactul cu realitățile Germaniei.

Iată ce scrie el la 23 februarie 1923 din Leipzig: „Aici am foarte multe și folositoare lucruri de învățat pentru mișcarea noastră din țară și tot ce va fi cu putință de învățat în Germania, în toate domeniile voi învăța. Sînt hotărît să nu pierd vremea și eu cam știu cînd vreau să n-o pierd. Nu-ți poți tu închipui, Anca, ce mare rezervă, cît de adîncă și nesecată este Germania. Un rezervor de știință, de gîndire umană acumulată cu grijă și — treaba de predilecție a neamțului — sistematizată. De aceea nu regret absolut cîtuși de puțin că am venit în Germania. Dimpotrivă. Dacă nu pot încă activa, urmăresc însă îndeaproape situația partidului nostru ca și situația generală politică a Germaniei, care e extrem de interesantă. E o înșiruire de curente potrivnice, o înlănțuire, o încercare de distrugere a unui regim și de menținere a lui prin toate mijloacele, o succesiune întreagă și rapidă de situații, care pentru mine, lipsit complet de orice soiu de prejudecăți și care cred că am început să văd lucrurile sub adevărata lor formă și aspect, prezintă o extrem de interesantă analiză".

În ultima lună a anului, la 1 decembrie, Lucrețiu Pătrășcanu își continuă — scuzîndu-se pentru întîrzierea cu care-i răspunde prietenului său — observațiile: „În Germania situația e extrem de interesantă. În afară de tragicul mizeriei, care în adevăr apare nu numai odată în cele mai crude forme, luptele sociale de aici sînt pline de învățăminte și interes. Dacă aș putea să-ți scriu pe larg, ai putea să-ți dai seama de mersul și nașterea unei revoluții. Să nu crezi că vorbesc numai din entuziasm".

El se referă apoi pe larg la înfruntarea dintre clasele exploatatoare și numerosul proletariat al cărui conducător devenise Partidul Comunist German, întrebîndu-se „de ce acest proletariat nu ia azi puterea așa cum a fost în Rusia, sau de ce nu a făcut acest lucru în 1919, în prima revoluție?" și formulează o serie de remarci delimitate la situația concret istorică a mișcării muncitorești și a social-democrației germane. El vorbește despre „avîntul revoluționar al maselor ajunse pur și simplu în mizerie, în foamete, în privațiuni pe care tu de acolo e greu să ți le închipui", relevînd că „fenomenul acesta de revoluționare a maselor într-un cadru în care nici unul dintre fenomenele subiective revoluției nu lipsește, e azi axa centrală a luptei de clasă în Germania".

De reținut concluzia finală din scrisoare ce relevă spiritul lucid, vizionar al lui Pătrășcanu. „Ceea ce îți scriu eu, sunt lucrurile în linii generale. Să nu-ți închipui că eu cred că mîine dimineață va fi revoluție. Ar fi copilăresc din partea mea. O revoluție e ceva mai greu decît o simplă luptă la șah. Să așteptăm e lucrul cel mai nimerit și lucru pe care îl și fac de altfel".

Dacă am citat cu prioritate pasajele referitoare la contextul politic general al celor două scrisori am făcut-o pentru interesul pe care-l degajă în privința formării gîndirii politice a militantului Pătrășcanu. Dar și alte subiecte (familia, dragostea, studiul) dezvăluie aceeași seriozitate și profunzime în preocupări. Rămîi impresionat de tenacitatea, disciplina, puterea de muncă, de care dă dovadă studentul Pătrășcanu. În cea dintîi scrisoare el își informa prietenul „n-am putut să mă înscriu în semestrul de iarnă, așa că Universitatea o voiu începe de-abia în aprilie, semestrul de vară. Pînă atunci voiu continua învățatul nemțeștii unde fac foarte mari progrese. După mai puțin de o lună de lucru sistematic (9-10 ore de muncă în fiecare zi) am parvenit nu numai să traduc curent și lucruri relativ grele, dar să-mi înmulțesc așa vocabularul încît să abandonez cu ușurință orice mijloace auxiliare de exprimare — mîini, picioare, semne din cap etc. — și să fac frazele mai mult sau mai puțin (desigur e mai mult mai puțin, decît mai mult) gramatical. În orice caz, progresele pe care le-am făcut au fost o revelație pentru tov-ii din Berlin și chiar pentru mine. Sper că pînă la începutul semestrului să abandonez definitiv dicționarul și să vorbesc cel puțin curent. Marele avantaj e că aici nu cunosc nici un român și tovarășii cu care am legături nu vorbesc decît nemțește, așa încît vrei nu vrei «bea Grigore aghiazmă» și «vorbește nemțește»!

Lipsca ăre o foarte bună facultate de filozofie — din care face parte economia politică în care mă voiu specializa — și încă mai mult niște «năstrușnice» biblioteci. Îți închipui ce mare fericire cînd le voi putea utiliza? Mi s-a deschis un gust de învățat, de cunoscut, de citit extraordinar. De aceea, deși munca pe care o fac, migăloasă și obositoare, nu numai că nu mă obosește, dar îmi face o foarte mare plăcere. În primul rînd vreau să cunosc bine marxismul și cele dintîi lecturi sunt (Am început cu **Materialismul istoric** al lui Buharin) și vor fi lucrările marxiste. Prin mai voi începe **Capitalul.** Nu vreau să-l încep mai devreme întrucît e necesar să citesc alte lucruri înainte". Peste nouă luni progresul era notabil: „Situația mea personală e cam proastă; e aici o foarte mare lipsă și o scumpete groaznică. Totuși — în afară de ultimele zile cînd m-am simțit cam slăbit — muncesc cu foarte multă plăcere. Studiez «à fond» **Capitalul,** care-mi dă viață și suflet. La sfîrșitul lui decembrie sper să termin vol. I. Afară de asta am început să studiez clasicii. Am făcut pe physiokrați și acuma isprăvesc pe Adam Smith. Vreau să fac studii foarte temeinice. Rămîne numai de văzut rezultatul, sau ca să spunem așa, număratul bobocilor".

Repere politice, confesiuni sentimentale, devoțiuni intelectuale, se succed și se împletesc în cele două simple scrisori. În urmă cu 52 ani, între atîtea alte idei, tînărul comunist își destăinuia în ele o delicată și neclintită opțiune de viață forjată în acei ani ai începuturilor: „Am văzut lucruri mari și minunate, care mi-au umplut sufletul de mari nădejdi și de mari credințe..." Nădejdi și credințe cărora Lucrețiu Pătrășcanu le-a rămas fidel de-a lungul întregii sale vieți.

Lucrețiu Pătrășcanu (în dreapta), împreună cu mama și fratele său Dumitru Pătrășcanu (fotografie din anii 1912-1913)

În pragul maturității

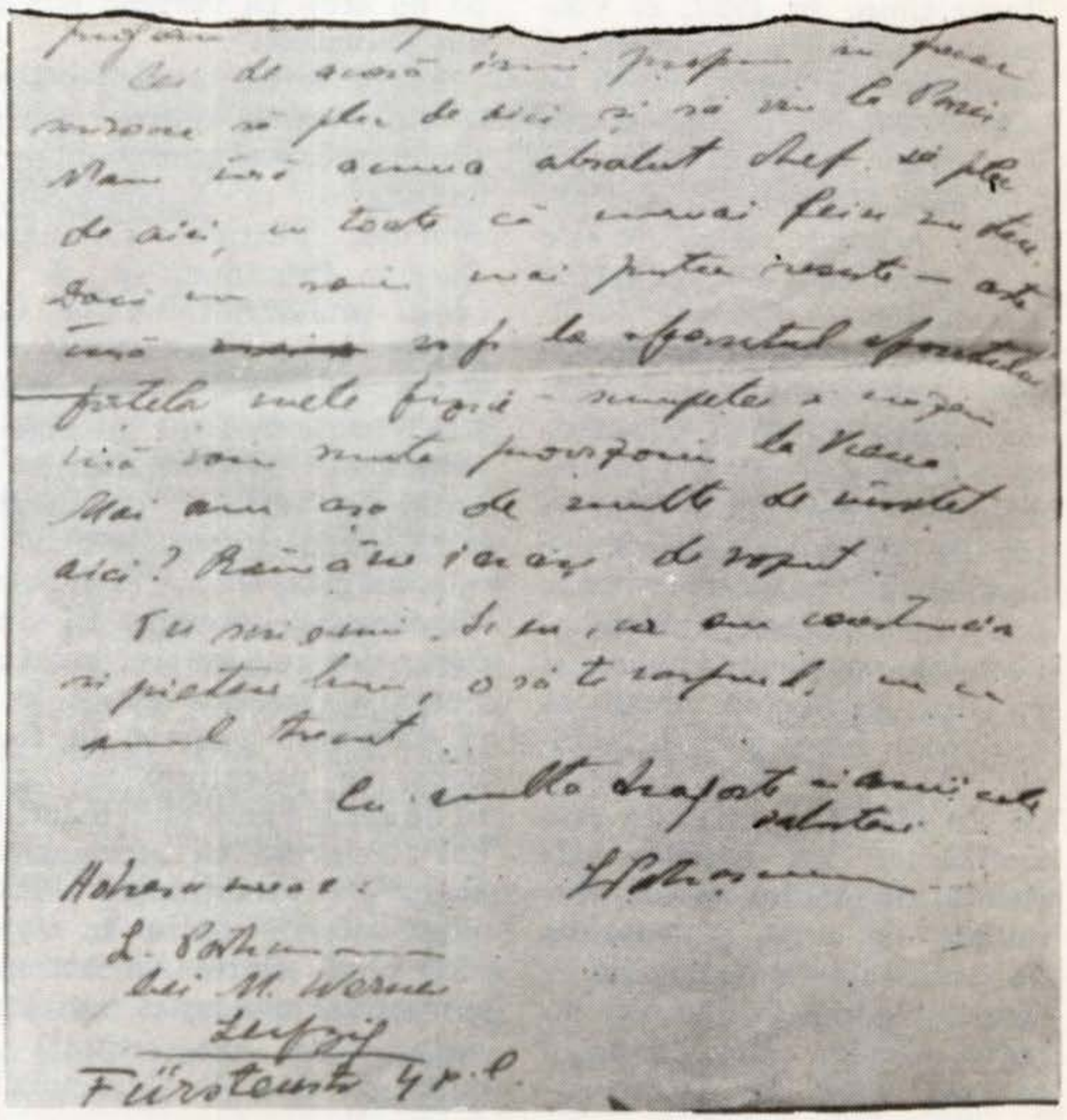

8

Profesor - universitar

LIVIA DANDARA

În Universul **din 16 martie 1946, apărea un anunț al Universității din București prin care se scotea la concurs postul de profesor la Catedra de economie teoretică de la Facultatea de drept. Printre cei cinci candidați se afla și Lucrețiu Pătrășcanu.**

Dosarul alcătuit cu acel prilej, care se păstrează la Arhiva Universității, cuprinde o suită de cereri, adrese, acte personale, procese-verbale, mărturii deosebit de importante pentru cunoașterea activității didactice universitare a lui Lucrețiu Pătrășcanu.

Cererea sa de înscriere la concurs, datînd din 4 aprilie 1946, era însoțită de un memoriu în care se specifica, „Studii universitare: licențiat «magna cum laude» al Facultății de drept din București; doctor în filozofie la Universitatea din Leipzig: obiect principal — economia politică, obiecte secundare — istoria filozofiei și statistica; lucrări științifice..." Memoriul cuprindea lucrările principale: **„Reforma agrară din România Mare și urmările ei** — 1925; **Băncile și beneficiile lor** (în **Independența economică**, nr 1-2 — 1928); **Început de crize în economia mondială** (în **Viața românească,** sub pseudonimul O. Boldur) — 1938; **Problemele de bază ale României,** Editura Socec — 1944; **Sub trei dictaturi,** Editura Forum — 1945; **Un veac de frămîntări sociale,** Editura Cartea Rusă — 1945; **Curente și tendințe în filozofia românească,** Editura Socec — 1946".

Conform regulamentelor în vigoare pe atunci, candidatul trebuia să susțină, în fața unei comisii special constituită, cinci probe. Membrii comisiei își consemnau aprecierile individual, în scris și acordau un calificativ, prin notă. Pentru a fi admis, candidatul trebuia să întrunească între 16-20 puncte. Concursul s-a desfășurat între 12-18 aprilie 1946 și a însemnat un strălucit succes al lui Lucrețiu Pătrășcanu. Este edificatoare în acest sens concluzia finală a comisiei, cuprinsă în procesul-verbal nr. 6: „Mediile obținute de Lucrețiu Pătrășcanu au fost 19 la toate probele [...], drept pentru care a fost proclamat reușit".

Aprecierile specialiștilor asupra lucrărilor candidatului, precum și asupra orientării sale științifice, relevată în colocviile susținute, constituie, totodată, o recunoaștere a noii concepții profund științifice care începuse să-și facă drum spre catedrele universitare: materialismul dialectic și istoric marxist. Și nu este deloc întîmplător că purtătorul acesteia era unul dintre militanții de frunte ai P.C.R. — partid care, după decenii de luptă eroică în condiții de ilegalitate, în situația istorică creată prin victoria insurecției din august 1944, desfășura o complexă activitate înnoitoare în diferite domenii ale vieții social-economice și politice românești.

Iată și cîteva spicuiri din aprecierile membrilor comisiei de examinare: „Din analiza lor [a lucrărilor candidatului — **n.a.**] rezultă că autorul tratează cu deosebită competență științifică, originalitate, personalitate și informație, problemele intrînd în cadrul catedrei vacante..." (prof. I. L. Georgescu).

„În fiecare din aceste lucrări, autorul tratează cu o variată extindere problemele de economie politică, teoretică și practică [...] Autorul exprimă punctele sale de vedere cu documentare și deosebite însușiri dialectice" (prof. Valeriu Bulgaru).

„Scrisă clar, cu metodă și îndemînare [...] în lumina concepțiunii materialiste a autorului, evoluțiunea economiei românești în ultimul veac și situațiunea ei actuală, sub aspectul agrar, industrial și social" (aprecierea prof. Victor Bădulescu asupra lucrării **Problemele de bază ale României)**.

Prof. Constant Georgescu, președintele comisiei, arăta în legătură cu teza de doctorat: „... o considerăm ca una din cele mai serioase lucrări ce s-au scris asupra celei mai importante probleme economice din România", iar în privința articolului **Băncile și beneficiile lor** ținea să remarce: „Problema este tratată în mod complet și în mod științific **pentru prima dată în România,** autorul dînd dovadă de multă competență și originalitate științifică, întrebuințînd o metodă nouă și desăvîrșită, pentru lămurirea unei probleme de o deosebită importanță pentru România". Același profesor aprecia că lucrarea **Problemele de bază ale României** îl clasează pe autor „printre primii gînditori din România în domeniul științelor economice", iar despre cartea **Sub trei dictaturi** menționa că: „stabilește în mod cu totul original fenomenele economice care au fost, după părerea d-sale, cauza determinantă a regimurilor dictatoriale din România".

În cadrul concursului, Lucrețiu Pătrășcanu a susținut și un colocviu pe un ansamblu de teme trase la sorți din cele 12 probleme propuse de membrii comisiei, de fapt un complex chestionar pe teme teoretice de economie politică în general, cu aplicarea lor la realitățile românești de-a lungul veacurilor. Totodată, candidatul a susținut, ca probă practică și două prelegeri publice, cu subiecte trase, de asemenea, la sorți. Dintr-o

declarație aflată la dosar, reiese că Pătrășcanu a renunțat la termenul de 24 ore prevăzut pentru pregătirea acestor probe. Grabă? Nu! Siguranța omului de știință, stăpîn pe domeniul în care urma să predea de la înălțimea catedrei universitare.

Ambele prelegeri — **Formele capitaliste în economia Principatelor române** și **Munca, factor de producțiune** — au fost expuse în amfiteatrul nr.2 al Facultății de drept. Proba de seminar cuprinzînd „Aplicațiuni cu studenții, constînd în bibliografie, întrebări și răspunsuri referitoare la subiectul prelegerilor" a avut loc în aceeași incintă.

În urma trecerii cu deosebit succes a tuturor acestor probe, printr-o adresă a Ministerului Educației Naționale, decanul Facultății de drept era înștiințat că, prin decretul nr. 1612, publicat în **Monitorul oficial,** nr. 119 din 24 mai 1946, „dl. dr. Lucrețiu Pătrășcanu se numește pe data de 1 octombrie 1946 profesor titular la Catedra de economie teoretică...".

Campania electorală în vederea alegerilor parlamentare din toamna anului 1946 (Pătrășcanu a candidat pe listele B.P.D. la Arad), solicitările intense pe care i le impuneau activitățile ca membru al guvernului, precum și faptul că se afla printre cadrele de bază ale P.C.R. nu l-au împiedicat pe Pătrășcanu să-și onoreze sarcinile universitare. Cum reiese din dosarul cu procese-verbale ale consiliilor profesorale de la Facultatea de drept, solemnitatea prezentării noului profesor a avut loc la 18 decembrie 1946. Decanul George Fotino declara cu acel prilej cerința „ca din știința fiecărui dintre noi să dăruim o fărîmă care să sporească patrimoniul spiritual al acestei instituțiuni, pe care urez fiecăruia să ajungă să o iubească și să-i fie folositor".

În răspunsul său, Lucrețiu Pătrășcanu arăta că venea în facultate „cu dorința de înnoire, pe care o impun vremurile și de democratizare a instituțiunilor", convins fiind că „tendința aceasta de democratizare se va afirma tot mai tare în Universitate".

La 29 ianuarie 1947, noul profesor depunea jurămîntul solemn, urmînd să predea la anul I cursul de Economie teoretică, iar la anul II pe cel de Istorie a doctrinelor economice. Pentru cea dintîi disciplină, în anul 1947, a apărut litografiat cursul său de **Economie teoretică.** Primele cinci prelegeri tratau problemele generale ale economiei politice; în celelalte cinci, autorul își propunea să prezinte studenților „încadrarea evoluției poporului român, încadrare privită prin aceleași criterii stabilite în lecțiunile trecute privitoare la întreaga omenire".

Cu prilejul unui mare miting al F.N.D. organizat în septembrie 1944, pe stadionul ANEF din Capitală

În prelegerea referitoare la **Dreptul vechi românesc** menționa direcțiile de cercetare fundamentale care au preocupat pe istoricii români — permanența pe aceste meleaguri a elementului daco-roman — de o parte și de alta a Munților Carpați și determinarea primelor forme de organizare politică și economică pe teritoriul nostru — autorul considerînd că, prin clarificarea acestor probleme, se va putea explica originea istorică a marii proprietăți la români și, implicit, se vor putea susține drepturile legitime ale țărănimii asupra pămîntului. În sprijinul opiniei sale, prezenta succint și polemic teoriile și considerațiile unor specialiști în problemă, subliniind cîteva concluzii: țăranul român apare în istorie ca un om liber; țărănimea și-a afirmat în mod neîntrerupt dreptul ei străvechi asupra pămîntului, invocînd un **drept românesc** existent în momentul formării poporului român ș.a.m.d. Într-o altă prelegere, **Evoluția raporturilor de producție în istoria poporului român,** după ce înfățișa cele două puncte de vedere din istoriografia românească — unul considerînd evoluția similară cu a celorlalte popoare europene, altul susținînd o evoluție proprie, originală — Pătrășcanu trecea în revistă momentele principale care au jalonat începuturile, consolidarea și degradarea relațiilor de tip feudal în țara noastră, conchizînd că la începutul sec. XIX existau în țara noastră toate

categoriile sociale existente în Europa în acel timp.

În celelalte prelegeri — **Definiția regimului de producție capitalist** și **Analiza structurii economice a României** — Pătrășcanu a dovedit aceeași profundă cunoaștere a realităților românești.

Limpezimea ideilor cuprinse în cursul amintit, abordarea științifică, marxistă, a temelor ne permit să-l cunoaștem pe Lucrețiu Pătrășcanu nu numai în calitatea sa de eminent militant de partid, de om politic multilateral, ci] și în ipostaza omului de știință, a profesorului.

Istoric marxist

Dr. AL. GH. SAVU

Explorarea vastei moșteniri științifice lăsate de Lucrețiu Pătrășcanu a înregistrat, în ultimul deceniu, progrese notabile. În lumina lor se pot evalua mai riguros dimensiunile prodigioase ale acestui spirit multivalent și original, care a adus o imensă contribuție la gîndirea socială românească a vremii sale. În filozofie sau drept, în politologie sau economie politică, în istorie sau filozofie a istoriei, deopotrivă, brazda adîncă trasă de Pătrășcanu marchează, dacă nu întotdeauna începuturi, cel puțin deschideri mai largi spre etape superioare ale cunoașterii.

Știința istorică românească este, incontestabil, unul dintre marii beneficiari ai creației eminentului teoretician comunist. Ne gîndim, în primul rînd, la locul central pe care lucrările sale, Un veac de frămîntări sociale. 1821-1907 **și** Sub trei dictaturi **continuă să-l ocupe și astăzi în istoriografia din țara noastră. Ultima, îndeosebi, rămîne cea mai reușită frescă a perioadei interbelice și a anilor dictaturii mareșalului Ion Antonescu — o frescă remarcabilă prin bogăția informației, prin rafinamentul analizei, prin arta reconstituirii evenimentelor petrecute și, mai ales, prin acea năzuință onestă spre adevăr proprie autorului ei. Ne gîndim, în al doilea rînd, la ideile fecunde cu care Lucrețiu Pătrășcanu a îmbogățit și a înnobilat filozofia istoriei, contribuind la afirmarea materialismului marxist în gîndirea istorică românească, stimulînd investigația creatoare, temerară, opusă ireconciliabil, dogmatismului și lîncezelii gîndirii. Ca filozof al istoriei, Lucrețiu Pătrășcanu s-a orientat spre probleme autentice, fundamentale ale cercetării trecutului, refuzînd calea facilă pe care diverși specialiști de la noi și de aiurea s-au lăsat nu odată antrenați în focul unor controverse sterile. Soluțiile propuse de el își păstrează — peste timp — valabilitatea, constituind, astăzi ca și ieri, o temă de meditație pentru istoricii dé profesie asupra naturii și funcției sociale a domeniului lor de investigație.**

Experiența umană concentrată

Fiecare generație este animată de o vie curiozitate pentru cunoașterea oamenilor trecutului și a faptelor lor: cum au trăit cei de odinioară? cu ce probleme au fost confruntați? și cum le-au soluționat? Iar istoricii, din cele mai vechi timpuri și pînă în zilele noastre, s-au străduit să satisfacă nesecata curiozitate a contemporanilor lor, scormonind cu migală arhivele prăfuite, scoțînd la lumină tezaure îngropate de veacuri, reconstituind din urme răzlețe chipuri de oameni și fresce de epoci.

În spatele acestei neastîmpărate curiozități se află însă — după cum relevă Pătrășcanu — un interes profund, permanent, care ține de însăși natura umană. Istoria este, înainte de toate, o formă de cunoaștere și de autocunoaștere definitorie pentru societatea umană și indispensabilă mișcării ei progresive. Prin istorie, trecutul reconstituit din urmele sale, regîndit critic, este integrat — ca experiență trăită, ca valori materiale, etice și spirituale create — lumii prezente, devenind o componentă a istoriei aflate în curs de înfăptuire. Prin istorie, aplecîndu-se asupra trecutului, prezentul capătă conștiința de sine, își evaluează mai lucid propriul loc în succesiunea de epoci înlănțuite pe scara infinită a devenirii. Și tot în istorie găsește prezentul din ce să-și făurească unul dintre suporturile moral-volitive durabile în bătălia pentru dezlegarea problemelor sale, pentru prevenirea sau corijarea erorilor, pentru depășirea momentelor de restriște și autoperfecționarea care rezultă, organic, din dialectica înfruntărilor sociale.

Aceste adevăruri au fost sintetizate admirabil de Lucrețiu Pătrășcanu: „Pentru înțelegerea și explicarea atît a fenomenelor sociale și politice trecute, ca și pentru fixarea drumului pe care are de mers poporul român în viitor, problema determinării liniilor evoluției lui este de cea mai mare însemnătate. Căci viitorul nu poate să constituie un salt în necunoscut, ci se desprinde și se încheagă, în același timp, din elementele și materialul pe care îl oferă tocmai trecutul"[1]. Și mai departe: „Legînd trecutul cu prezentul, reactualizînd lupte și fapte din tre-

[1] Lucrețiu Pătrășcanu: **Un veac de frămîntări sociale. 1821-1907.** Ed. Politică, 1969, p. 7.

cutul apropiat al poporului român, multe sînt învățămintele care pot fi trase. Mai puțin poate din victoriile obținute, cît mai ales din greșelile, slăbiciunile și înfrîngerile suferite. În acest scop, și cu această intenție, au fost scrise paginile de față"[1].

Pătrășcanu a afirmat viguros, conceptual și în fapt, prin însăși orientarea lucrărilor sale, adevărul că așa cum nu a existat și nu poate exista o „artă pentru artă" detașată de frămîntările lumii reale, nu a existat și nu poate exista o „istorie pentru istorie" creată din pasiune platonică pentru fermecătoarea Clio. Fiecare generație a investit mijloace materiale considerabile, specialiști și timp în cercetarea istorică tocmai pentru că aceasta — ca transmițătoare a experienței trecutului — a servit unei comenzi sociale determinate, iar istoricii s-au bucurat de prețuirea contemporanilor în măsura în care au fost receptivi la imperativele vremii lor.

Particularul și generalul

Scrierile lui L.D. Pătrășcanu oferă un minunat exemplu de racordare a cercetării istorice la imperativele autentice ale prezentului. Nu este, poate, de prisos să reamintim că **Sub trei dictaturi** a fost concepută în plină dominație fascistă, cu scopul precis de a extrage din experiența istorică acele elemente care puteau să fie inserate activității politice practice desfășurate de comuniști pentru organizarea luptei întregului popor în vederea eliberării țării.
După cum **Un veac de frămîntări sociale. 1821-1907** și **Problemele de bază ale României** au fost destinate nemijlocit fundamentării programului P.C.R. în etapa revoluției popular-democratice.

Într-o epocă de doctrinarism rigid, de aplicare mecanică la condiții dintre cele mai diverse a unor șabloane, scheme și rețete cu pretinsă valabilitate universală, Lucrețiu Pătrășcanu a afirmat consecvent necesitatea analizei marxiste creatoare și a demonstrat magistral că pentru înțelegerea realităților românești trebuia să se pornească de la cercetarea aprofundată a însești acestor realități. El a reușit, de asemenea, să infirme, în puncte esențiale, tabloul propus de unii predecesori care au văzut în structura social-economică și în regimul politic din România niște trepte sau stadii inferioare, imperfecte, similare acelora parcurse la timpul lor de structurile social-economice și de regimurile politice din țările capitaliste avansate.

Eforturile lui Lucrețiu Pătrășcanu în direcția determinării specificității evoluției orînduirii capitaliste în România și în alte țări situate în aceeași regiune geografică, evoluție care a configurat forme deosebite, particulare de infra și suprastructuri burgheze, ne duc cu gîndul la tentativele similare făcute de un alt eminent teoretician marxist, C. Dobrogeanu-Gherea, cu cîteva decenii mai înainte. Admiterea existenței unei multitudini de forme, circumscrise aceluiași tip de orînduire, nu exclude, desigur, studiul comparat, de care nici o știință veritabilă nu se poate dispensa. În viziunea lui Pătrășcanu, însă, comparația vizează formele particulare în care se manifestă generalul, refuzînd identificarea vreuneia dintre aceste forme cu generalul însuși.

Din această perspectivă a abordat L.D. Pătrășcanu dezvoltarea economică și politică a țării noastre în ultimele două secole. Lucrările sale conțin, credem, elemente fundamentale pentru o caracterizare adecvată a epocilor modernă și contemporană deși autorul, din motive inerente epocii istorice în care și-a format și formulat convingerile, nu s-a putut sustrage unei anumite influențe a vechilor teze și aprecieri.

Nezdruncinata încredere a ostașului

Intrînd în vîltoarea controverselor științifice ale vremii lui, Lucrețiu Pătrășcanu s-a considerat un ostaș aflat în slujba unei concepții — marxismul — a unui ideal — societatea socialistă — și a unui partid — Partidul Comunist Român. De aici, intransigența ideologică ce străbate întreaga operă elaborată de Pătrășcanu, de la prima pînă la ultima filă. De aici, încrederea nezdruncinată în destinul istoric al poporului și partidului său, în capacitatea națiunii române de a depăși vicisitudinile timpului și a-și făuri destinul, fără ingerințe străine. De aici, preocuparea ca scrisul său să poată fi înțeles nu numai de grupul restrîns al celor „inițiați", ci și de cercurile largi ale opiniei publice.

Combativitatea, spiritul partinic se îmbină armonios în scrierile lui Lucrețiu Pătrășcanu cu o desăvîrșită obiectivitate științifică. Nicăieri invectivul nu se substituie argumentului; nicăieri tonul civilizat, academic (în sensul cel mai bun al cuvîntului), nu cedează locul proceselor de intenții sau adjectivelor peiorative, pe care unii le confundă cu intransigența.

Au trecut trei decenii de la apariția primelor ediții ale lucrărilor lui Pătrășcanu. În acest răstimp, istoriografia noastră a făcut mari pași înainte pe calea investigării trecutului și a afirmării în concertul științei universale. Asupra evoluției ei și-au pus, decisiv amprenta, gîndirea științifică a partidului nostru, tezele — de o inestimabilă valoare teoretică și metodologică — cuprinse în opera secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu. Pornind de la această operă se poate vorbi, cu deplină îndreptățire, despre o nouă etapă, superioară, în dezvoltarea științei istorice românești.

În peisajul istoric contemporan, lucrările lui Lucrețiu Pătrășcanu își află, însă, un loc și un rost bine definite. Nu numai pentru că au marcat, la timpul lor, un moment de vîrf în dezvoltarea istoriografiei marxiste din țara noastră. Ci — și mai ales — pentru că, degajate de părțile perisabile, aceste lucrări se integrează armonios ansamblului gîndirii istorice a prezentului. Cu cîtă îndreptățire îndemna tovarășul Nicolae Ceaușescu „ca în rîndurile intelectualității de astăzi să avem cît mai mulți oameni ca Pătrășcanu, luptători hotărîți pentru cauza socialismului și comunismului, a umanismului socialist!"

[1] **Op. cit. p. 20.**

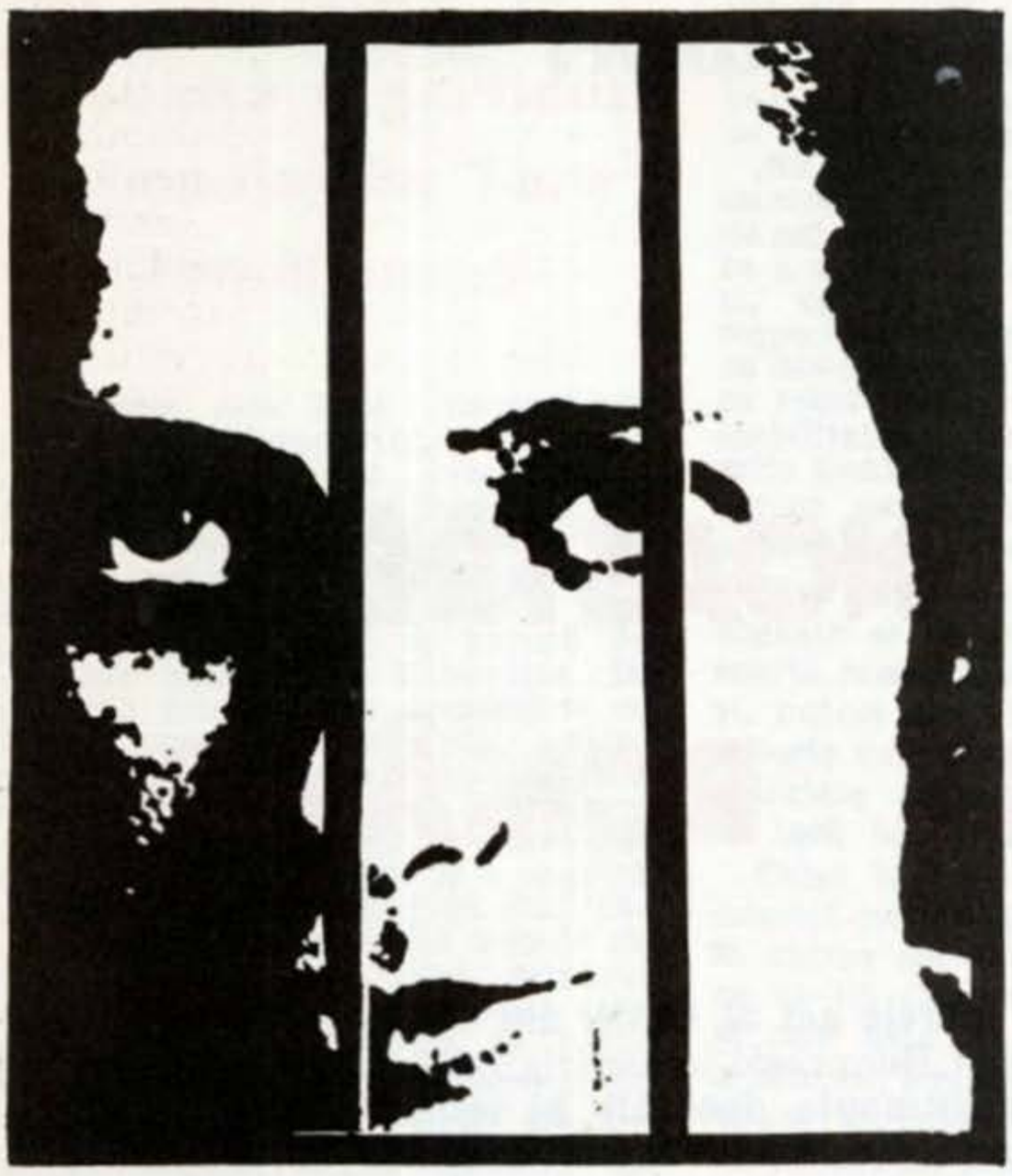

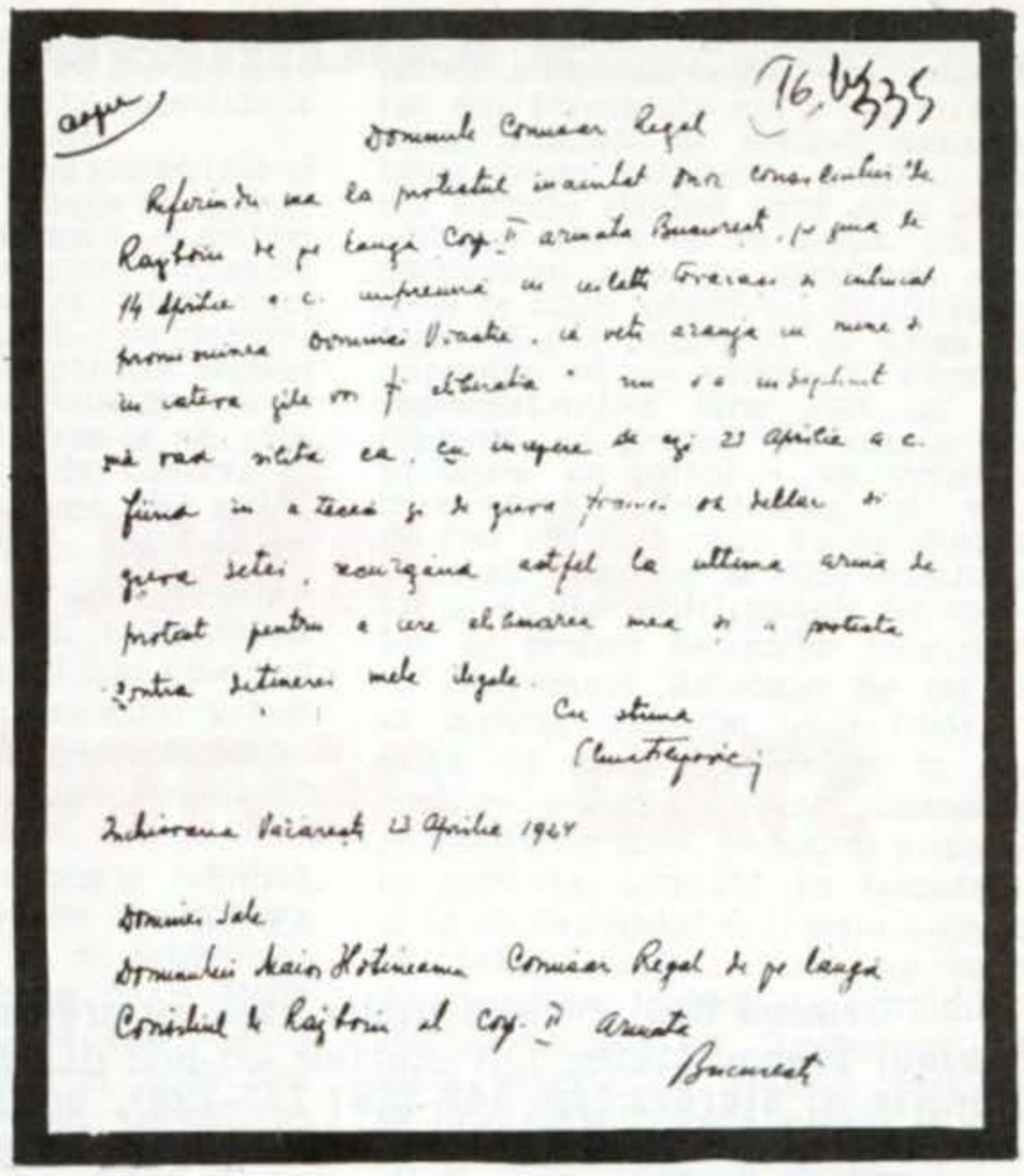

Domnule Comisar Regal 16.IV.925

Referindu-mă la protestul înaintat de Consiliul de Razboiu de pe lângă Corp. 2 armată Bucuresti, pe ziua de 14 Aprilie a.c. împreună cu celelalte tovarăse a anunțat greva Domniei Voastre, de către arestata politică, ce mi-a comunicat în cursul zilei de 15 aprilie a.c. nu am primit până în momentul de față nici un răspuns. Ca urmare de azi 23 Aprilie a.c. fiind în a 10-a zi de greva foamei, de bătaie de greva setei, reînnoiesc astfel la ultima ordine de protest pentru a cărei chemare mea și a protestelor contra detinerei mele ilegale.

Cu stimă
Elena Filipovici

Închisoarea Văcărești 23 Aprilie 1924

Domnule Șef
Domniei Sale Maior Hotineanu Comisar Regal de pe lângă Consiliul de Razboiu al Corp. 2 Armată
București

File dintr-un dosar

PROTESTUL ELENEI FILIPOVICI

MARIA TĂLĂNGESCU, ION TOACĂ

Dosarul 1237, alcătuit la închisoarea Văcărești între anii 1923-1925. Aproape fiecare filă din cuprinsul său constituie un document ce ilustrează spiritul de jertfă, ferma solidaritate, consecvența revoluționară ale comuniștilor internați aici, dîrzenia cu care ei se ridicau împotriva măsurilor represive luate de autorități față de deținuții politici.

Iată fila 16. Ea cuprinde protestul adresat de Elena Filipovici maiorului Hotineanu, prim comisar regal al Consiliului de Război de pe lîngă Corpul 2 armată din București. Protestul are numai cîteva rînduri. Suficiente, însă, pentru a reconstitui o parte din biografia acestei neînfricate luptătoare, intrată în mișcarea revoluționară la 18 ani, inculpată în procesul din Dealul Spirii din 1921-1922, secretară a organizației revoluționare de tineret și redactor la ziarul **Tineretul socialist.** Ce ne dezvăluie fila amintită? La 14 aprilie 1924, Elena Filipovici se afla din nou încarcerată la închisoarea Văcărești. Drept urmare, ea a declarat greva foamei, adresînd totodată, un energic protest primului comisar regal al Consiliului de Război de pe lîngă Corpul 2 armată. Promisiunea autorităților de a o pune în libertate nu a fost respectată și, în consecință, Elena Filipovici a adresat un nou protest — cel de pe fila 16 a dosarului amintit mai sus — în care, pe lîngă învinuirea adusă administrației închisorii, făcea cunoscut că, din acel moment, declara și greva setei. Tonul demn și combativ al protestului scoate și mai mult în evidență calitățile ei deosebite de luptătoare revoluționară, spiritul de sacrificiu pentru cauza proletariatului.

La acțiunea Elenei Filipovici s-au alăturat, imediat și alți militanți aflați în închisoare. Energicul protest a determinat constituirea unei comisii speciale, care, prin rezoluția adoptată la 3 mai 1924 (fila 23), a decis eliberarea Elenei Filipovici și a încă doi luptători revoluționari: Gheorghe Cristescu și Pascal Constantinescu. Eliberare temporară. Pentru că, din alte documente aflate în dosarul menționat, rezultă că organele Siguranței au continuat s-o urmărească îndeaproape. La 29 decembrie 1924, împotriva ei a fost lansat un mandat de urmărire și în ianuarie 1925 ea s-a aflat, din nou, între zidurile închisorii. La 31 ianuarie 1925, a adresat un nou protest primului comisar regal al Consiliului de Război de pe lîngă Corpul 2 armată, declarînd, împreună cu alte militante, greva foamei pentru a obține eliberarea tuturor comuniștilor întemnițați la Văcărești și Jilava și solicitînd, de asemenea, drepturi politice speciale pentru deținuți, anchetarea înscenărilor la care recurgeau organele Siguranței împotriva comuniștilor.

ÎN MÎINILE NOASTRE STAU DESTINELE ROMÂNIEI

Urmînd firul evenimentelor care au premers marele act al Unirii din 1859, reproducem din volumul Însemnătatea Divanurilor ad-hoc din Iaşi şi Bucureşti în istoria renascerei României, **de Dimitrie A. Sturdza (pp. 544-546; 725-728), două documente deosebit de semnificative: „Profesiunile de credinţă" ale partidelor naţionale din Valahia şi din Moldova, publicate la 3/15 noiembrie şi, respectiv, la 26 noiembrie /8 decembrie 1858. Aceste documente exprimă poziţia oamenilor politici români prounionişti din Ţara Românească şi Moldova cu privire la Convenţia din 7/19 august 1858, act care, aşa cum am arătat şi în numărul trecut al revistei, deşi nu dădea satisfacţie deplină dorinţelor românilor, era socotit o bază de desfăşurare a luptei pentru realizarea marilor obiective: unirea şi independenţa deplină. „Profesiunea de credinţă" a partidei naţionale din Ţara Românească considera Convenţia stabilită de cele şapte puteri ca pe o „operă de transacţiune", adică de compromis între marile puteri şi, în acelaşi timp, „o operă de încercare", românii urmînd să lupte mai departe în vederea atingerii scopurilor lor. Ambele documente invocau tratatele cu Poarta otomană („capitulaţiile" străvechi), în virtutea cărora forţele politice progresiste ale naţiunii cereau neamestecul puterilor străine în viaţa internă a celor două principate, precizînd că „în mîinile noastre suverane, omnipotente stau destinele României".**

Aceste „Profesiuni de credinţă" exprimau, odată cu poziţia faţă de Convenţia de la Paris, şi punctele programatice ale partidelor naţionale burgheze din cele două principate în legătură cu apropiatele alegeri pentru Adunările elective, adunări care, conform Convenţiei, urmau să aleagă pe viitorii domni. Întrucît forţele politice înaintate înţelegeau că unica modalitate de a realiza Unirea **deplină rămînea alegerea de către cele două Adunări elective a unui** singur **domnitor în ambele principate, încă din aceste documente se formulau cerinţe care să servească realizării acestui obiectiv. Se sublinia astfel — avîndu-se în vedere experienţa trecutului nu prea îndepărtat, cînd forţele retrograde din interior, cu concursul cercurilor reacţionare din afară, încercaseră să înăbuşe dorinţa de unire a românilor — necesitatea creării unor condiţii în care cele două adunări să poată exprima nestingherit voinţa poporului român. În acest sens, documentul muntean preconiza o „cameră independentă", nesupusă influenţei sau presiunii unor grupuri sau cercuri politice străine de interesele naţiunii, iar cel moldovean cerea „neatîrnarea adunării".**

În forme mai mult sau mai puţin deschise, cele două documente exprimau, totodată, regretul pentru restrîngerea — prin Stipulaţiile electorale anexate Convenţiei de la Paris[1] — a dreptului electoral. Aceasta, deoarece introducerea prin Stipulaţii a sistemului cenzitar era o măsură menită a favoriza alegerea unor candidaţi din rîndul boierimii conservatoare. În aceeaşi privinţă este remarcabilă pledoaria documentului programatic din Ţara Românească privind conştiinţa politică a alegătorului („fiecare vot este o împărtăşire cu trupul şi cu sufletul, cu viaţa naţiunii întregi"), indicînd cu claritate acuitatea sentimentului responsabilităţii istorice, sentiment care cuprinsese masele largi ale poporului român şi impunea reprezentanţilor săi politici o atitudine corespunzătoare.

Cele două „Profesiuni de credinţă", fiind, în acelaşi timp şi proclamaţii electorale, căutau să liniştească — de pe poziţiile de clasă ale autorilor lor — pe cei care se temeau de antrenarea maselor în rezolvarea problemelor social-politice, dînd garanţii în privinţa structurilor economice-sociale existente. Astfel, în documentul muntean se dădeau asigurări „pe onoarea noastră" că „vom respecta cu religiozitate proprietatea fieştecăruia", iar semnatarii documentului moldovean declarau că nu sînt „nici reacţionari, nici socialişti".

„Profesiunile de credinţă" publicate ca manifeste electorale au totodată valoarea unor documente programatice ale partidelor naţionale-unioniste care vor avea un rol important în desfăşurarea luptei pentru formarea statului naţional român modern.

N. COPOIU

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1975.

Profesiunea de credință a partidei naționale din Țara Românească

Alegerea este baza Convenţiunei de la 7/19 august 1858, încheiată la Paris în privirea Principatelor Unite Moldavia şi Ţara Românească; şi dreptul de a alege şi de a fi ales este încredinţat românilor proprietari de pămînt, mari şi mici şi proprietari orăşeni, care se bucură de venituri hotărîte de Convenţie. În prezenţa însemnătăţii drepturilor ce vom fi chemaţi a exersa peste puţin, proprietarii care vom avea calităţile prescrise de Convenţiune şi a marei răspunderi ce ne impune exerciţiul acelor drepturi, socotim de a noastră datorie să contribuim după putinţăne a înmări încrederea ce trebuie să avem unii în alţii; căci, printr-o absolută încredere reciprocă, vom putea ajunge la unitatea de cugetare şi de acţiune ce ni se cere ca să răspundem aşteptării patriei noastre şi să legitimăm buna opiniune ce şi-a format Europa despre noi. Drept aceea, puind mîna pe inimile noastre, cu sfinţenia unui jurămînt, am formulat, în prezentul act, profesiunea noastră de credinţă şi regula de purtare ce sîntem hotăriţi a ţinea în împrejurările de astăzi; şi avem via speranţă că într-aceasta vom fi aprobaţi şi însoţiţi de toţi oamenii independenţi, de toţi adevăraţii români, care nu ascultă decît glasul conştiinţei şi nu se preocupă decît de fericirea şi de onoarea patriei noastre.

Fiind o naţiune autonomă, legile şi constituţiunile noastre nu pot emana, în drept, decît de la noi înşine. Considerînd însă poziţiunea excepţională ce ne-au făcut evenimentele, cele mai multe independente de voinţa noastră, primim Convenţiunea subscrisă la Paris la 7/19 august cu încrederea că printr-însa ne vom putea bucura cu deplină eficacitate de exerciţiul autonomiei noastre. O primim în sinceritatea inimilor noastre de români, căci ea se bazează pe tractatele noastre internaţionale, pe capitulaţiunile noastre cu Turcia, care probează a noastră suveranitate şi ne pune sub scutul dreptului public european, ne garantează dreptul de a face apel oficialmente Europei printr-al nostru reprezentant, de cîte ori vom fi jigniţi în interesele noastre; în principiu, cel puţin, recunoaşte Unirea Principatelor şi astfel dă, în parte, mulţumirea dorinţelor naţionale exprimate prin Adunările ad-hoc; respectă, deşi cu oarecare restrîngeri, sistemul reprezentativ ce totdeauna a predomnit în instituţiunile noastre naţionale; ne deschide, în sfîrşit, o poartă largă spre a introduce noi înşine îmbunătăţirile ce, după vremi, vor legitima cultura noastră morală şi ale noastre resurse materiale. Pentru aceste cuvinte, o primim plini de recunoştinţă către Înaltele Puteri, care au elaborat-o în interesul poporului român şi ne promit al lor sprijin spre a o mănţine neatinsă şi a-i da toate dezvoltările de care este primitoare.

Nu numai o primim cu sinceritate şi cu recunoştinţă din mîinile străinilor; de aci înainte ne-o însuşim, o privim ca a noastră proprie operă naţională şi, ca pe a noastră fiică, vom respecta-o şi vom apăra-o cu căldură, cu devotamentul unui părinte. Numai cu acest preţ ne vom putea bucura de stabilitatea şi de fericirea ce ne promite Convenţiunea; căci observarea legilor este garanţia cea mai solidă a propăşirei regulate a unui popor.

Cine nu ştie că Regulamentul organic el însuşi ar fi îmbunătăţit soarta noastră, de ar fi fost observat şi, putem zice, Regulamentul a fost o carte de evanghelie pe lîngă nenumăratele abuzuri ce am suferit să se facă în numele lui.

Chiar la păsul ce simte mîndria noastră naţională, găsim o mîngîiere în unirea spiritelor ce ne înlesneşte, ce ne dă Convenţiunea de la Paris şi care este baza cea mai sigură a fericirei, a mărimei unui popor. Într-adevăr, Înaltele Puteri, constituindu-se într-un tribunal de arbitri, au cercetat deosebitele interese ce păreau a fi la noi rivale, căci erau rău înţelese şi au pronunţat o sentinţă de transacţiune. A lor sentinţă, care e Convenţiunea de la 7/19 august, ne înfrăţeşte astăzi pe toţi prin egalitatea înaintea legii, ce se recunoaşte tuturor românilor şi prin dispoziţiuni care, totdeodată, prescriu îmbunătăţiri şi garantează drepturile fieştecăruia.

Dreptul proprietăţii fiind privit dreptul cel mai esenţial al unei societăţi, credem de a noastră datorie să-i consacrăm aici o declarare specială şi solemnă: declarăm dar pe onoarea noastră, înaintea oamenilor şi înaintea lui Dumnezeu, că vom respecta cu religiozitate proprietatea fieştecăruia şi de orice natură va fi.

Precum se zise, Convenţiunea de la 19 august este o operă de transacţiune, ea este într-acelaşi timp o operă de încercare. Înaltele Puteri, primind raporturi contradictorii, neputînd preţui îndestul virtuţile noastre cetăţeneşti, drept încercare au acordat drepturile politice unui număr numai de proprietari, crezînd că într-înşii, cel puţin, se vor găsi înţelepciunea şi simţămintele patriotice, cerute ca să conducă naţia română la cultura ursitei ei. Cu cît de mare e dar încrederea cu care ne onoară Europa, cu atît e de mare misiunea şi răspunderea noastră.

Inimile noastre au să bată, frunţile noastre au să asude pentru milioane de români. Noi singuri avem să alegem din sînu-ne Adunarea legiuitoare şi, prin Adunare, un domn pe vieaţă. Aşadar, în mîinile noastre suverane, omnipotente stau destinele României: puterea de a face, de a executa şi de a controla toate legile.

De la noi depinde chiar soarta fraţilor noştri de peste Milcov, precum depinde de la ei a noastră soartă; căci instituţiile unitare ce a introdus Convenţia în legile noastre fac din Principate doi stîlpi ai aceluiaşi edificiu, şi nefiind amîndoi întru toate întocmai, edificiul va sta strîmb; slăbind unul dintr-înşii, edificiul întreg se va surpa. Să ne pătrundem bine de greutatea sarcinei ce luăm asupră-ne, de sfinţenia sacerdoţiului [misiunii] ce avem să împlinim, să nu uităm că alegerea reprezentanţilor ţărei este un sacrament, că fiecare vot este o împărtăşire cu trupul şi cu sufletul, cu vieaţa naţiunei întregi; şi vai! de trei ori vai! celor ce în sfintele taine ale alegerilor ar sili conştiinţa lor şi voinţa naţiei pentru un sperjur, ar prefera oamenilor care cred în Dumnezeul României pe cei ce se închină ambiţiei unui idol! O mînă de oameni absorbim în noi gîndirea, conştiinţa, voinţa, interesele şi drepturile unui popor, şi poporul ne priveşte, aşteaptă cu încredere, el ne crede români şi iubeşte a crede că pînă aci toate nevoile i-au venit de la silita înrîurire a străinilor. Pentru numele lui Dumnezeu! Să luăm aminte ca această credinţă să nu devie o iluziune, pentru că răul va fi necalculabil, netămăduit.

Şi chiar de s-ar mai găsi oameni care să iubească năbuşita şi dureroasa atmosferă a trecutului, să nu zică: „Cum am trăit pînă acum, vom trăi şi de aci înainte“, căci se înşeală amar. Plumbul care acoperia România, acum a devenit cristal; acum avem o opiniune publică, acum ochiul fiecăruia român cetește în conştiinţa ţărei întregi. Şi de s-ar putea închide ochii tuturor românilor, ochii Europei sînt astăzi ţintiţi asupră-ne. Odată că ne-a cunoscut, Europa nu mai poate suferi să fie Principatele noastre o piedică şi un pericol pentru dînsa, un corp morţ în mijlocul ei.

De nu vom şti păşi înainte nici acum cu ajutorul ei, ea însăşi va încredinţa altora a noastră soartă; avem dar să trăim de propria noastră vieaţă, să fim români, sau să perim cu totul ca naţie.

Fraţilor alegători, fie-ne milă de ţară! Fie-ne milă de noi înşine! Să nu ne jucăm cu poziţia excepţională ce ne face astăzi Europa, şi la care alţi populi n-au putut ajunge decît prin secoli de sînge şi de lacrămi!

Cu mîna pe inimă, să lucrăm bărbăteşte toţi împreună şi să asigurăm patriei noastre o cameră independentă; ca astfel, în pace şi fără durere, să renaştem la viaţa popullor autonomi şi liberi!

Trăească Constituţia! Trăească România!

(Subscrişi:) Ioan Mihălescu, Ştefan Golescu, Arghiropulo, Mache Faca, Ioan I. Filipescu, P. I. Cernătescu, Cesar Bolliac, D. Brătianu, J. I. Cojescu, Antonie Arion, [Grigore] Ioranu, Ni-

colae Golescu, D. Porfiridis, Alecu Costescu, G. Vernescu, G. Sion, A. Paleologu, V. Constantin, Dinu Iancu, I. I. Melic, D. Budişteanu, A. Petrescu.

Profesiunea de credinţă a partidei naţionale din Moldova

Circulara din 24 august trecut a comunicat amicilor noştri politici rezultatul lucrărilor Conferinţei de la Paris, în privirea reorganizării Principatelor Unite. Tot atuncea am făcut şi profesia noastră de credinţă în privirea liniei de purtare ce alegătorii de opinia noastră trebue să păzească în faţa apropiatelor alegeri. Această linie de purtare se explică prin următorul princip: Respectarea şi dezvoltarea Constituţiei prin neatîrnarea Adunării obşteşti.

Publicarea Convenţiei din 7(19) august trecut, formarea listelor electorale, astăzi date la iveală şi mai ales neconstituţionalele tendinţi care se încearcă de a întoarce ţara de la adevăratele ei interese şi de a-i absoarbe toată activitatea în singura cestie a numelui domnului [domnitorului], toate acestea nu fac decît a ne întări în vechea noastră convicţie [convingere] că: totul, totul atîrnă de la compunerea viitoarei Adunări legislative şi că, prin urmare, toate stăruinţele, toată energia, tot patriotismul nostru trebuie să se concentreze în singurul şi mîntuitorul scop, de a izbuti a avea o Adunare obştească capabilă nu numai de a alege un bun domn, dar şi de a controla lucrările acestuia, dar şi de a fi, mai presus de toate, credincioasa şi necoruptibila păzitoare şi apărătoare a Constituţiei ţării.

Oricare ar fi privirile individuale asupra Convenţiei din 7(19) august, este însă netăgăduit că ea ne consfinţeşte marele şi mîntuitorul drit: autonomia Principatelor Unite, întemeiată pe vechile lor capitulaţii încheiate cu Poarta, autonomie care pune pe români în poziţie ca, în viitor, singuri ei, în deplina lor neatîrnare şi fără intervenţie străină, să introducă în instituţiile ţării toate îmbunătăţirile ce, după vreme, se vor cere de cultura noastră morală şi de trebuinţele noastre materiale. În această privire, Constituţia dată nouă de Europa trebuie să ne fie scumpă la toţi; deşi făcută de străini, spre a ne servi de expresia fraţilor noştri de peste Milcov, noi trebue să o primim, să ne-o însuşim, să o iubim şi să o apărăm ca însăşi lucrarea mîinilor noastre.

În circulara mai sus citată, subscrişii au arătat temeiurile pentru care marele interes al naţiei cere ca să nu ne rostim în favoarea cutăruia sau cutăruia candidat la domnie, lăsînd alegerea domnului în apreciaţia corpului chemat de Constituţie de a o face, şi mărginindu-ne, noi alegătorii, în singura împlinire a marei misii ce ne este încredinţată şi de Constituţie şi de binele comun, misia de a alege buni şi vrednici deputaţi! Noi stăruim în această convicţie mai mult decît ori şi cînd, noi sîntem hotărîtor în contra mandatelor imperative, pentru că noi voim să legăm pe domn către ţară, iar nu ca ţara să se lege către domn; pentru că, cu Constituţia în mînă, noi nu dorim ca domnul, puindu-se mai presus de Adunarea obştească ca alesul naţiei, ca impus de naţie Adunării, să-i tăgăduiască drepturile, să-i paralizeze puterea şi, la toată întîmplarea, să puie glasul său mai presus de rostirea legilor; căci o asemenea teorie conduce la sfărîmarea Constituţiei, conduce la despotism.

Subscrişii, dar, partizani a unei bune şi neatîrnate Adunări, declară, în faţa naţiei, că ei nu au, nici în iveală, nici în ascuns, vreun candidat de domnie; că ei nu au, nici vor cunoaşte de domn ţării decît pe acela care le va ieşi legiuit din urna Adunării obşteşti. Prin urmare, toată activitatea noastră trebue să se concentreze în formarea acestei Adunări din elementele cele mai închizăşluitoare, din oamenii cei mai oneşti, cei mai capabili, cei mai plecaţi cu inima către binele ţării, cei mai recomandabili în ochii compatrioţilor lor; siguri fiind noi, că numai o asemenea Adunare, o mai repetăm odată, poate să ne aleagă domnul cel mai bun, să ne facă legile cele mai bune şi mai potrivite cu trebuinţele ţării şi aşa să puie un capăt desbinărilor şi urelor din lăuntru şi să restatornicească între români împăcarea şi fericirea publică. Crezînd că există un steag care să se poată ridica mai presus de toate steagurile ivite pînă acum, şi pe care nu vedem înscrise decît nume de candidaţi la domnie, că acesta este steagul naţional al respectării şi al dezvoltării Constituţiei prin neatîrnarea Adunării legislative, subscrişii înalţă acest steag şi se string împrejurul său.

Partizani ai propăşirii, însă acea propăşire operată pe calea legală şi corespunzătoare la trebuinţele noastre, dînd timpului de faţă aceea ce se reclamă de timpul de faţă şi lăsînd şi viitorului aceea ce se cuvine viitorului şi adversari declaraţi ai tuturor utopiilor, vie aceste de la bizuirile despotismului, sau de la principiile subversive ale resturnărilor, subscrişii nu sînt nici reacţionari, nici socialişti. Noi sîntem interesaţi la prosperitatea ţării, ca una ce este obştească noastră mumă; noi ţinem la păstrarea şi întărirea temeliilor a orişice societăţi: familia şi proprietatea. Însă apărarea acestora o aşteptăm de la legi, iar nu de la un om! Aşadar, noi n-avem altă tendinţă, alt ţel decît de a face ca noua Constituţie să prinză rădăcini în Principate şi să ajungă a fi un adevăr; că aşa viitoarea organizaţie să dea trebuinţelor publice tot ce este „legiuit" de a li se da.

Numai stricta păzire a Constituţiei fiind chipul priincios şi legal pentru realizarea dorinţelor noastre, „constituţionali şi independenţi în toată puterea cuvîntului", subscrişii se înfăţişează înaintea concetăţenilor lor cu această profesie de credinţă expresie leală şi sinceră a convicţiilor lor.

Ca o garanţie a neatîrnării Adunării legislative şi a liberului şi întregului control, ce, după Constituţie, ea este menită de a exersa asupra lucrărilor puterii executive, subscrişii iau îndatorirea că vor stărui cu tot dinadinsul pentru votarea unei legi a necompatibilităţilor, ca aşa viitoarea Adunare să nu cază în servilismul Adunărilor trecute, compuse fiind aceste numai de funcţionari publici.

Sub steagul Autonomiei Principatelor-Unite şi a Constituţiei neatîrnaţi de orice legătură către persoane, subscrişii dar, cetăţeni alegători, împărtăşim amicilor noştri politici această a noastră profesie de credinţă; şi în oara a 11, în ajunul unor alegeri de la care atîrnă în mare parte viitorul naţiei noastre, le facem — facem ţării — un apel solemnel, cu acel strigăt ce trebuie să răsune în inima fiecărui român, cu strigătul: Să trăiască naţia, să trăiască Constituţia!

Costache Ghica, Lascar Roset, Lascar Catargiu, Alexandru Cantacuzin, Nicolae Docan, Costache Rolla, Petre Carp, Mihail Kogălniceanu, Evghenie Alcaz, George Apostoleanu, Iancu Silion, Grigorie Cozadini, Alecu Jora, Iancu Sturdza, Ioan Dimitriu, Nicolae Donici, George Cuciureanu, Dumitru Roşet, Petru Mavrogheni, Manoil Hrisoverghi, Nicolae N. Cantacuzin, Dumitru Cracţi, Teodor Veisa, Leon Ghica, Nicolae Alcaz, Dumitru Cozadini, Alecu Gr. Ghica, Costache Vîrnav, Ştefan Silion, Petru Manu, Iancu Donici, Iancu Corjăscu.

NEOBOSITUL CĂRTURAR ANTIM IVIREANUL

GABRIEL ȘTREMPEL

Personalitatea lui Antim Ivireanul a depășit cadrul obișnuit al epocii sale, iar activitatea sa apare tulburătoare și fascinantă tuturor acelora care și-au oprit atenția, fie și în treacăt, asupra ei. Rolul pe care l-a jucat în viața Țării Românești, în epoca de glorie a domniei lui vodă Brîncoveanu, îi îndreptățește locul în galeria marilor figuri istorice ale poporului nostru.

Printre cei dintîi tipografi din vremea sa

Gruzin de origine, sau ivirean, după numele vechi al țării sale, Ivireanul s-a născut între munții Caucaz, în mijlocul unui popor pe care cuceritorii nu l-au putut înfrînge moralmente niciodată. De la nașterea lui se împlinesc se pare 325 ani. **Se pare,** deoarece data nașterii nu este certă.

Anton-Maria del Chiaro, secretarul lui Constantin Brîncoveanu, care l-a cunoscut bine pe Antim, ne-a lăsat numeroase date despre el într-o carte tipărită la Veneția în 1718 și intitulată **Istoria delle moderne revoluzioni della Valachia.** Știm că numele său de mirean era Andrei și, tot del Chiaro ne-o spune, că în fragedă pruncie a căzut rob la turci. Numele părinților săi, Ioan și Maria, ni le indică însuși Antim într-un document de mare valoare, prin care statornicește gospodărirea mănăstirii ce-i poartă numele și care este ctitoria sa.

După un număr de ani a fost răscumpărat, probabil de către Patriarhia din Constantinopol. În jurul acestei instituții bisericești, cu numeroase preocupări culturale și politice se pare că a trăit Antim mai multă vreme. Aici a învățat limbile greacă, arabă, turcă, slava bisericească, pe care le-a folosit mai tîrziu la traducerile și tipăririle sale. Tot aici i-a uimit pe cei din jur cu deosebitul său talent pentru sculptură, desen, broderie și caligrafie.

Pentru prima dată, prezența lui la București ne este semnalată în octombrie 1691, cînd tipărește în limba greacă modernă **Învățăturile lui Vasile Macedoneanul către fiul său Leon,** pe care o semnează ca ieromonah. La această dată era, așadar, preot călugăr. Nu se cunosc împrejurările în care a ajuns în țară la noi. Este de presupus că Brîncoveanu, dornic să dea țării sale strălucirea culturală pe care cu atîta larghețe a revărsat-o în toate domeniile, a avut nevoie de această personalitate complexă, pe care bănuim că i-a recomandat-o marele învățat Hrisant Notarà, viitorul patriarh al Ierusalimului, cu care Antim va avea legături pînă la moarte. Și, într-adevăr, Antim l-a ajutat pe Constantin Brîncoveanu la stabilirea influențelor culturale în lumea ortodoxă de limbă greacă, imprimînd sumedenie de cărți în această limbă, folosită la curtea domnească, în învățămîntul academic de la Sf. Sava și în conversațiile boierilor și negustorilor bogați.

La început, preocupările lui Antim au fost legate exclusiv de activitatea tipografică. Acest meșteșug, această artă pe care a îndrăgit-o și a slujit-o ca nimeni altul în istoria culturii românești, îi va rămîne pînă la sfîrșitul vieții o preocupare la fel de sacră ca și cea sacerdotală. Unde a învățat zețăria și turnarea literelor — căci a turnat singur literele arabe ale cărților tipărite pentru ortodocșii din dioceza Antiohiei — nimeni nu

știe precis. Nu este exclus să fi deprins meșteșugul chiar la București, pe lîngă tipograful Mitrofan, fost episcop de Huși și numit în vara anului 1691 episcop al Buzăului. De la această dată lui Antim i s-a încredințat conducerea tipografiei mitropolitane, pe care a transferat-o parțial la Snagov în anul 1696, cînd a fost numit egumen acolo. În vremea activității sale acolo, Snagovul a devenit un mare centru tipografic al țării. Numai în anul 1697 au fost imprimate aici cinci cărți, dintre care trei de proporții apreciabile (una, **Antologhionul,** are 2 210 pagini!). Tot aici, la Snagov, a fost creată o adevărată școală de tipografi, pentru ca tradiția să nu se stingă, cum mărturisea cărturarul în **Așezămîntul mănăstirii Antim.** Și tot de aici a trimis Brîncoveanu la Bălgrad pe Mihail Ișfvanovici, ca să reînvie tiparul românesc din Transilvania și să sprijine ortodoxismul amenințat de infiltrațiunile catolice.

Dintre cele 14 cărți imprimate la Snagov, două, cel puțin, trebuie amintite pentru valoarea lor deosebită sub raport cultural: mai întîi, **Floarea darurilor**[1], o operă laică cu caracter moralizator și **Liturghierul greco-arab,** pentru credincioșii din Siria. Acesta din urmă, împreună cu **Ceaslovul greco-arab,** imprimat un an mai tîrziu, în 1702, la București, s-au încadrat — ca piese importante — în politica lui Brîncoveanu de sprijinire a Orientului Apropiat. De altfel, întregul utilaj tipografic, lucrat de mîna lui Antim, a fost dăruit mai apoi de domn patriarhului Athanasie al Antiohiei.

Pentru triumful limbii române

Calitățile excepționale pe care le-a dovedit Antim, ca artist, ca om de largă cultură, ca teolog subtil, l-au împins repede pe scara onorurilor, pe care el însuși, cum a mărturisit-o, n-ar fi vrut să urce. La 16 martie 1705, după ce încă din 1701 părăsise Snagovul, pentru motive insuficient cunoscute, a fost ales episcop al Rîmnicului, înlocuindu-l pe Ilarion, demis pentru alunecări papistășești. Această cotitură în viața lui Antim a atras după sine și o interesantă luare de atitudine în favoarea Bisericii române. În acea vreme, oficierea slujbelor religioase în slavonește începea să fie treptat abandonată și înlocuită fie cu limba greacă, fie cu cea românească. Textele liturgice de bază erau tipărite în limba greacă, socotită și ea între limbile sacre. Dar poporul — după expresia mitropolitului Gheorghe Ștefan al Ardealului — voia să audă „cuvîntul lui Dumnezeu" în limba sa. Antim Ivireanul a fost acela care a tradus cărțile liturgice în limba română. La Rîmnic, a început tipărirea unui **Molitvenic** și a unui **Octoih** în românește, activitate pe care a continuat-o, ca mitropolit, cu alte cărți, asigurînd astfel triumful limbii române în biserică. De la această politică a sa de generalizare a limbii române în practicarea cultului și de contopire a aspirațiilor sale cu acelea ale poporului român vor începe, de fapt, viitoarele lui necazuri, ce vor culmina cu sfîrșitul său atît de tragic.

Ca episcop de Rîmnic s-a dovedit și un excelent administrator, punînd să fie zugrăvită Cozia, reparînd mănăstirile Surpatele și Govora. În ultima biserică amintită ne-a rămas dealtfel și o splendidă frescă cu chipul lui Antim.

Dar, Antim n-a rămas la Rîmnic decît doi ani și zece luni. La 27 ianuarie 1708, bătrînul mitropolit Teodosie, care cu o mică întrerupere păstorise din anul 1668, a închis ochii, lăsînd cu limbă de moarte ca scaunul mitropolitan să fie încredințat episcopului de Rîmnic. Dorința sa, după legile țării, nu era poruncă. Dar această dorință era și a lui Constantin Brîncoveanu și a influenților Cantacuzini, în frunte cu Constantin stolnicul, și a patriarhilor de Antiohia și Ierusalim, aflați atunci la București. Și apoi, care dintre episcopii țării ar fi fost mai îndreptățit să urce ultima treaptă eclesiastică?

Cronica lui Radu Greceanu — într-un fel cronica oficială a domniei lui Brîncoveanu — ne-a transmis detaliile înscăunării noului mitropolit. Relatarea rămîne unică în analele istoriei noastre, iar discursul lui Antim, cu prilejul sfințirii sale, păstrat în fruntea volumului de **Didahii** („Predici"), nu mai puțin singular prin elocința pe care a desfășurat-o și care îl așază alături de cei mai străluciți oratori din Europa acelor ani. Deși erau de față doi patriarhi greci și numeroși alți arhierei de aceeași limbă, deși greaca era la modă chiar și la curtea lui Constantin Brîncoveanu, Antim și-a rostit cuvîntul de înscăunare în românește, arătînd că limba patriei sale adoptive, care i-a deschis brațele larg, era capabilă să exprime cele mai înalte simțăminte pe care o gîndire le putea concepe. În această primă didahie păstrată, Antim s-a referit — cum se va mai referi de atîtea ori — la opresiunea otomană, împotriva căreia va lupta pînă la sfîrșitul zilelor sale.

Ca mitropolit, Antim a fost, totodată, îndrumător al tiparnițelor, traducător de cărți liturgice și luptător pentru triumful deplin al limbii române în biserică, educator al clerului, orator, ctitor, patriot și om politic. Evident, sînt greu de surprins detaliile din tot ceea ce a gîndit, a realizat și ne-a parvenit din moștenirea sa culturală. Vom aminti că a trimis un întreg utilaj tipografic în țara sa de baștină, Georgia, împreună cu cel mai bun meșter al său, Mihail Ișfvanovici, pentru reînvierea vechilor tradiții ale culturii georgiene. A realizat traducerea și imprimarea în

[1] Vezi **Magazin istoric, nr. 7-8/1968.**

românește a cărților liturgice și a fost primul mitropolit care a difuzat gratuit îndreptare rămase în uz pînă în veacul XIX, pentru activitatea și educația preoților. Ca orator, a rămas unic în analele culturii românești, prin didahiile rostite și în care, departe de a se ocupa exclusiv de probleme religioase, a biciuit inegalitățile sociale, moravurile urîte ale epocii în care a trăit și a deplîns poporul pentru relele abătute asupra lui, de la vrăjmașii din afară.

Ctitor de biserici, Antim Ivireanul ne-a lăsat unul din cele mai originale edificii religioase, mănăstirea ce-i poartă numele și în care însăși mîna sa a ostenit la realizarea unor sculpturi de o rară finețe, ce înfrumusețează această podoabă a Bucureștilor.

În fruntea partidei boierilor munteni

Poziția antiotomană a lui Antim l-a determinat ca, în 1711, în timpul conflictului ruso-turc, să se alăture partidei Cantacuzinilor, care doreau o apropiere de Petru cel Mare. Deznodămîntul luptei de la Stănilești — defavorabil lui Petru — consecințele ce se puteau abate asupra lui Brîncoveanu, l-au făcut pe voievod să hotărască demiterea lui Antim, nu înainte însă de a-i da posibilitatea să se disculpe, lucru pe care mitropolitul l-a făcut în două splendide apărări, cu numeroase elemente autobiografice, păstrate în manuscrisele **Didahiilor.** Vodă Brîncoveanu l-a iertat și a împrăștiat norii ce se abătuseră asupra bunelor relații dintre ei. Dar alte intrigi, avîndu-l în frunte de Hrisant Notară și vizînd știrbirea drepturilor Bisericii românești, se țeseau în jurul lui Antim, care și în aceste împrejurări s-a dovedit un vrednic și dîrz luptător, respingînd cu indignare aceste încercări.

Aparent, după ce Antim se disculpase atît de strălucit în fața domnitorului, lucrurile au intrat pe făgașul normal. Bănuielile Porții au fost împrăștiate, Brîncoveanu și-a consolidat stăpînirea asupra țării, iar mitropolitul și-a continuat activitatea culturală cu ajutorul tiparnițelor de la București și Tîrgoviște. După tragicul sfîrșit al lui Brîncoveanu și, apoi, al lui Ștefan Cantacuzino, otomanii au încredințat tronul Țării Românești lui Nicolae Mavrocordat, dușman personal al lui Antim. Prilejul de a-l elimina pe Ivireanul s-a ivit în anul 1716, cînd între otomani și Imperiul habsburgic au reînceput ostilitățile. Antim s-a alăturat acelor boieri (Bengești, Barbu Brăiloiu, Bujoreanu, Grigore Boteanu) care doreau o apropiere de austrieci. În ziua de 18 august, cînd în Capitală au sosit vești privind înaintarea trupelor imperiale spre București, Mavrocordat și-a adunat în grabă bagajele, luînd drumul Giurgiului și obligîndu-l pe Antim să-l însoțească. Spre miezul nopții au poposit în satul Călugăreni. Acolo s-a iscat o discuție dramatică între domn și mitropolit, acesta din urmă refuzînd să-l urmeze mai departe. Lui Ivireanul i s-a înmînat în acele momente o scrisoare din partea unui călugăr al Mitropoliei, Ioan Abramios, prin care era anunțat că imperialii au ajuns la București. El a comunicat vestea lui Nicolae Mavrocordat, poftindu-l să-și continue singur drumul. Domnul l-a amenințat pe Antim cu grave consecințe, dacă nu-l va urma, căci ghicise dorința mitropolitului de a rămîne în țară pentru a unge un nou domn. Și, într-adevăr, în timp ce Mavrocordat îi alarma pe turcii de la Giurgiu și Rusciuc, Antim îl ungea ca domn pe marele vornic Pătrașco Brezoianu.

Dar, două zile mai tîrziu, Mavrocordat s-a înapoiat în Capitală și a poruncit uciderea lui Pătrașco Brezoianu și a altor boieri. A venit rîndul lui Antim. Chemat la curte, mitropolitul a fost oprit pe drum, dat jos din rădvan, i s-au smuls barba și părul și apoi a fost închis într-o încăpere a curții, împreună cu Ioan Abramios. Curînd a fost caterisit. În locul numelui de Antim i s-a dat cel de Andrei, cu care intrase în lume, iar după lectura actului patriarhal de demitere i s-a pus pe cap o tichie roșie și i s-a comunicat sentința de deportare pe viață la mănăstirea Sf. Ecaterina, de la poalele Muntelui Sinai. În aceeași noapte a fost pornit cu o căruță spre locul de surghiun, escortat cu cîțiva ostași care trebuiau să împlinească pe drum sîngeroasa poruncă a lui Mavrocordat. Într-adevăr, în apropiere de Adrianopol, ostașii conduși de mehmendarul Colfescu, l-au ucis și i-au aruncat trupul într-un afluent al rîului Marița. Data exactă a omorului nu se cunoaște[1].

Vestea morții acestui mare ierarh a fost primită cu consternare în țară, iar amintirea lui nu s-a stins niciodată. La mănăstirea care-i poartă numele s-au grupat cei care au ținut vie flacăra amintirii lui: un popa Stanciu, un Efrem grămăticul, care au transcris în copii manuscrise didahiile rostite de „gura sa de aur" pentru a rămîne asemenea autorului lor, eternității.

---

[1] Despre împrejurările morții lui Antim Ivireanul, vezi **Magazin istoric**, nr. 4/1969.

IORGA ÎMPOTRIVA GĂRZII DE FIER

ȘTEFAN FLORIAN

La începutul anului 1938, lupta maselor populare, a tuturor forțelor democratice, progresiste și antifasciste conduse de Partidul Comunist Român, pentru apărarea drepturilor și libertăților cetățenești, împotriva pericolului fascist intern și extern, a cunoscut momente de mare tensiune. Conștient de pericolul pe care îl reprezenta mișcarea legionară pentru viitorul țării, P.C.R. a desfășurat o amplă activitate de concentrare a tuturor organizațiilor muncitorești, a tuturor partidelor și grupărilor politice democratice, progresiste și patriotice, în cadrul unui front larg de luptă antifascistă. „Poporul întreg — cereau comuniștii — să se ridice contra gardismului, contra acestui inamic public!"

Numeroase personalități ale vieții politice, oameni de știință și cultură au luat atitudine fermă împotriva Gărzii de fier, unii dintre ei participînd activ la lupta antifascistă a poporului român. De altfel, este cazul să subliniem că intelectualitatea noastră, prin tot ce a creat și înfăptuit mai bun și trainic în această perioadă, a făcut dovada înaltului său patriotism, a atașamentului față de popor, a respingerii ideologiei și politicii terorismului legionar.

Un moment semnificativ al confruntării dintre forțele politice antifasciste și Garda de fier l-a reprezentat procesul intentat de marele istoric Nicolae Iorga lui Corneliu Zelea Codreanu — șeful mișcării legionare:

În ședința Consiliului de Miniștri

La începutul anului 1938, campania antilegionară și antihitleristă desfășurată de cunoscutul istoric s-a intensificat. Mai puțin temut ca om politic, Iorga impunea respect prin extraordinara sa personalitate științifică, prin virulența scrisului său. Temîndu-se de un astfel de adversar, la un moment dat, Codreanu a trimis o scrisoare profesorului, prin care îi solicita colaborarea și îi cerea să nu mai atace Garda de fier. Reacția a fost promptă: „La ofertele lui Codreanu răspund că nu pot avea nimic cu cel care lucrează pentru crimă, că mi-e indiferentă și ura și prețuirea lui".

Drept urmare, legionarii l-au trecut pe savant în rîndul adversarilor periculoși ai Gărzii de fier. La 26 februarie 1938, Codreanu a trimis o scrisoare profesorului Nicolae Iorga — pe atunci ministru secretar de Stat în primul guvern al dictaturii regale prezidat de patriarhul Miron Cristea. Istoricul era grav insultat, fiind etichetat ca un om „incorect" și „necinstit sufletește", care și-a „bătut joc pe nedrept de sufletele noastre [ale legionarilor — **n.a.**]". Printre altele, Iorga era „învinuit" de a fi contribuit la închiderea de către autorități a „restaurantelor legionare", de a fi făcut apel la „violență" contra mișcării gardiste. Aceleași „învinuiri" erau adresate și altor miniștri din guvernul prezidat de Miron Cristea și mai ales ministrului de Interne, Armand Călinescu, cunoscut ca adversar hotărît al Gărzii de fier.

Iorga a restituit scrisoarea autorului ei, așternînd pe un colț următoarele rînduri: „Se trimet înapoi, cu cea mai îndreptățită indignare, aceste cuvinte nesocotite din partea cuiva care, amintindu-și cît sînge s-a vărsat de el și de pe urma faptelor sale, ar trebui să se coboare în conștiința sa pentru a se pocăi, evitînd țării primejdiile ce adună asupra ei". Apoi l-a informat pe rege despre conținutul scrisorii, cerînd pedepsirea lui Codreanu. Guvernul a fost, de asemenea, sesizat și invitat să ia atitudine. În ședința Consiliului de Miniștri, din 28 martie 1938, Armand Călinescu a propus „urmărirea lui Codreanu pe tema ultragierii lui Iorga. Eventual arestarea celor ce s-ar solidariza".

Un singur membru al guvernului s-a opus aplicării de „sancțiuni" lui Codreanu, ministrul de Război, generalul Ion Antonescu, viitorul dictator. De altfel, atitudinea generalului Antonescu a determinat demisia guvernului; la 30 martie, acesta s-a reconstituit în vechea formulă, mai puțin ministrul de Război, înlocuit cu generalul Gheorghe Argeșeanu. În aceeași zi, presa a publicat un comunicat prin care opinia publică a fost informată despre faptul că N. Iorga „a sesizat parchetul militar spre a se deschide acțiune publică pentru ultragiu față de un ministru în exercițiul legal al funcțiunii sale".

În baza articolului 253 din Codul penal, prim-procurorul Tribunalului militar al Corpului 2 armată a deschis acțiune publică împotriva lui Codreanu. Dosarul a fost trimis Cabinetului 5 instrucție de pe lîngă parchetul Tribunalului militar. În ziua de 31 martie 1938, titularul Cabinetului l-a chemat la interogator pe Codreanu, dar acesta nu s-a prezentat.

Amenințări sîngeroase

După deschiderea acțiunii juridice împotriva șefului lor, gardiștii au început să trimită savantului un noian de scrisori pline de amenințări și insulte. „Te voi ucide ca pe un ticălos, canalie ce ești și profitor de o viață întreagă", se spunea într-o astfel de misivă. Pe măsură ce instrucția înainta, tonul amenințărilor și insultelor devenea tot mai agresiv: „Vei sfîrși prin a-ți smulge barba de disperare și căință în rîsul celor ce «dau din umeri cu dispreț»", ori „noaptea Sfîntului Bartolomeu bate la ușe (da, da, așa să știi)...".

Iorga a demascat cu curaj aceste amenințări: „Fiind ministru de Stat, mi-am permis să trimet înapoi, cu o apostilă prea blîndă, o scrisoare de insulte, în care, pe lîngă invective către întreg Consiliul de Miniștri [...] eram calificat, într-un stil de mediocru elev din școlile primare, ca necinstit [...]; pentru că m-am adresat justiției, asupra mea se revarsă zi de zi o ploaie de injurii fără pereche, nu fără obișnuitele condamnări la moarte...".

Numeroși oameni politici, publiciști, cadre didactice universitare, oameni simpli și-au exprimat simpatia și solidaritatea cu atitudinea profesorului. Astfel, într-un redacțional publicat de ziarul **Viitorul** se aprecia: „Dl. Iorga, primind o scrisoare, în care autorul dovedea nu numai violentarea cugetării, dar și trivializarea formei față de un om ca acela care are atîtea drepturi d-a i se vorbi altfel, pare surprins. Pe noi nu ne surprinde excesul de limbaj și de judecare, pentru că [îl] știm...".

La 7 aprilie 1938, un cetățean din București a trimis savantului o scrisoare prin care-l ruga să-l accepte ca însoțitor permanent, pentru a-l apăra contra răufăcătorilor legionari: „Nu cer nimic, nu vreau nimic decît mulțumirea sufletească că vă pot servi și eu după puterea mea. Iar cel care vrea și dorește să ajungă pînă la excelența voastră, să treacă întîi peste trupul meu". La fel de impresionante erau și rîndurile trimise profesorului de un fost student al său: „Ați primit destule scrisori cu insulte și amenințări — primiți și altfel de scrisori de data aceasta de la cei care vă poartă în suflet învățătura. Ei v-au înțeles întotdeauna și vor face zid în jurul domniei voastre, în lupta ce o duceți neobosit, fără cruțarea sănătății și bătrîneții domniei voastre, pentru salvarea din anarhia către care duce țara îndrăzneala obraznică a unui aventurier, străin de neamul nostru".

La 14 aprilie, cu cîteva zile înainte de începerea procesului, mareșalul Alexandru Averescu a scris și el profesorului Nicolae Iorga, solicitîndu-i asentimentul de a se prezenta la proces ca martor al acuzării: „Mult stimate domnule profesor. Între 23 și 25 martie, v-am trimis o scrisoare la adresa Comisiunii monumentelor

istorice, din str. Berthelot 28, spre a vă felicita pentru gestul Dvs. menit a pune capăt unei îndrăzneli intolerabile din cauza indulgenței autorităților față cu mișcarea zisă legionară [...] Vă rugam în acea scrisoare a face, dacă vă stă în putință, să fiu și eu alături de Dvs., ca martor, convins că cele spuse de mine ar putea să intereseze justiția. Neprimind nici un semn de viață de la Dvs. m-am interesat la adresa menționată și am aflat că acolo nu s-a primit nici o scrisoare. M-am hotărît a o repeta prin cea de față.

Primiți vă rog, ilustre maestre, încredințarea înaltei mele considerațiuni".

„O acțiune criminală"

Confruntarea dintre profesorul Iorga și Garda de fier luase proporții. Tot mai multe voci se pronunțau împotriva gardiștilor, solicitînd autorităților să ia măsuri hotărîte. Carol II a găsit în aceste nemulțumiri un teren propice spre a-și pune în aplicare propriile sale planuri. El însuși avea de plătit numeroase polițe gardiștilor. După o perioadă de colaborare, urmată de neînțelegeri și amenințări reciproce, monarhul s-a hotărît să ia măsuri de reprimare a Gărzii de fier[1]. Sosise momentul prielnic pentru ca măsura să nu fie interpretată ca un act de răfuială personală, ci ca un rezultat al dorinței populare. Lipsit de popularitate, Carol era interesat să apară în fața opiniei publice ca adevăratul salvator al ordinii, ca apărător al libertăților cetățenești.

Legionarii și-au dat seama că se pregăteau măsuri hotărîte împotriva lor și au încercat să le preîntîmpine. În acest scop, la 11 aprilie 1938 mizînd pe sprijinul lui Hitler, Codreanu a trimis acestuia o scrisoare omagială, cu ocazia simulacrului de plebiscit organizat în Germania după anexarea Austriei.

Poliția și Siguranța au început descinderi la sediile legionare, confiscînd numeroase materiale din care rezultau clar caracterul și scopurile Gărzii de fier, rețeaua ei de informatori și numărul aderenților; în același timp, societățile de stat și particulare au fost obligate să concedieze pe salariații încadrați în mișcare sau care simpatizau mișcarea legionară. În noaptea de 16 spre 17 aprilie, într-o atmosferă de mare tensiune, regele a dat dispoziții de aplicare a planului de lichidare a Gărzii de fier. În toată țara au fost operate masive arestări ale legionarilor; arestații au fost internați în lagărele de la Tismana, Dragomirna și Miercurea Ciuc. Tot în noaptea de 16 spre 17 aprilie 1938, a fost arestat și Codreanu, care se afla în locuința unui prieten de-al său. A fost dus la Consiliul de război al Corpului 2 armată, unde i s-a luat un interogatoriu și după aceea, escortat de jandarmi, a fost transportat la Predeal și ținut aici în strict secret pînă la începerea procesului.

Aflat într-o scurtă vacanță, Iorga a fost solicitat de către comisarul regal Hotineanu să dea o declarație privind poziția sa față de descoperirile făcute cu ocazia percheziților exe-

[1] Despre evoluția relațiilor dintre Carol II și Garda de fier, vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1973.

cutate de autorități la domiciliile legionarilor. A dat declarația solicitată, însoțind-o și de o scrisoare explicativă. O declarație similară a fost înaintată și Tribunalului militar al Corpului 2 armată, în care se arăta: „Scrisoarea ce mi-a adresat-o pîrîtul privește întregul guvern din care făceam parte, dovadă strigătul repetat de «voi» și acest rost al ei invederează de altfel din actele acum descoperite". Referindu-se la rezultatele percheziților, scria: „Descoperirile făcute acuma nu-mi pot reține indignarea față de o acțiune criminală pe care a o îngădui înseamnă a lăsa înseși existența statului român [...] la discreția unei cete de agitatori ale căror sentimente față de țară sînt la același nivel scăzut ca și al inteligenței lor".

Procesul

În ziua de 19 aprilie, ora 9, la Secția I a Tribunalului militar al Corpului 2 armată a început procesul împotriva lui Codreanu. La ora 10.10 inculpatul a fost adus în sală sub escortă. La intrarea lui, avocații legionari s-au ridicat în picioare, fapt care a stîrnit riposta fermă a președintelui:

— Nu permit nici un fel de manifestațiune de felul acesta. Să se știe că a doua oară voi evacua sala!

Savantul — căruia îi repugna orice contact cu Codreanu, fie el chiar și într-o sală de tribunal — nu s-a prezentat la proces.

La ora 18.30, tribunalul a intrat în deliberare. După cincizeci de minute, completul de judecată a pronunțat sentința: „Condamnă pe Corneliu Zelea Codreanu la 6 luni închisoare, 2 000 lei amendă și 500 lei despăgubiri de judecată. Hotărîrea s-a dat cu majoritate de trei voturi și a fost primită fără nici un fel de manifestațiune din partea celor prezenți".

Cu aceasta, procesul părea încheiat. Dar, pe baza probelor furnizate în urma percheziților din prima jumătate a lunii aprilie, la 27 mai Codreanu a mai primit o condamnare de 10 ani muncă silnică, 6 luni degradare civică, 5 000 lei amendă și 2 000 lei cheltuieli de judecată.

În noiembrie 1938, în urma unor noi atentate legionare, Carol II a ordonat lichidarea lui Codreanu și a unui grup de fruntași legionari, dispoziție executată în noaptea de 29/30 noiembrie 1938. Furia legionarilor la vestea morții șefului lor nu a mai cunoscut limite. Ei l-au învinuit pe Nicolae Iorga de a fi fost principalul vinovat pentru dispariția șefului lor, „asasinul" moral al acestuia. După venirea la putere a generalului Antonescu și a Gărzii de fier, valul de teroare și represiune dezlănțuit împotriva mișcării muncitorești și antifasciste s-a extins asupra tuturor celor care, într-un fel sau altul, se opuseseră ascensiunii legionare. Printre aceștia, Iorga a figurat în fruntea listei[2].

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1970.

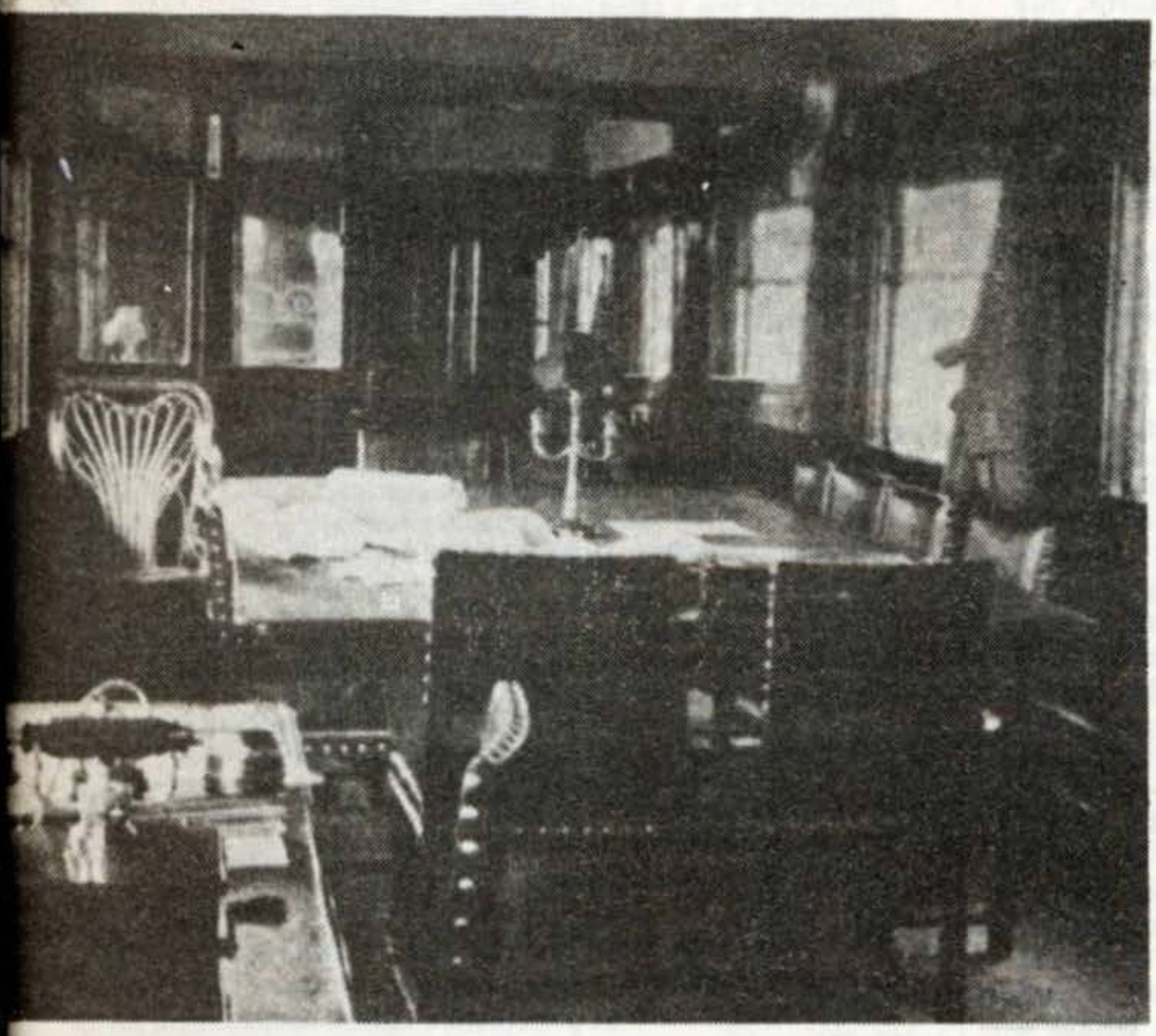

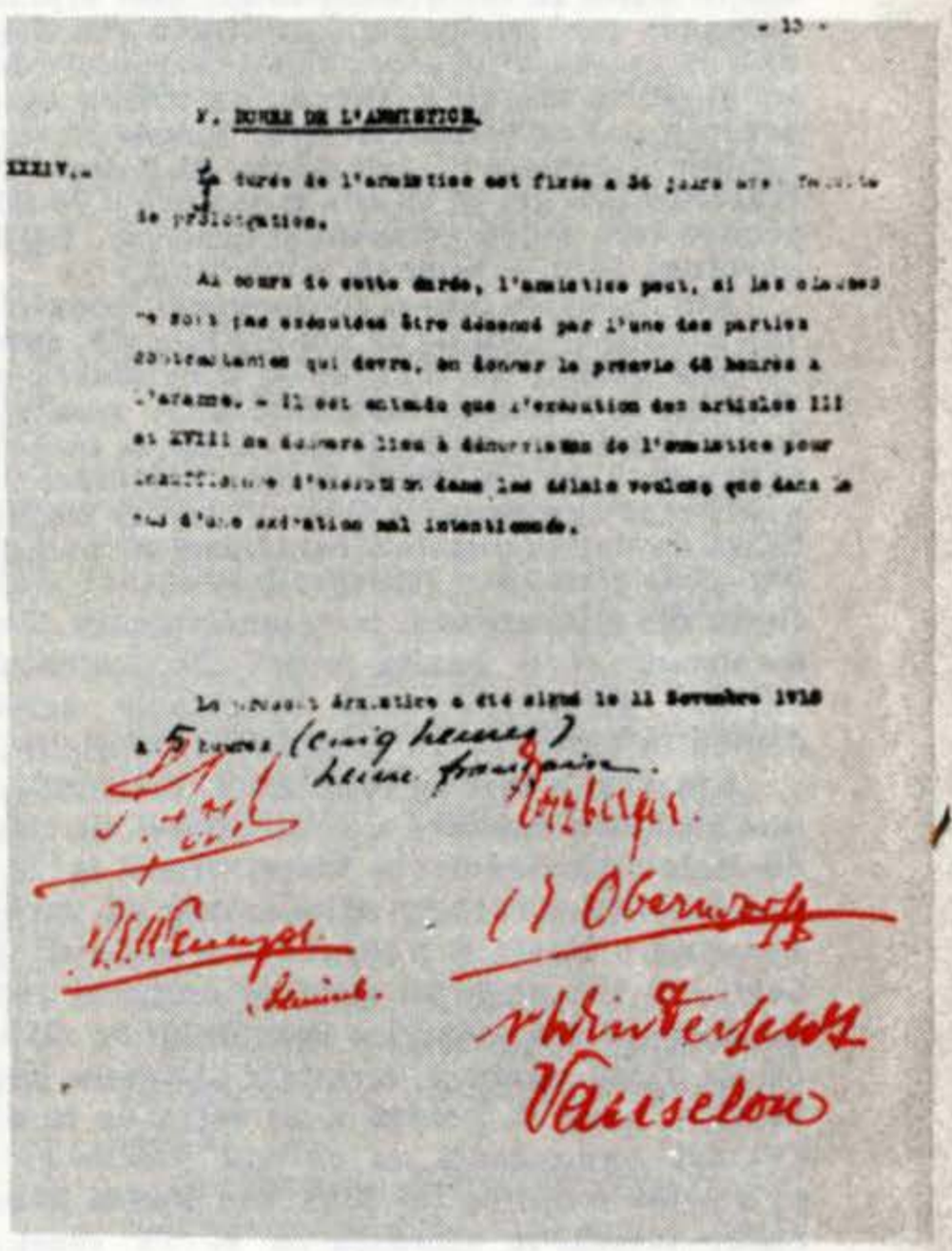

- 13 -

V. DUREE DE L'ARMISTICE.

XXXIV.- La durée de l'armistice est fixée à 36 jours avec faculté de prolongation.

Au cours de cette durée, l'armistice peut, si les clauses ne sont pas exécutées être dénoncé par l'une des parties contractantes qui devra, en donner la preuve 48 heures à l'avance. - Il est entendu que l'exécution des articles III et XVIII ne donnera lieu à dénonciation de l'armistice pour inexécution d'exécution dans les délais voulus que dans le cas d'une exécution mal intentionnée.

Le présent Armistice a été signé le 11 Novembre 1918 à 5 heures (cinq heures) Heure française.

Erzberger.

(illegible) Obernitz

v Winterfeldt

Vanselow

11 noiembrie 1918

ARMISTIȚIUL

FERDINAND FOCH

mareșal al Franței

Pe toate fronturile primului război mondial, lunile septembrie și octombrie 1918 au adus Puterilor Centrale lovituri care aveau să se dovedească fatale. Încă din primăvară, germanii dislocaseră în Franța toate trupele lor din Italia, cerîndu-le austro-ungarilor să lupte singuri și să repurteze acolo o victorie decisivă numai cu forțele lor. Dar dubla ofensivă, declanșată la 15 iunie de trupele cezaro-crăiești pe direcțiile Verona și Padova, capotase lamentabil într-o săptămînă. Constituit la 19 iulie, Comitetul de acțiune al românilor din Transilvania, Banat și Bucovina a început organizarea soldaților români din armata habsburgică, căzuți în prizonierat pentru a forma legiuni care să lupte cot la cot cu forțele italiene. Sprijiniți de asemenea de unități franceze, britanice și americane, italienii au lansat o contraofensivă la 23 octombrie, forțînd rîul Piave și făcînd o adîncă spărtură în dispozitivul inamic.

Demoralizat de înfrîngerile suferite pe front, dar mai ales alarmat de intensificarea mișcărilor de eliberare națională și socială din întregul Imperiu habsburgic, guvernul acestuia prevenise Berlinul, încă din august, că „sub nici un motiv armatele cezaro-crăiești nu vor mai rezista încă o iarnă". Într-adevăr, spre sfîrșitul lui octombrie, retragerea din nordul Italiei s-a transformat în debandadă, trupele austro-ungare pierzînd, în cîteva zile, 300 000 prizonieri. Era sfîrșitul: la 30 octombrie a izbucnit revoluția burghezo-democratică la Viena și Budapesta, în ambele capitale avînd loc schimbări de guverne, iar la 4 noiembrie reprezentanții Imperiului habsburgic au semnat armistițiul.

În Peninsula Balcanică, după trei ani de imobilitate aproape completă, s-a pus pînă la urmă în mișcare corpul expediționar franco-britanic, întărit acum cu două armate sîrbe, precum și cu unități formate din cehii care părăsiseră dispozitivul trupelor habsburgice și luptau acum pentru eliberarea patriei lor. La 15 septembrie generalul Franchet d'Esperey a angajat o puternică acțiune ofensivă împotriva bulgarilor, încadrați de ofițeri germani și susținuți de Armata 9 germană (din care mai rămăseseră, de fapt, doar cîteva batalioane capabile de luptă). Aliații au rupt frontul inamic, ajungînd în zece zile la rîul Vardar. La 30 septembrie bulgarii au semnat armistițiul.

În România, noul guvern constituit la 24 noiembrie, sub președinția generalului Coandă, a adresat la 9 noiembrie trupelor de ocupație inamice un ultimatum, cerîndu-le să evacueze imediat teritoriul țării. A doua zi, cînd d'Esperey a forțat trecerea Dunării pe la Giurgiu, feldmareșalul von Mackensen a ordonat trupelor germane să înceapă retragerea spre Transilvania.

În Orientul Mijlociu, răscoala antiotomană, organizată de celebrul colonel T. E. Lawrence, lua proporţii tot mai mari, în vreme ce generalul Sir Edmund Allenby străpungea linia fortificată de apărare a inamicului dintre Jaffa şi valea Iordanului. Trei armate turce, sub comanda generalului german Liman von Sanders, împreună cu aşa-numitul „corp asiatic german" (două regimente) şi cîteva unităţi austriece, au trebuit să se retragă în dezordine. Englezii au ocupat oraşele Nazareth (20 septembrie), Damasc (1 octombrie) şi Beirut (2 octombrie), înaintînd 576 km în 38 zile şi capturînd 76 000 prizonieri, printre care 4 000 germani şi austrieci. La 30 octombrie guvernul turc a semnat armistiţiul.

Aşa cum am văzut în numărul trecut, prinţul Max von Baden, om politic de nuanţă liberală, devenit cancelarul Germaniei, s-a adresat la 6 octombrie preşedintelui Wilson, în vederea încheierii unui armistiţiu pe baza celor 14 puncte enunţate de el. După război, reacţiunea germană avea să răspîndească versiunea că iniţiativa aparţinuse „guvernului de civili laşi şi trădători, care au înfipt un cuţit în spatele neînvinsei şi invincibilei armate imperiale germane". Hitleriştii aveau să exploateze mai tîrziu din plin această minciună, pentru a aţîţa spiritul revanşard şi a exalta mitul „invincibilităţii" forţelor militare germane — două importante arme propagandistice în perioada de pregătire a celeilalte conflagraţii.

Adevărul a fost cu totul altul: presiunile pentru o cît mai grabnică semnare a armistiţiului au venit din partea Înaltului comandament însuşi. Încă la 28 septembrie, Ludendorff i-a spus lui Hindenburg că „trebuie obţinută neapărat o încetare a focului". A doua zi, în localitatea balneară Spa, unde îşi stabilise cartierul general, Kaiserul a prezidat o şedinţă a Consiliului de război, în cadrul căreia Hindenburg a declarat: „Situaţia impune un armistiţiu imediat, pentru a ne salva de la o catastrofă". Cei doi comandanţi au obligat practic pe Wilhelm II să accepte numirea lui Max von Baden în postul de cancelar, tocmai în speranţa că el va reuşi să obţină o suspendare a ostilităţilor. Ceea ce nu i-a împiedicat ca în acelaşi timp să purceadă la organizarea unui dispozitiv de apărare la vest de frontiera germană, contînd că o eventuală rezistenţă prelungită în iarna 1918-1919 va smulge aliaţilor condiţii mai favorabile.

În toiul tratativelor cu preşedintele Wilson, un submarin german a torpilat pachebotul american „Leinster", provocînd moartea cîtorva sute de pasageri. Alături de presiunile exercitate de cercurile politice apropiate de Franţa şi Anglia, incidentul a jucat un rol de seamă în decizia lui Wilson de a lăsa negocierile de armistiţiu pe seama militarilor (decizie despre care a vorbit Foch în fragmentul publicat anterior, fără a menţiona însă scufundarea lui „Leinster").

Cînd consilierii săi s-au încumetat să-i spună că, atîta vreme cît va rămîne pe tron, aliaţii nu vor consimţi să suspende ostilităţile, Wilhelm II a ripostat pe un ton categoric: „Un Hohenzollern nu abdică niciodată!" Totuşi, pentru a înlătura orice risc, el i-a pus pe cei şase copii ai săi să jure că nu vor accepta coroana, în eventualitatea că va fi izgonit cu forţa. În faţa acestei atitudini Ludendorff s-a răzgîndit din nou, revenind la teza „victoriei cu orice preţ". Dar situaţia nu mai permitea asemenea capricii şi şeful Marelui stat major a trebuit să se demită, fiind înlocuit cu generalul Groener, căruia soarta Kaiserului îi era perfect indiferentă. La comanda supremă rămînea Hindenburg, dar nici el nu putea zăgăzui torentul de înfrîngeri suferite de trupele sale pe Frontul de Vest.

La 1 noiembrie ofensiva franco-americană din zona rîului Meuse şi a pădurii Argonne a intrat în faza finală, înregistrînd în cîteva zile numeroase şi importante succese. În centrul şi în sudul Belgiei, presiunea exercitată de englezi cu începere de la 17 octombrie a silit de asemenea pe germani să dea înapoi.

Cuvîntul cel mai greu în precipitarea deznodămîntului l-a avut însă de spus poporul german. Cuprinşi de mînie împotriva celor care dezlănţuiseră măcelul şi cufundaseră ţara în jale şi ruină, soldaţii din tranşee şi civilii din spatele frontului s-au hotărît să pună ei înşişi capăt războiului. Pe frontul din Belgia, ostaşii germani întîmpinau unităţile proaspăt trimise ca întăriri, cu strigătul: „De ce aţi venit, vreţi să nu se închidă niciodată abatorul de oameni? Dacă inamicul ar fi pe Rin, noi am fi acasă". La 29 octombrie, marinarii flotei imperiale de război au refuzat să iasă în larg iar la 3 noiembrie cei din portul militar Kiel s-au răsculat, cerînd încetarea ostilităţilor. Insurecţia s-a extins pe întregul litoral al Mării Baltice: la Hamburg, Bremen, Lübeck flutura drapelul roşu al proaspăt constituitelor Sfaturi de muncitori şi soldaţi. Avînd în frunte gruparea Spartakus — aripa de stînga a social-democraţiei şi nucleul viitorului partid comunist din Germania—proletariatul trecuse la lupta făţişă împotriva războiului imperialist.

Oricît de inexplicabil ar părea, aliaţii nu au aflat decît tardiv şi incomplet despre evenimentele care zguduiau Germania. Unii istorici văd în această deficienţă de informaţie cauza pentru care Anglia şi Franţa nu au cerut capitularea necondiţionată a inamicului, ceea ce ar fi năruit mitul armatei germane „obligate să înceteze lupta fără a fi fost învinsă".

În ziua de 9 noiembrie, la Spa, Kaiserul a prezidat un Consiliu de coroană, în cadrul căruia a declarat, cu o aroganţă inconştienţă, că este gata să conducă trupele împotriva „răzvrătiţilor". Prudent şi viclean, Hindenburg s-a ferit să-şi exprime vreo părere, în schimb, generalul Groener, înspăimîntat de spectacolul soldaţilor care smulgeau epoleţii ofiţerilor şi părăseau în masă frontul, l-a invitat fără menajamente pe Wilhelm II „să-şi scoată coroana de pe cap". Şedinţa s-a încheiat însă, fără ca trufaşul monarh să se decidă la pasul care trebuia să marcheze ieşirea lui din istorie.

La Berlin, exasperat de această tărăgănare, cancelarul von Baden (care, după ce-l implorase zadarnic pe împărat să abdice, îşi dăduse demisia dar fusese silit de suveran să rămînă la post) şi-a luat asupra sa răspunderea de a anunţa renunţarea la tron a Kaiserului, care s-a văzut obligat să se conformeze şi s-a grăbit să fugă în Olanda, ţară neutră. În seara aceleiaşi zile de 9 noiembrie, primind unele ştiri destul de vagi despre cele ce se întîmplau în tabăra duşmană, primul ministru francez, Clemenceau a fost cuprins de îngrijorare: nu cumva noul regim de la Berlin va dezavua delegaţia germană condusă de deputatul centrist Erzberger, care trecuse linia frontului în noaptea de 7 spre 8 noiembrie şi negocia un armistiţiu cu aliaţii?

Despre aceste tratative[1] se ocupă memoriile mareşalului Foch în fragmentul care urmează. În cei 47 ani care au trecut de atunci a curs multă cerneală pe marginea condiţiilor impuse de învingători învinşilor. Istoricii şi politologii le-au interpretat în cele mai variate moduri, la o extremă fiind cei care le-au găsit excesiv de dure, iar la cealaltă găsindu-se cei care le-au apreciat drept inadmisibil de blajine. O analiză oricît de modestă pe această temă ar depăşi cu mult, atît obiectivele noastre, cît şi spaţiul de care dispunem. Ne mărginim, aşadar, să semnalăm un singur aspect: solidaritatea de clasă a reprezentanţilor celor două tabere. După ce şi-au tîrît popoarele într-un masacru reciproc de patru ani şi mai bine, conducătorii politici şi militari ai Angliei, Franţei şi Germaniei s-au înţeles foarte repede asupra unui punct: guvernului capitalist de la Berlin trebuia să i se lase arma pentru a trage împotriva propriului său popor.

A fost poate cea dintîi dintre manifestările de complicitate din partea cîrmuitorilor francezi şi britanici cu cercurile reacţionare germane, complicitate care avea să se accentueze în tot cursul perioadei interbelice, culminînd cu conciliatorismul faţă de Hitler şi de politica sa banditească. Atunci, în 1918, a început lunecarea pe fatidicul tobogan care avea să ducă la izbucnirea, în 1939, a unui măcel mondial şi mai groaznic decît primul.

Oare presentimentul unei astfel de catastrofale evoluţii să fi otrăvit lui Clemenceau bucuria triumfului? Se povesteşte că, în dimineaţa de 11 noiembrie, la cîteva minute după intrarea în vigoare a armistiţiului, una dintre fiicele sale l-a surprins în mica sa grădină, rezemat de un copac şi cu obrajii scăldaţi în lacrimi.

— De ce plîngi, tată? l-a întrebat ea, mirată.

— Atîtea sacrificii... a suspinat bătrînul prim-ministru. Atîtea sacrificii care nu vor servi la nimic!

F.V.

---

[1] În imaginile din p. 23: vagonul-birou al mareşalului Foch în care a fost semnat armistiţiul şi facsimilul ultimei pagini a convenţiei de armistiţiu.

În noaptea de 6 spre 7 noiembrie, lă ora 12.30, Înaltul comandament german ne-a transmis o radiogramă prin care ne comunica numele plenipotenţiarilor desemnaţi de guvernul de la Berlin şi ne cerea să fixăm un punct de întîlnire, adăugînd: „Guvernul german ar fi bucuros, în cazul în care, în interesul umanităţii, sosirea delegaţiei germane în liniile aliate ar putea duce la o suspendare provizorie a ostilităţilor".

Am răspuns imediat în cîteva cuvinte simple: „Dacă plenipotenţiarii germani doresc să se întîlnească cu mareşalul Foch pentru a-i cere un armistiţiu, se vor prezenta la avanposturile franceze pe drumul dintre localităţile Chimay-Fourmies-La Capelle-Guise. Au fost date ordine pentru primirea şi conducerea lor la locul de întîlnire stabilit".

În dimineaţa zilei de 7, am fost anunţat că plenipotenţiarii germani vor pleca la prînz din Spa şi vor sosi în zona liniilor franceze între orele 16 şi 17. Atît comandamentul francez cît şi comandamentul german luaseră măsuri pentru întreruperea focului de ambele părţi pe durata trecerii delegaţiei.

Însoţit de generalul Weygand, de trei ofiţeri din statul meu major şi de delegaţia navală britanică condusă de amiralul Wemyss, prim-lord al Amiralităţii, am plecat din Senlis la ora 17 şi m-am îndreptat cu un tren special spre locul ales pentru întîlnirea cu plenipotenţiarii germani, în pădurea Compiègne, în apropierea gării Rethondes.

*Datorită faptului că drumurile din spatele frontului german erau blocate [de trupele în retragere — **n.r.**] delegaţii inamicului au sosit în faţa liniilor franceze abia la ora 21; iar la locul de întîlnire cu noi, cu o întîrziere de douăsprezece ore. Abia în dimineaţa de 8 noiembrie, la ora 7, trenul cu solii germani s-a oprit lîngă al meu.*

Două ore mai tîrziu, a avut loc prima şedinţă în vagonul-birou al trenului francez. Raportul de mai jos, pe care după semnarea armistiţiului, l-am trimis preşedintelui Consiliului de Miniştri şi preşedintelui Republicii Franceze, relatează cu lux de amănunte evenimentele care au avut loc la Rethondes în timpul tratativelor dintre plenipotenţiarii aliaţi şi cei germani.

„RAPORT

Negocierile în vederea încheierii armistiţiului cu Germania au avut loc în vagonul-birou al trenului special al mareşalului Foch. Atît acest tren, cît şi cel care îi transportase pe plenipotenţiarii germani, erau trase pe platforme de artilerie grea, în apropierea gării Rethondes.

8 noiembrie. *Trenul special cu plenipotenţiarii germani este garat pe o linie de triaj la 8 noiembrie, ora 7.*

Mareşalul comunică delegaţilor inamici că-i va putea primi începînd cu ora 9. Aceştia acceptă. La ora stabilită, ei se urcă în trenul aliaţilor. Mareşalul Foch, asistat de amiralul Sir Rosslyn Wemyss, de generalul Weygand şi de amiralul Hope, le cere să-şi prezinte mandatele. Iată textul lor:

1) **«Plenipotenţă**

Eu, cancelar al Imperiului german, Max, prinţ von Baden, acord prin prezenta puteri depline:

Secretarului de Stat imperial, dl. Mathias Erzberger (în calitate de preşedinte), trimisului extraordinar imperial şi ministrului plenipotenţiar, dl. conte Alfred Oberndorff şi generalului-maior prusian dl. Detlef von Winterfeldt, să ducă, în numele guvernului german, cu plenipotenţiarii Puterilor Aliate împotriva Germaniei, negocieri cu privire la un armistiţiu şi să încheie un acord sub rezerva acceptării de către mine.

Semnat: Max, von Baden
Berlin, 6 noiembrie 1918»

2) **«Plenipotenţă**

Eu, cancelar al Imperiului german, Max, prinţ von Baden, numesc de asemenea prin prezenta ca plenipotenţiar pentru negocierile de armistiţiu cu Puterile Aliate împotriva Germaniei, pe comandorul Vanselow.

Generalul de infanterie Erich von Gundell este desărcinat din funcţia de plenipotenţiar; în consecinţă, numele său a fost şters din mandatul anexat.

Semnat: Max, prinţ von Baden
Berlin, 6 noiembrie 1918»

Delegaţiile iau loc la masa de conferinţe.

Mareşalul Foch *întreabă pe delegaţii germani care este obiectul vizitei lor.*

Dl. Erzberger *răspunde că delegaţia germană a venit pentru a primi propunerile Puterilor Aliate, în vederea încheierii unui armistiţiu pe uscat, pe mare şi în aer, pe toate fronturile din Europa şi din colonii.*

Mareşalul Foch *răspunde că nu are de făcut nici o propunere.*

Contele Oberndorff *îl întreabă pe mareşalul Foch ce termeni preferă pentru formularea de către aliaţi a propunerilor de armistiţiu. El, Oberndorff, nu are preferinţe deosebite în acest sens; ar vrea să cunoască, pur şi simplu, condiţiile aliaţilor.*

Mareşalul Foch *răspunde că nu are de pus condiţii.*

Dl. Erzberger *dă atunci citire textului ultimei note a preşedintelui Wilson prin care mareşalul Foch este autorizat să comunice condiţiile armistiţiului.*

Mareşalul Foch *răspunde că are, într-adevăr, această autorizare, dar numai în cazul în care delegaţii germani cer armistiţiul.*

«Cereţi armistiţiul? Dacă îl cereţi, atunci vă pot comunica condiţiile în care poate fi obţinut».

Dl. Erzberger *şi* **contele Oberndorff** *declară «că cer armistiţiul».*

Mareşalul Foch *arată că, în acest caz, se va da citire condiţiilor armistiţiului. Deoarece textul este cam lung, iniţial se vor citi doar paragrafele principale; apoi textul va fi comunicat în întregime delegaţilor germani.*

Generalul Weygand *dă citire clauzelor principale ale condiţiilor de armistiţiu (text aprobat la Versailles la 4 noiembrie).*

Imediat după această lectură, ia cuvîntul dl. Erzberger, care cere ca, încă din acel moment, operaţiile militare să înceteze. Drept argumente, evocă starea de dezorganizare şi de indisciplină care domneşte în armata germană, spiritul revoluţionar care pătrunde în ţară odată cu suferinţele populaţiei. El expune în amănunt dificultăţile întîmpinate cînd delegaţia sa a traversat liniile germane; acolo, ordinele, chiar şi cele de încetare a focului, se execută cu greu. El vede în

acest complex de împrejurări iminenta invazie a bolşevismului în Germania; cînd Europa Centrală va fi molipsită de acest flagel, Europei Occidentale, susţine el, îi va veni extrem de greu să se apere. Numai oprirea atacurilor aliate va permite conducerii armatei germane să restabilească disciplina în rîndul trupelor şi, odată cu instaurarea ordinii, să se salveze ţara.

Mi-a fost uşor să-i răspund: operaţiile militare nu pot fi oprite de către aliaţi atâta timp cît delegaţia germană nu a acceptat şi semnat condiţiile de armistiţiu, care sînt consecinţa însăşi a acestor operaţiuni.

În faţa imposibilităţii mele de a accepta cererea verbală a d-lui Erzberger, cere cuvîntul generalul Winterfeldt.

Avînd o misiune specială din partea Înaltului comandament şi a guvernului german, el dă citire următoarei declaraţii: «Condiţiile armistiţiului care ne-au fost aduse la cunoştinţă necesită un examen atent. Avînd în vedere intenţia noastră de a ajunge la un rezultat pozitiv, acest examen va fi efectuat cît mai repede cu putinţă; el va necesita, totuşi, un anumit timp, cu atît mai mult cu cît este absolut necesar să ne consultăm cu guvernul şi Înaltul comandament militar.

În tot acest interval, lupta dintre armatele noastre şi cele aliate va continua, provocînd atît în rîndul ostaşilor cît şi al populaţiei civile numeroase victime, căzute inutil în ultimul moment, jertfe care ar putea fi cruţate.

În aceste condiţii, guvernul german şi Înaltul comandament militar au onoarea de a reveni asupra propunerii făcute prin radiograma de alaltăieri, şi anume ca dl. mareşal Foch să binevoiască a consimţi la suspendarea ostilităţilor, de îndată şi pe toată lungimea frontului, care să înceapă azi, de la o anumită oră, şi ale cărei amănunte, foarte simple, să fie stabilite cît mai curînd posibil».

Mareşalul Foch *răspunde: «Sînt general-şef al armatelor aliate şi reprezentant al guvernelor aliate, care şi-au stabilit condiţiile de armistiţiu. Ostilităţile nu pot înceta înainte de semnarea acestuia. Iată de ce vă voi ajuta pe cît îmi stă în putere să ajungem la o concluzie în acest sens. Dar, repet, ostilităţile nu pot înceta înainte de semnarea armistiţiului».*

După terminarea şedinţei, delegaţii germani cer mareşalului permisiunea de a prelungi cu 24 ore termenul limită pentru răspuns, ca urmare a răstimpului necesar pentru a comunica guvernului lor condiţiile.

Mareşalul le răspunde că îi este cu neputinţă să modifice termenul fixat de către guvernele aliate şi asociate.

După ce se sfătuiesc între ei, delegaţii germani solicită expedierea prin radio a următoarei telegrame: «Plenipotenţiarii germani pentru armistiţiu către cancelarul Imperiului, către Înaltele comandamente ale armatei şi marinei de război germane: vineri dimineaţa, plenipotenţiarii au primit la Marele cartier general aliat condiţiile armistiţiului ca şi somaţia de a le accepta sau respinge într-un interval de 72 ore, termen care expiră luni dimineaţa la ora 11 (ora franceză).

Propunerea germană de încetare imediată a focului a fost respinsă de mareşalul Foch.

În lipsa oricărui alt mijloc de comunicare, un curier german cu textul condiţiilor armistiţiului a plecat spre Spa. Rugăm să confirmaţi primirea şi să trimiteţi cît mai repede curierul cu ultimele dv. instrucţiuni.

Pentru moment nu este necesară trimiterea altor delegaţi.

Semnat: Erzberger».

Această telegramă este transmisă la ora 11.30.

Delegaţii germani hotărăsc, de asemenea, ca mesagerul să fie căpitanul von Helldorf.

Statul major al mareşalului ia măsuri pentru asigurarea transportului şi trecerii prin zona frontului a curierului care pleacă la ora 13.

Contele Oberndorff, generalul von Winterfeldt şi comandorul Vanselow solicită întrevederi în particular cu generalul Weygand şi amiralul Hope, pentru a le cere unele lămuriri. Discuţiile dintre contele Oberndorff, generalul von Winterfeldt şi generalul Weygand pe de o parte şi dintre comandorul Vanselow şi amiralul Hope pe de altă parte, au loc în cursul după-amiezii.

Iată rezumatul acestor întrevederi: «Contele Oberndorff întreabă mai întîi dacă aliaţii au stabilit condiţii atît de grele pentru a obliga Germania să le refuze.

Li se răspunde că aliaţii au comunicat condiţiile în care pot acorda armistiţiul. Propunerile sînt clare, neavînd nimic de ascuns. Contele Oberndorff întreabă apoi dacă aliaţii nu intenţionează să determine eşecul armistiţiului pentru a deschide imediat negocieri de pace. I se răspunde că mareşalul Foch nu este împuternicit să trateze şi nu vrea să trateze aici decît condiţiile de armistiţiu».

În continuarea întrevederii cu contele Oberndorff, ca şi în cursul întrevederii următoare cu generalul von Winterfeldt se pun întrebări referitoare la diferitele condiţii de armistiţiu. Ideile sau argumentele principale emise de delegaţii germani în cursul convorbirilor, pentru a obţine îndulcirea acestor condiţii, pot fi rezumate după cum urmează: «Germania doreşte armistiţiul. Sîntem aici pentru că Germania nu poate face altfel. Sîntem deci sinceri. Armata germană trece prin greutăţi extraordinare: istovirea trupelor care luptă fără răgaz de patru luni are drept rezultat slăbirea disciplinei; şoselele şi căile ferate sînt blocate, orice mişcare fiind paralizată. A cere armatei dizlocări rapide înseamnă a împiedica restabilirea ordinii. Chiar dacă ar vrea, armata germană ar fi incapabilă să reia lupta după semnarea armistiţiului. De aceea nu este necesar să i se impună clauze mult prea grele.

Dintre clauzele militare privitoare la predarea armelor, nu avem obiecţii decît referitor la cele 30 000 mitraliere; predîndu-le, nu ne va mai rămîne cu ce să tragem la nevoie împotriva poporului german.

Într-adevăr, situaţia internă este foarte gravă, în Germania, aflată în plină revoluţie şi molipsită de bolşevism. Trebuie menţinută ordinea. De altfel, este şi în interesul aliaţilor de a evita contagiunea bolşevică şi de a asigura solvabilitatea debitorilor lor, deoarece ne aşteptăm la cereri de reparaţii foarte importante».

9 noiembrie. *La ora 15.45, delegaţia germană înmînează generalului Weygand textul*

«Observații privitoare la condițiile de armistițiu cu Germania». Textul este adus de către contele Oberndorff și generalul von Winterfeldt, care reiau argumentele expuse în ajun, fără să adauge nimic nou care să merite a fi notat.

10 noiembrie. *Textul «Răspuns la observațiile privitoare la condițiile de armistițiu cu Germania» este înmînat delegaților germani la ora 21.30.*

În aceeași zi, la ora 18.30 mareșalul Foch făcuse să fie transmisă plenipotențiarilor germani următoarea notă:

«COMANDAMENTUL ȘEF AL ARMATELOR ALIATE

Marele cartier general aliat
10 noiembrie 1918
Statul major general

Potrivit textului înmînat mareșalului Foch, mandatul domnilor plenipotențiari germani este limitat, deoarece încheierea unui acord de armistițiu trebuie să primească acceptarea cancelarului.

Termenul acordat pentru încheierea armistițiului expirînd mîine la ora 11, avem onoarea de a întreba dacă domnii plenipotențiari germani au primit din partea cancelarului german acceptarea condițiilor care i-au fost comunicate și, în caz contrar, dacă nu s-ar cuveni să se obțină de îndată răspunsul său.

Din ordin,
General de divizie
general maior al armatei aliate
Semnat: Weygand».

La 21.30, delegații germani răspund prin următoarea notă: «Ca urmare la întrebarea care le-a fost adresată la 10 noiembrie, plenipotențiarii germani au onoarea de a răspunde Înaltului comandament al armatelor aliate că nu le-a sosit încă o decizie din partea cancelarului imperiului.

Plenipotențiarii au și luat măsuri să obțină cît mai repede posibil instrucțiunile necesare.

Semnat: Erzberger
Secretar de Stat».

Între timp, între orele 19 și 20, la noi sosiseră următoarele două radiograme:

1. *«Guvernul german către plenipotențiarii aflați la Înaltul comandament aliat:*

Guvernul german acceptă condițiile de armistițiu puse la 8 noiembrie.
Cancelarul Imperiului, 3084»[1].

2. *«Înaltul comandament german către plenipotențiarii aflați la Înaltul comandament aliat:*

Guvernul imperial comunică Înaltului comandament aliat cele ce urmează pentru secretarul de Stat Erzberger:

Excelența voastră este autorizată să semneze armistițiul. În același timp, binevoiți să introduceți în procesul verbal următoarea declarație:

Guvernul german se va strădui din toate puterile să execute condițiile fixate. Totuși, subsemnații consideră de datoria lor să sublinieze faptul că punerea în aplicare a unora dintre punctele acestor condiții va declanșa foametea în rîndul populației din acea parte a Imperiului german care va rămâne neocupată [...]».

11 noiembrie. *După miezul nopții la ora 2.05, delegații germani anunță că sînt gata să intre în ședință. Ședința se deschide la ora 2.15.*

Mareșalul Foch *declară că textul final al armistițiului urmează a fi doar definitivat, și îl desemnează pe generalul Weygand să-i dea citire; sînt înlocuite părțile modificate ale textului comunicat la 8 noiembrie cu noul text din «Răspunsul la observații».*

Textul este citit, discutat și definitivat, articol cu articol, și conține următoarele:

«Condițiile armistițiului încheiat cu Germania

a) **Pe frontul de Vest**

I. Încetarea ostilităților, pe uscat și în aer, la șase ore după semnarea armistițiului.

II. Începerea imediată a evacuării țărilor invadate — Belgia, Franța, Luxemburg precum și a Alsaciei-Lorenei — în așa fel încît într-un interval de 15 zile de la semnarea armistițiului, ea să fie terminată. Soldații germani care nu vor părăsi teritoriile prevăzute în intervalul fixat vor fi făcuți prizonieri de război. Pe măsura evacuării, aceste țări vor fi ocupate de trupele aliate și ale Statelor Unite.

Toate mișcările de evacuare sau de ocupare sînt reglementate prin nota anexă nr. 1 redactată în momentul semnării armistițiului.

III. Repatrierea — care trebuie să înceapă imediat și să se încheie în 15 zile — a tuturor locuitorilor din țările enumerate mai sus (inclusiv a ostatecilor, a deținuților în prevenție și a celor condamnați).

IV. Abandonarea de către armatele germane a următorului material de război în bună stare:

5 000 tunuri (dintre care 2 500 grele și 2 500 de campanie); 25 000 mitraliere; 3 000 aruncătoare de mine; 1 700 avioane de vînătoare și bombardiere (în primul rînd toate avioanele «D-7» și toate bombardierele de noapte).

Ele vor fi predate pe loc trupelor aliaților și ale Statelor Unite, în condițiile de amănunt fixate în nota anexă nr. 1, redactată în momentul semnării armistițiului.

V. Evacuarea armatelor germane din regiunile de pe malul stîng al Rinului.

Regiunile de pe malul stîng al Rinului vor fi administrate de către autoritățile locale, sub controlul trupelor de ocupație aliate și ale Statelor Unite.

Trupele aliate și ale Statelor Unite vor asigura ocuparea acestor regiuni prin garnizoane deținînd principalele puncte de trecere peste Rin (Mainz, Koblenz, Köln), avînd în aceste puncte pe malul drept capete de pod cu o rază de 30 km și garnizoane deținînd punctele strategice ale regiunii.

Pe malul drept al Rinului va fi rezervată o zonă neutră, între fluviu și o linie trasată paralel cu capetele de pod și cu fluviul, la 10 km distanță, începînd de la granița cu Olanda și pînă la granița cu Elveția.

Evacuarea inamicului din regiunile renane (malul stîng și malul drept) va fi realizată într-un interval de alte 16 zile, adică de 31 zile de la semnarea armistițiului.

[1] Numărul 3084 era cifrul secret care marca autenticitatea radiogramelor.

(Continuare în p. 32)

UN CORESPONDENT ENGLEZ AL DOMNILOR ROMÂNI

Dr. PAUL CERNOVODEANU

Prezentăm în continuare[1] bogata corespondență diplomatică a lordului Winchilsea, ambasador al Angliei la Poarta otomană între anii 1660-1669, care conține și 42 scrisori, în limbile latină și italiană, schimbate cu domnitori ai Moldovei și Țării Românești. Între aceștia s-a aflat și Iliaș III Alexandru. Într-o ultimă scrisoare, din 19 decembrie 1667, demnitarul britanic îl înștiința pe domnitorul moldovean că îl recomandase și viitorului ambasador al Angliei la Poartă, Sir Daniel Harvey. Iliaș n-a mai apucat însă să se bucure de acest sprijin, fiind mazilit în noiembrie 1668. Iată, așadar, alte piese din corespondența ambasadorului englez cu domni ai țărilor române — documente deosebit de importante pentru cunoașterea relațiilor româno-engleze din a doua jumătate a secolului XVII.

O ultimă mărturie despre un contact al său cu un emisar al fostului său protejat Iliaș Alexandru o deținem dintr-o scrisoare în limba franceză a secretarului domnului mazilit — din păcate, neidentificat pînă în prezent — expediată din Londra în vara sau toamna anului 1669, dragomanului Giorgio Draperis aflat la Poartă. Acestuia i se reproșa faptul de a fi tăinuit lordului darurile prețioase trimise de Iliaș Alexandru; din scrisoarea respectivă reiese că în urma întrevederii avute de trimisul moldovean cu Winchilsea la castelul său din Eastwell în comitatul Sussex, fostul ambasador s-a lămurit de necinstea lui Draperis, dînd dispoziții consulului Angliei la Smirna, Paul Rycaut, pentru ancheta-rea cazului. Urmarea incidentului nu ne mai este cunoscută. **Dar să lăsăm cititorii să ia cunoștință de însuși textul scrisorii:**

Domnule George,

Îți sărut mîinile și să știi că sînt la Londra așa cum eram și mai înainte cînd ți-am scris și din pricina bolii a trebuit să mă opresc aici, unde mi-am cheltuit toți banii și aștept bani care trebuie să-mi vină de la Constantinopol ca să plec de aici. Și tu știi că atunci cînd am venit aici n-am găsit pe Mylord Winchilsea pentru că era [plecat] la 150 de mile [depărtare] de Londra; dar mai mulți oameni de seamă mi-au vorbit aici și mi-au spus că nu era deloc firesc ca Mylord Winchilsea să fi făcut un domn al Moldovei[2], care nu i-a dăruit niciodată nimic. Le-am spus că, dimpotrivă, știam că domnul Moldovei dăduse, spre a fi dăruite Mylordului Winchilsea, 12 000 oi și 4 000 scuzi, cu inel prețuind 1 000 scuzi. Peste cîtva timp, aflînd că Mylord Winchilsea s-a întors, m-am dus să-l văd la reședința sa de la Eastwell și m-a încredințat chiar el că niciodată nu primise nimic din ceea ce domnul Moldovei lăsase să i se dea. Tu știi că atunci cînd ne-am dus pentru prima oară în Moldova, noi am găsit 200 000 oi [destinate] domnului Duca bei [vodă] din care domnul[3] a dăruit 12 000 ambasadorului și 6 000 dumitale. Știu că ai primit totul și ai vîndut toate aceste oi domnului George Scorda căruia îi datorai bani[4] și că doi ani mai tîrziu, cînd ai revenit în Moldova, ți-a mai dat (spre a dărui ambasadorului) 4 000 scuzi și un inel de 1000 scuzi cu un cal [prețuind] 300 scuzi și, tot ceea ce ai luat, știi bine că s-au trecut de mîna mea în catastiful domnului, fiind eu primul său secretar, și că toți cei din casa sa știu bine că le-ai primit: așa încît, atunci cînd Mylord Winchilsea mi-a spus că nu a primit nimic, i-am spus totul, așa cum ți-o spun și ție, că domnul îi dăruise toate acestea și că le-ai primit tu pe toate. Mylord este foarte supărat pe tine și dorea chiar să vorbească regelui Marii Britanii ca să-i scrie marelui vizir, dar l-am împiedicat și am făcut astfel încît Mylord mi-a promis că nu va face nimic, numai să te duci să găsești pe consulul de la Smirna și să dregi treaba asta cu dînsul. Altfel, dacă n-ai s-o faci, mi-a spus că va pune să se scrie vizirului, ceea ce știi că va fi o mare rușine pentru tine. De aceea păzește-te de aceasta și drege-o cît poți mai repede, cum ai făcut cu unchiul meu Korisippa[5]. Mylord Winchilsea a și scris consulului de la Smirna și l-a făcut împuternicitul său în această treabă. Ar fi cel mai bine pentru tine să dregi aceasta cît mai repede, înainte ca cineva să și afle.

Deși Moldova s-a bucurat de deosebita atenție a lui Winchilsea în timpul ambasadei sale la Poartă — îndeosebi spre a apăra, deși fără succes, interesele negustorilor scoțieni — totuși, în timpul cît a stat la Constantinopol,

[1] Vezi începutul articolului în **Magazin istoric**, nr. 9/1975.

[2] Adică a ajutat la numirea lui Iliaș Alexandru.

[3] Iliaș Alexandru.

[4] Pasaj șters ulterior.

[5] Pasaj șters ulterior.

el a întreținut relații foarte cordiale și cu domnul Țării Românești, Grigore I Ghica, fiul fostului domn, bătrînul arnăut Gheorghe Ghica, mazilit de turci și stabilit în capitala Imperiului otoman, cu care diplomatul englez și secretarul său, Paul Rycaut, legaseră strînse relații de prietenie. Gheorghe Ghica îl informa, de pildă, pe ambasador, la 21 august 1661, despre veștile transmise de fiul său din Țara Românească cu privire la retragerea turcilor din regiunea Budei în urma unor ciocniri cu imperialii. Prin mijlocirea bătrînului Ghica, Winchilsea a intrat în relații epistolare directe cu Grigore vodă, trimițîndu-i în intervalul 28 ianuarie 1662-31 august 1664 nu mai puțin de 11 scrisori; din nefericire, în arhiva Finch nu s-au păstrat și răspunsurile domnului.

Legăturile dintre Winchilsea și domnul Grigore Ghica au debutat prin rugămintea ambasadorului adresată la 28 ianuarie 1662 de a-i procura o trăsură, de felul celor care se foloseau în Țara Românească, împreună cu patru cai; la această solicitare a primit un răspuns favorabil, de vreme ce la 18 martie ambasadorul a mulțumit călduros pentru promisiunea făcută, transmițîndu-i chiar complimente prin prietenul său, colonelul italian Giuseppe Detti, aflat în acea vreme la București. La 18 martie 1662, Winchilsea a făcut o călduroasă primire kapukehaiei muntene la Poartă, spătarul Toderașco Sturza, cumnatul domnului, insistînd pentru urgentarea trimiterii trăsurii spre a o putea folosi chiar în decursul acelei veri. În sfîrșit, la 11 august, ambasadorul mulțumea cu recunoștință lui Grigore vodă, pentru frumusețea trăsurii și a cailor, care l-au impresionat foarte mult, mai ales că toate acestea i-au fost trimise în dar, fără să se aștepte la atîta bunăvoință din partea domnului. Îl asigura, în schimb, de serviciile sale devotate la Poarta otomană; la 30 august, Winchilsea a revenit asupra acestui subiect, în epistola expediată colonelului Detti la București, manifestîndu-și din nou satisfacția pentru dovezile de simpatie arătate de domnul Țării Românești.

La amabilitatea dovedită de Grigore Ghica, diplomatul englez a răspuns, la rîndul său — după cum o dovedesc scrisorile din 24 septembrie și 7 noiembrie 1662 — trimițîndu-i un serviciu de pahare de cristal, dulciuri și cîteva gazete italiene, căci domnul muntean manifesta interes pentru evenimentele ce se desfășurau în Europa. Schimbul de daruri a continuat și în anul următor, Winchilsea primind de la domn 30 monede vechi de argint pentru care îi mulțumea la 22 februarie; aceleași bune relații au fost întreținute, în continuare, și cu spătarul Toderașco Sturdza, la a cărui nuntă, celebrată în capitala Imperiului otoman, a fost reprezentat prin secretarul său, Rycaut.

Participarea lui Grigore Ghica la războiul austro-turc din 1663-1664 în tabăra otomană, alături de domnul Moldovei, Istratie Dabija și de principele Apafi al Transilvaniei, a provocat întreruperea temporară a relațiilor epistolare cu ambasadorul englez de la Constantinopol. De altfel, după bătălia de la Leva (15 iulie 1664) în care turcii au fost înfrînți, Ghica, temîndu-se să nu fie tras la răspundere de marele vizir datorită vechilor sale legături cu imperialii, a părăsit teatrul de război și s-a întors în grabă la București, pregătindu-și plecarea în pribegie. În Capitala țării, a primit o ultimă scrisoare de la lordul Winchilsea, datată 31 august, în care acesta — fără a cunoaște intențiile domnului — își exprima bucuria pentru înapoierea lui în țară și-l ruga să acorde protecție unuia din interpreții săi, aflat în acel moment în principatul muntean. Dar, curînd, la 9 noiembrie, ambasadorul englez avea să afle despre fuga lui Ghica, înștiințînd de acest eveniment pe secretarul de Stat de la Londra, Sir Henry Bennet. Cu Radu Leon Tomșa, succesorul lui Ghica în scaunul Țării Românești, Winchilsea n-a mai întreținut legături.

În sfîrșit merită să amintim și datele noi privind raporturile stabilite de diplomatul britanic cu principele Mihai I Apafi al Transilvaniei și reprezentanții săi la Poartă, relații prea puțin cunoscute. S-au păstrat 6 scrisori adresate de principe ambasadorului și numai 3 dintre răspunsurile sale; toate sînt **inedite,** cu excepția misivei lui Apafi din 15 septembrie 1662 — publicată încă din sec. XVII în cartea lui Rycaut — prin care principele protesta împotriva răsluirii hotarelor provinciei sale de către pașa din Oradea și cerea intervenția diplomatului englez pe lîngă dregătorii otomani pentru micșorarea tributului. Subiectele corespondenței dintre Apafi și Winchilsea sînt cu precădere politice; astfel, în unele scrisori, principele a cerut sprijinul ambasadorului împotriva abuzurilor autorităților otomane, în altele a protestat împotriva ocupării samavolnice a cetății Oradea de către turci; de asemenea, la 1 martie 1663, Apafi a solicitat protecția rezidentului englez pentru reprezentanții săi la Constantinopol, János Daczó și Péter Jankó. În scrisorile de răspuns, ambasadorul a asigurat pe principe de solicitudinea sa, promițîndu-i asistență în limita puterilor de care dispunea. De altfel, după cum se știe, Mihai Apafi s-a adresat nu numai lui Winchilsea, dar în trei rînduri, între 1665-1666, chiar regelui Carol II Stuart, cerînd nu numai o intervenție la Poartă pentru reducerea tributului, dar și apărarea teritoriului principatului împotriva incursiunilor pașalelor de Oradea și Timișoara. În sfîrșit, kapukehaia sa Christofor Paskó a înmînat direct lui Winchilsea, în septembrie 1665, un memoriu privind starea nefericită a Transilvaniei, sărăcită și mai mult în urma contribuțiilor la care fusese supusă în urma ultimului război dintre turci și Imperiul habsburgic.

Corespondența lordului Winchilsea cu conducătorii celor trei țări române, pune astfel în lumină recunoașterea pe plan internațional a poziției speciale ce o dețineau Moldova, Țara Românească și Transilvania în cadrul Imperiului otoman, poziție care explică contactele și legăturile lor cu diplomația vest europeană.

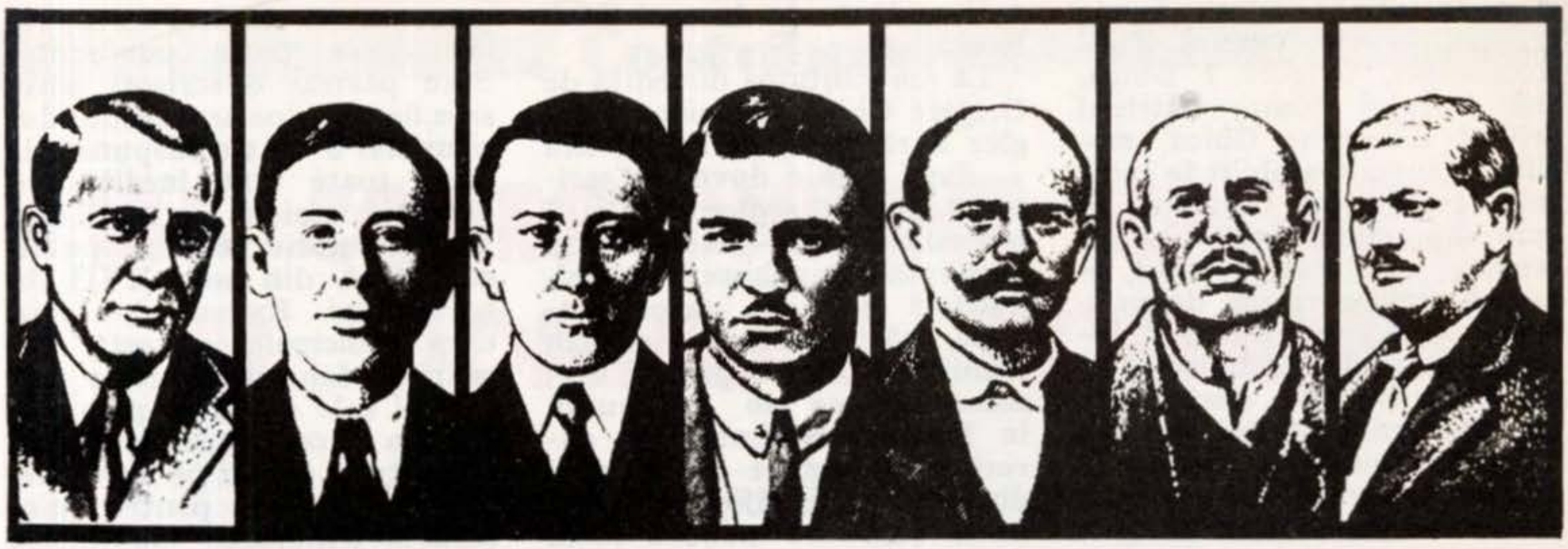

CEI ȘAPTE DIN JIMBOLIA

THOMAS BREIER

Istoricele evenimente de la 23 august 1944 au adus și pentru locuitorii Jimboliei — micul oraș de la granița vestică a țării — eliberarea de sub jugul fascist. În urma victoriei insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste și în această localitate, sub conducerea organizațiilor P.C.R. și P.S.D., viața începuse să se organizeze pe principii democratice. La 14 septembrie, însă, în urma declanșării unei puternice contraofensive, trupele hitleriste au năvălit în oraș. La ora 21.45, subunități din Divizia 4 SS motorizată și divizia „Hindenburg" și-au făcut intrarea în localitate. Peste Jimbolia, ca și peste multe alte localități din Banatul de vest s-a abătut valul terorii hitleriste. În Periam au fost împușcate 17 persoane; în Biled — 12; la Pesac — 10; la Cenei[1] — 7...

Agenții naziști, care au revenit odată cu trupele dușmane, au indicat pe cei mai cunoscuți luptători antifasciști din Jimbolia. Mai întîi, SS-iștii s-au îndreptat spre locuința lui Mathias Schmidt. Acesta a încercat să scape, sărind pe fereastră, dar a fost răpus de rafala unui pistol automat. Au plecat apoi spre casa lui Johann Lehoczky. Au aruncat, în camera în care se găsea acesta, două grenade. Rănit, Lehoczky a fugit în grădină, dar a fost ajuns din urmă și împușcat. Apoi, un comando motorizat, alcătuit din fasciști din Jimbolia și SS-iști, i-au arestat pe Johann Keller, Ferdinand Koch, Johann Farle, Nikolaus Petri și Peter Höfler. În după-amiaza zilei de 15 septembrie 1944, către ora 15.30, cei cinci luptători antifasciști au fost împușcați lîngă moara Pannonia. Înainte de execuție, au fost puși să-și sape singuri mormintele.

Tradiții revoluționare

În Jimbolia, mișcarea muncitorească a început să se organizeze de timpuriu. Existentă încă din 1904, organizația Partidului Social-Democrat din localitate a devenit, după primul război mondial, printre cele mai influente din oraș. În 1919, sub conducerea acestei organizații, muncitorii au cucerit ziua de lucru de opt ore. În iunie 1920, la fabrica de țigle „Bohn", s-a desfășurat o grevă care a durat două săptămîni. Organizația a avut și un organ de presă, **Vorwärts**, apărut între anii 1920-1925. Apoi publicația și-a schimbat denumirea în **Banater Arbeiterpresse** și, prin intermediul ei, organizația locală a P.S.D. a desfășurat o intensă activitate pentru apărarea și cucerirea a noi drepturi pentru clasa muncitoare.

Sărbătorirea zilei de 1 Mai 1926 s-a soldat cu intervenții

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1972; în imaginile de mai sus (de la stînga la dreapta) cei șapte eroi din Jimbolia: Mathias Schmidt, Ferdinand Koch, Peter Höfler, Nikolaus Petri, Johann Keller, Johann Lehoczky, Johann Farle.

brutale ale jandarmilor, 32 muncitori fiind arestaţi. Din 1928, în fiecare an, înaintea acestei zile, conducătorii mişcării muncitoreşti erau arestaţi preventiv şi reţinuţi la Timişoara.

Criza economică din 1929-1932 a avut consecinţe grele şi pentru muncitorii din Jimbolia, cea mai mare parte a lor rămînînd şomeri sau fiind nevoiţi să-şi cîştige existenţa ca zilieri, la diferite ferme. La 28 aprilie 1929, cei 2 000 muncitori ai Fabricii de ţigle au intrat în grevă, avînd în frunte pe Paul Kiss, Anton Cottre, Josef Keller, Antal Labancz, Josef şi Michael Keinerknecht, Mathias Zachari şi Leonhardt Kartye.

Din această perioadă datează şi primele legături cu mişcarea comunistă. În vara anului 1931, organizaţia P.S.D. din localitate a fost vizitată de Lucreţiu Pătrăşcanu, în vederea sprijinirii candidaţilor Blocului Muncitoresc-Ţărănesc la apropiatele alegeri din 1931. Jandarmii n-au îngăduit lui Lucreţiu Pătrăşcanu să intre în oraş şi el a avut convorbiri cu Rudolf Scheibl şi Ioan Kiss în apropierea localităţii, la Clari Vii. Propaganda desfăşurată în sprijinul Blocului Muncitoresc-Ţărănesc a avut un mare succes şi, la alegerile din 1931, în favoarea sa, la Jimbolia au fost exprimate 1 000 voturi. Succesul s-a datorat şi faptului că în cadrul organizaţiei Partidului Social-Democrat se formase o aripă de stînga, alcătuită din Mathias Schmidt, Ioan Kiss, Paul Kiss, Anton Lebanca şi Olga Zachari şi care desfăşura o intensă activitate propagandistică, demonstrată, între altele, prin numărul mare de participanţi la adunările B.M.Ţ. din vara anului 1931.

În această perioadă şi în timpul marilor bătălii ale clasei muncitoare din ianuarie-februarie 1933, lupta muncitorilor din Jimbolia a intrat într-o nouă etapă de dezvoltare. Aici, ca şi la Cenei, Sînnicolau-Mare, Buziaş, s-au constituit, în anii 1933-1934, celule ale Partidului Comunist Român, care au desfăşurat o activă muncă organizatorică şi politică.

În 1933, J. Lehoczky a fost reţinut de Siguranţă vreme de 40 zile pentru că răspîndise manifeste împotriva arestării muncitorilor din Bucureşti. În lipsa lui, Ştefan Srep şi fiul lui Lehoczky au ascuns manifestele şi apoi le-au lipit pe zidurile diverselor instituţii.

Social-democraţii au dobîndit şi alte izbînzi în lupta politică pe plan local. În alegerile comunale din 1934, ei au obţinut 914 voturi, ceea ce le-a permis să aibă patru reprezentanţi în consiliul local.

Împotriva pericolului fascist

Şi pentru mişcarea muncitorească de aici s-a ivit primejdia fascistă. Iniţiatorul acţiunilor naţional-socialiste a fost un anume colonel în rezervă Karl von Möller, stabilit la Jimbolia după 1918.

În aceste condiţii, în anii 1933-1937, elementele democratice din oraş au militat intens pentru realizarea Frontului Popular Antifascist. Comitetul regional al P.C.R., în colaborare cu organizaţiile de masă, a reuşit să iniţieze însemnate acţiuni, cum a fost, de pildă, marele miting de masă de la Timişoara, din 24 mai 1936, la care au participat 50 000 oameni şi unde muncitorii din Jimbolia au trimis o numeroasă delegaţie. În localitate a fost organizat un club muncitoresc, care a reprezentat un factor cultural de seamă în lupta antifascistă.

Cu prilejul campaniilor electorale, la adunările organizate în mai multe centre bănăţene, printre care, Cărpiniş, Jimbolia, Iecea Mare, Lovrin, Periam, Cenei, Sandra, Grabaţ, au luat cuvîntul numeroşi membri ai Partidului Social-Democrat, demascînd fascismul. În 1938, la Jimbolia s-a constituit un comitet de partid local ilegal al P.C.R., în rîndul căruia au activat Mathias Schmidt, Isidor Kovacs, Ioan Kiss, Ferdinand Koch şi alţii. Organizaţia de partid ilegală a fost sprijinită de Johann Lehoczky, Johann Keller, Nikolaus Petri, Johann Farle şi Peter Höfler.

Printre acţiunile organizate în această perioadă, un rol important l-a avut greva din octombrie 1940 a muncitorilor de la Fabrica de ţigle. În anii 1942-1944, luptătorii antifascişti au răspîndit manifeste, prin care îndemnau populaţia germană din Banat să se împotrivească recrutării în armata hitleristă. Propaganda antifascistă a fost desfăşurată şi prin clubul muncitoresc din localitate, unde au avut loc discuţii cu lucrători şi meseriaşi; din ordinul conducătorilor nazişti locali, în 1943, clubul a fost devastat şi închis.

Activitatea antifascistă desfăşurată ani de-a rîndul la Jimbolia a fost motivul care a determinat bestiala răfuială a SS-iştilor cu cei şapte luptători revoluţionari.

* * *

Şase săptămîni după masacrul din Jimbolia, la 26 octombrie 1944, în cimitirul localităţii s-a desfăşurat o solemnitate funebră. Mai apoi, locuitorii oraşului şi-au cinstit eroii şi printr-un monument care a fost dezvelit în mod solemn la 23 august 1954. Plăcile de marmură cu inscripţii memoriale în două limbi (română şi germană) stau mărturie preţuirii de care se bucură faptele pline de curaj ale celor şapte antifascişti.

ARMISTIȚIUL

(Urmare din p. 27)

Toate mișcările de evacuare și de ocupare sînt reglementate prin nota anexă nr. 1 redactată în momentul semnării armistițiului [...]

b) **Dispoziții privitoare la frontierele răsăritene ale Germaniei** [...]

XII. Toate trupele aflate actualmente pe teritoriile care înainte de război aparțineau Austro-Ungariei, României, Turciei trebuie să reintre imediat în frontierele Germaniei de la 1 august 1914.

Toate trupele germane aflate actualmente pe teritoriile care înainte de război aparțineau Rusiei vor trebui, de asemenea, să reintre în frontierele Germaniei definite mai sus, de îndată ce aliații vor socoti că este momentul nimerit, în raport cu situația internă a acestor teritorii.

XIII. Inițierea imediată a evacuării trupelor germane și a rechemării tuturor instructorilor, prizonierilor, agenților civili și militari germani aflați pe teritoriile Rusiei (în hotarele acesteia de la 1 august 1914) [...]

g) **Durata armistițiului** [...]

XXXIV. Durata armistițiului este fixată la 36 zile, cu posibilitate de prelungire. În cursul acestui interval, în caz de nerespectare a clauzelor, armistițiul poate fi anulat de către una dintre părțile contractante, cu un preaviz de 48 ore. Este de la sine înțeles că neexecutarea prevederilor articolelor III și XVII, în termenele stabilite [evacuarea trupelor germane din Africa Orientală — **n.r.***] nu va putea duce la denunțarea armistițiului, decît în cazul de rea intenție.*

Pentru a asigura executarea prezentei convenții în cele mai bune condiții se acceptă principiul unei comisii de armistițiu internaționale permanente, care va funcționa sub înalta autoritate a Comandamentului suprem militar și naval al armatelor aliate.

Prezentul armistițiu a fost ***semnat la 11 noiembrie 1918*** *la ora 5 (ora cinci), ora franceză.*

Semnat

F. Foch — A. Oberndorff
R.E. Wemyss — Winterfeldt
Erzberger — Vanselow».

Mareșalul Foch declară ședința încheiată și delegații germani se retrag.

Următoarea telegramă a fost transmisă imediat prin radio sau telefon comandanților șefi de pe tot frontul:

1.„Ostilitățile vor înceta pe tot frontul, începînd din 11 noiembrie, ora 11, ora franceză.

2. Pînă la noi ordine, trupele aliate nu vor trece linia la care au ajuns la această dată și la această oră.

Veți raporta exact care este această linie.

3. Pînă la primirea instrucțiunilor trimise comandanților de armate orice comunicare cu inamicul este interzisă.

În cursul dimineții, plenipotențiarilor germani li se înmînează diferite documente. Trenul lor părăsește linia de triaj de la Rethondes la ora 11.30 cu destinația Tergnier, unde îi așteaptă automobilele germane.

La cererea delegaților germani, căpitanului Geyer i s-au acordat toate înlesnirile pentru a pleca cu avionul spre Marele cartier general german, ducînd cu el textele și harta.

Acest ofițer decolează de pe aeroportul Tergnier la ora 12.30
General de divizie,
general maior al armatelor aliate
semnat: Weygand".

La 11 noiembrie 1918 ora 11, focul încetează pe tot frontul armatelor aliate. O tăcere impresionantă urmează celor 53 luni de luptă. Popoarele pot întrezări restabilirea păcii în lume.

PLANȘELE NOASTRE

① Capodopere ale tiparului lăsate de Antim Ivireanul: în prim-plan **Evanghelia** greco-română din 1693, Muzeul mănăstirii Antim **(Neobositul cărturar Antim Ivireanul,** p. 17**)**

② Mănăstirea fortăreață construită la începutul secolului XV la Manasija, de cneazul Lazăr. O imagine a acestuia (în medalion) poate fi văzută la Curtea de Argeș **(Un erou și un martir: cneazul Lazăr,** p. 34**)**

③ Vestigii antice pe teritoriul Albaniei: mormînt săpat în stîncă — sec. III î.e.n. și un mozaic dintr-un edificiu public — sec. I e.n. **(Ecouri ale timpului trecut,** p. 37**)**

④ 22 noiembrie 1918: Armata 4 franceză intră în Strasbourg. Acuarelă de Georges Scott **(Armistițiul,** p. 23**)**

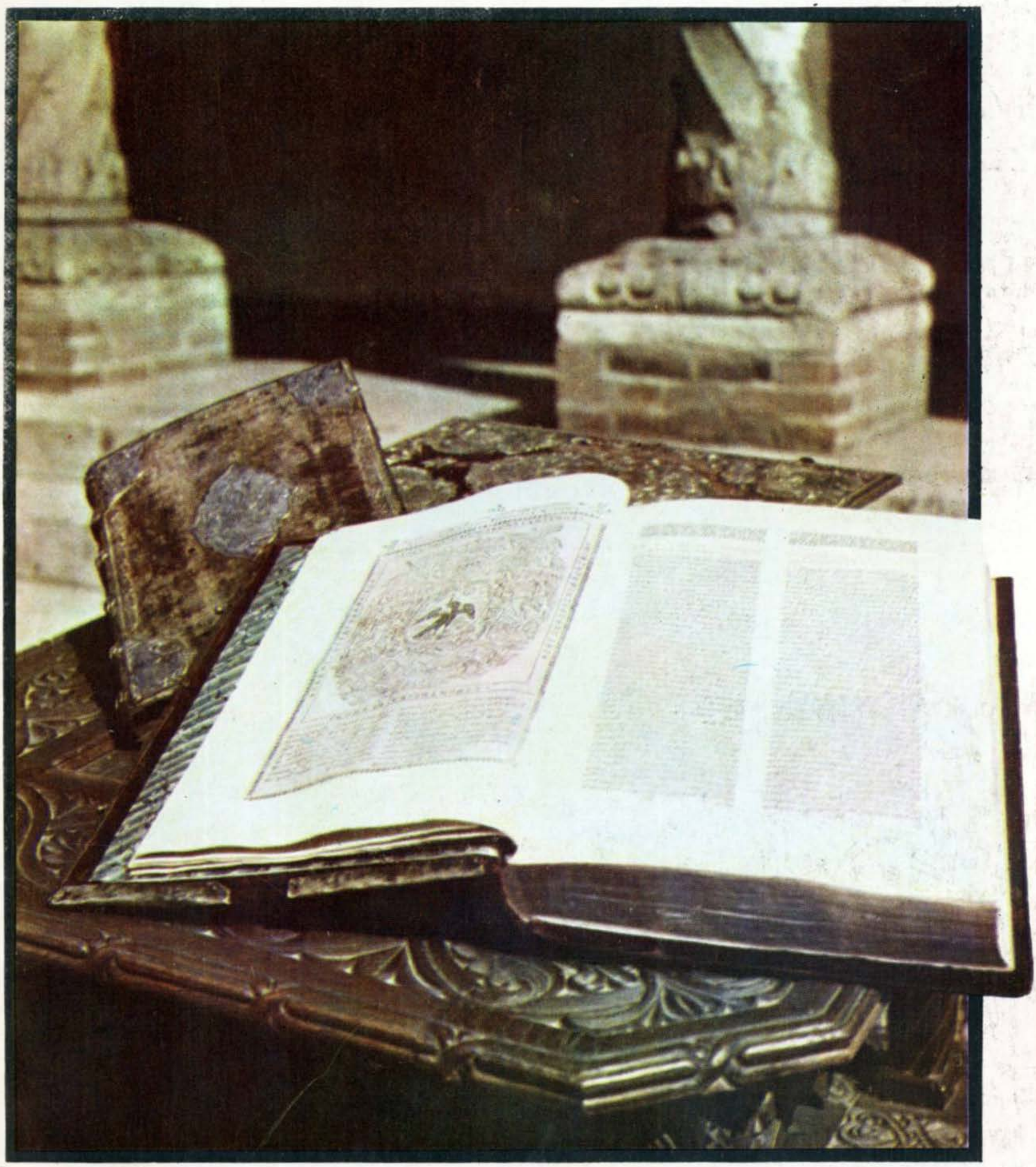

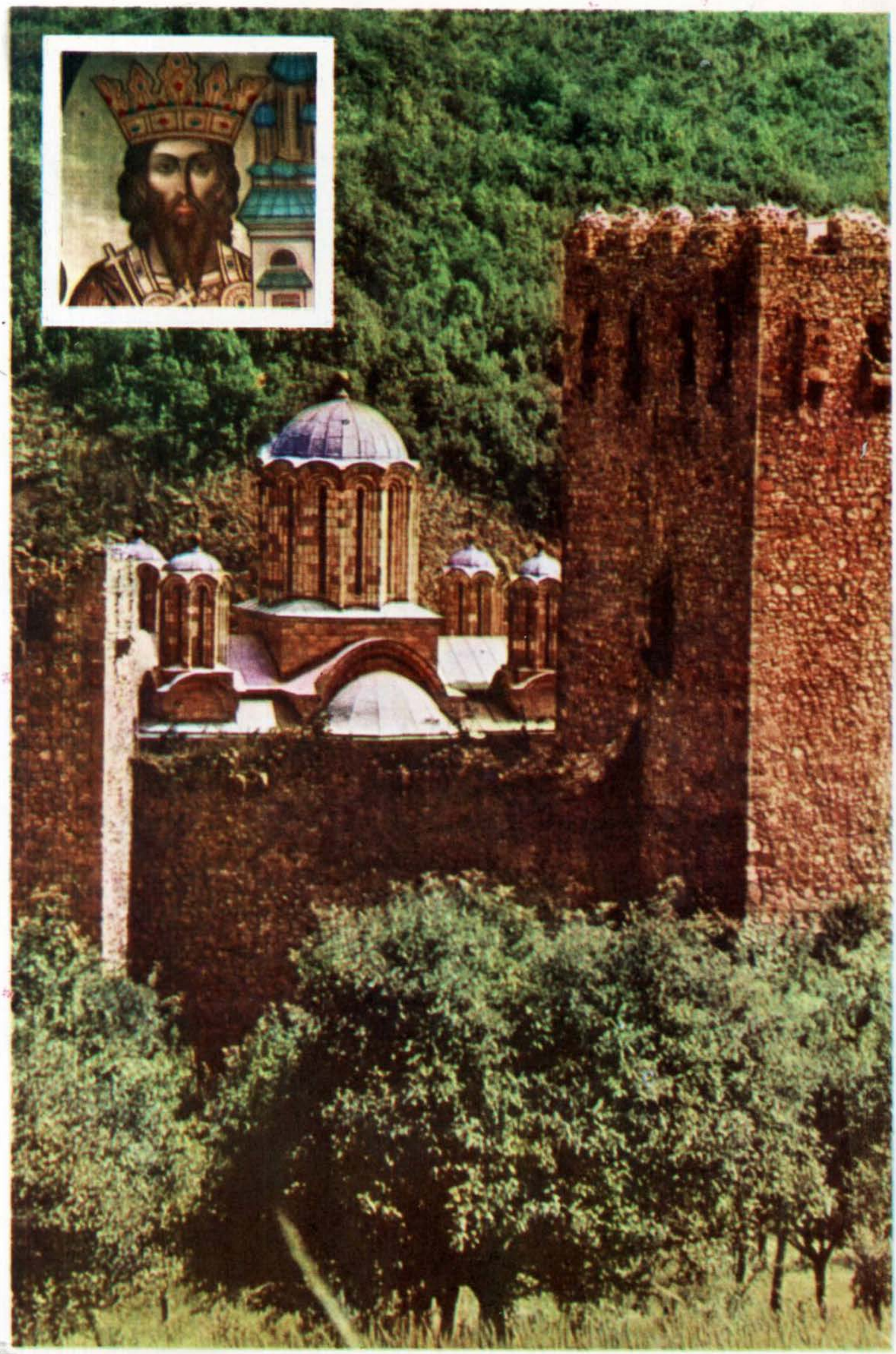

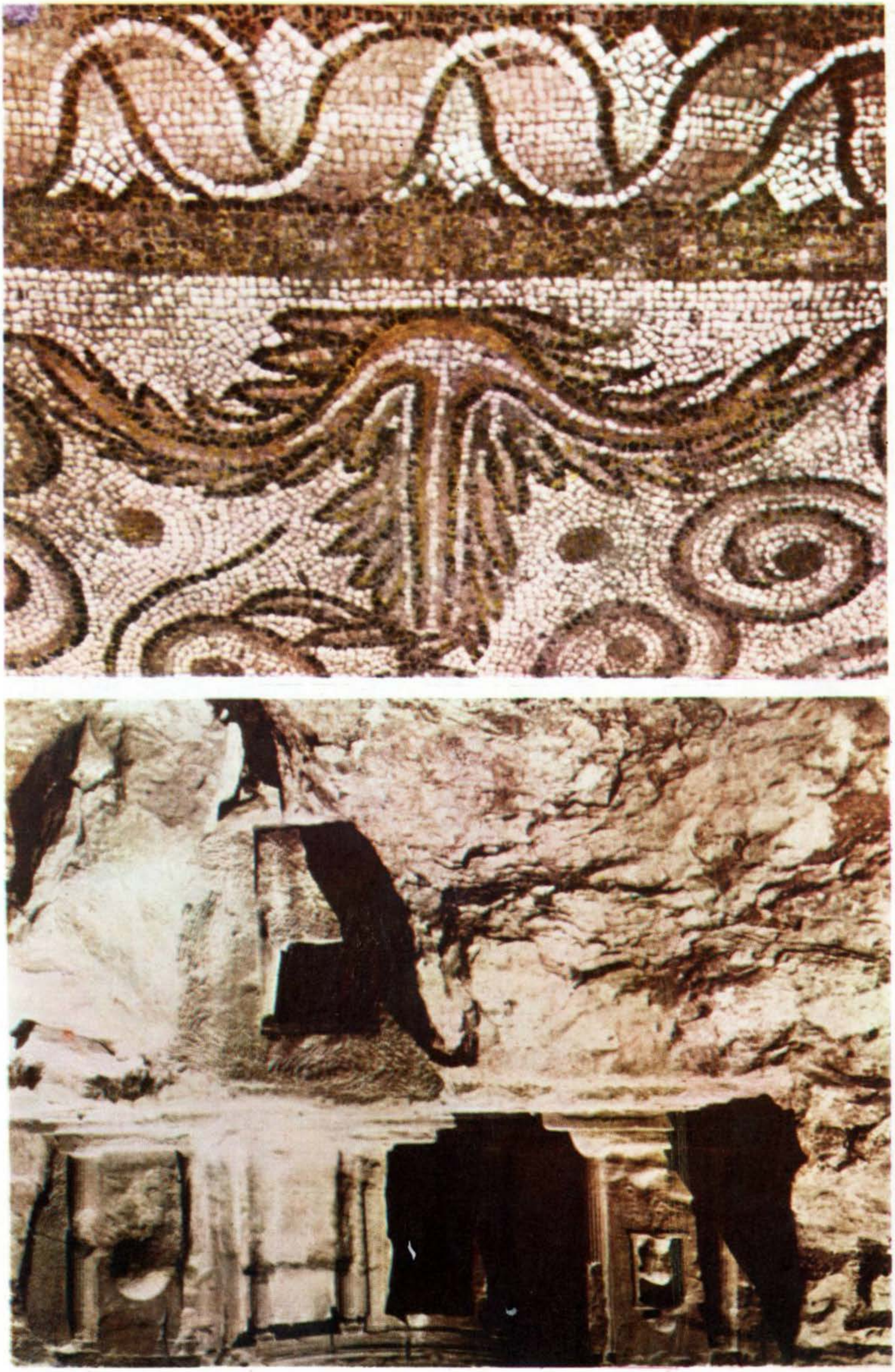

Zîmbete din cronic

Rubrică redactată cu concursul cititorilor

Doar cu felinar

Preocupările susținute pentru iluminatul public în București datează din primele decenii ale sec. XIX. Pînă atunci, cel care umbla la ceas de noapte pe străzile orașului era obligat de a avea felinar cu sine. Un pitac al lui Mihail Șuțu, din 21 octombrie 1783, ne arată în ce fel reglementa domnul circulația de noapte în Capitală.

„Domnia ta Vel Spătar i dumneata Vel Agă, în știre la toți să dați, că fieștecarele, ori de ce breaslă sau orice fel de om va fi, curtezan sau de afară, cum va bate toba de strajă, seara, să fie dator a purta felinar cu lumină, de va avea trebuință de a umbla și iar să fie dator a răspunde străjarului și răspîntiașului la întrebarea ce i se va face, și după ce veți face știută aceasta la toată obștea, apoi să dați strașnice porunci zapciilor dumneavoastră, mari și mici, ca să străjuiască cum se cade și ori pe cine se va întîlni seara în urma tobei de străjari, umblînd seara fără felinar, să aibă a-l opri și aducîndu-l la dumneavoastră să-l ridicați pînă a doua zi, măcar al cui om va fi; iar cînd și după aceasta iarăși nu va urma a umbla cu felinar, atunci să ni-l arătați, ca să i se facă și altă certare, pentru nesupunerea la poruncă; și într-acest chip, om fără de felinar să nu se înșele zapciii a-l lăsa pe cineva, că se vor pedepsi foarte rău".

Leac contra sinuciderii

Diderot povestea că, vizitîndu-l pe Jean Jacques Rousseau la Montmorency, s-au dus să se plimbe de-a lungul lacului.

— Iată, i-a spus Rousseau, un loc unde am fost ispitit de nenumărate ori, în momente de deznădejde, să mă arunc și să-mi sfîrșesc viața.

— Și de ce n-ai făcut-o? l-a întrebat Diderot.

— De fiecare dată apa era prea rece, i-a răspuns, zîmbind Rousseau.

Zi rea

Se povestește că un calif, Hegiaj, foarte aspru, dorind să afle ce cred supușii săi despre el, a ieșit într-o zi în afara cetății. Întîlnind un țăran, l-a întrebat dacă-l cunoaște pe Hegiaj.

— E un tiran, i-a răspuns țăranul, un monstru însetat de sînge.

— Dar ce-a făcut de-i socotit astfel?

— E vinovat de toate fărădelegile.

— L-ai văzut vreodată?

— Nu.

— Îl vezi acum. Eu sînt Hegiaj.

Țăranul l-a privit cu atenție și, fără pic de tulburare, i-a spus:

— Se vede că n-aveți noroc. În familia mea toți au cîte o zi pe an în care înnebunesc. Probabil că azi a fost ziua mea.

Hegiaj a izbucnit în rîs și l-a iertat.

Împrumut

Benjamin Franklin (1706-1790), cunoscutul fizician, filozof, economist și om politic american, a primit într-o bună zi, o scrisoare din partea unui om nevoiaș — venit în America în speranța de îmbogățire — care-i solicita un ajutor bănesc. Franklin i-a răspuns: „Istorisirea stării dumitale mă mîhnește. Îți trimit zece ludovici de aur. Această sumă nu ți-o *dăruiesc*, ci ți-o *împrumut*. Cînd te vei întoarce în țara d-tale, cu nume bun, vei căuta — fără îndoială — să găsești o ocupație care să-ți ajute să-ți plătești toate datoriile. De va fi astfel, și dacă întîlnești vreun alt om cinstit care să stea rău cu banii, plătește-mi împrumutîndu-l pe dînsul cu suma cu care te împrumut eu acum; dar spune-i să plătească și el tot în acest mod cum va da de bani și va găsi prilejul nimerit.

Sper că acești zece ludovici ai mei vor trece astfel prin mai multe mîini pînă să întîmpine vreun pungaș să le taie calea. Iată șiretlicul cu care fac mult bine cu bani puțini".

Gheorghe LUPU,
Zimnicea

Rest

Compozitorul german Christoph Willibald Gluck (1714-1787) trecea prin fața unui magazin și, din întîmplare, a lovit un geam cu bastonul și l-a spart. Cerîndu-și scuze, s-a arătat gata să plătească negustorului dauna. Acesta i-a cerut două mărci și jumătate. Compozitorul a scos o monedă de cinci mărci, pe care i-a întins-o păgubașului.

— Dar n-am mărunt, i-a spus negustorul, sperînd că Gluck va renunța la restul cuvenit.

— Nu-i nimic, voi completa eu suma, i-a răspuns compozitorul, lovind cu bastonul încă un geam.

I. CRUCEANĂ,
Pitești

Urgență

Scriitorul englez Jerome K. Jerome (1859-1927), a telefonat unei societăți de asigurări:

— Aș vrea să-mi asigur casa? Pot s-o fac și prin telefon?

— Dar vă trimitem imediat un agent...

— Numai să vină cît mai repede. Casa mea e în flăcări, a strigat disperat Jerome.

I. CIUTESCU,
București

Un erou şi un martir: CNEAZUL LAZĂR

DUMITRU ALMAŞ

„Cneazul Lazăr a fost sîrb de neam bun, a slujit cu credinţă ţarului Ştefan [Duşan] şi a ajuns cel dintîi în palatul lui. Acesta i-a dat în căsătorie pe o rudă a sa, fiica unui boier. Dar după moartea ţarului Ştefan şi a lui Uroş [fiul ţarului], arhiepiscopul au uns pe Lazăr ca autocrat în scaunul sîrbesc. A fost un mare făcător de bine, a clădit mănăstirea Ravaniţa, minunată prin frumuseţe şi înălţime, împodobită cu zugrăveli, odăjdii de argint aurit şi altele. Şi pînă acum stă ca o floare nemaivăzută şi se minunează toţi cei care vin la ea“ (din Laudă cneazului Lazăr, **după un manuscris din secolul XVI).**

Cneazul Lazăr a fost contemporan cu primii Basarabi, cu primii Muşatini şi cu Voicu Corvin, vrednici întemeietori de ţară[1], dătători de legi şi datini, din eroicul veac XIV.

Din ceasul întemeierii

În munţii Dalmatini, de unde izvorăsc Drina, Vardarul, Morava şi Drinul, ca apoi să se răsfire spre toate zările, s-a organizat, în 1149, cnezatul Rascia. Atunci marele cneaz Uroş a înfrînt armata împăratului bizantin Manuil Comnenul iar Bizanţul s-a văzut nevoit să recunoască independenţa acestui ţinut locuit de sîrbi. În 1168, în Rascia a început domnia lui Ştefan Nemania. Acesta a fost întemeietorul dinastiei

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 7/1967, 2/1971, 2/1972, 6/1972 etc.

Nemanizilor și întregitorul statului feudal sîrb, unind pe cnejii și jupanii (conducători locali) stăpîni în văile munților din jur și alipind ținutul Zeta (Muntenegru), pînă la Ragusa (Dubrovnik). Tot el a încheiat, în 1190, un tratat cu Imperiul bizantin, tratat care consfințea independența Serbiei de la Marea Adriatică la Dunăre, pe valea Moravei și a Nișului. În secolul următor, sub domnia lui Milutin și a urmașilor acestuia, Serbia s-a extins mult spre sud-est. La 25 septembrie 1345, a luat puterea Ștefan Dușan, cel mai mare dintre monarhii nemanizi. El a ridicat biserica sîrbă la rangul de Patriarhie și a pus pe patriarhul Ioanichie să-i așeze pe cap cununa împărătească, în orașul Skopje (Scoplie), la 16 aprilie 1346. Domnia lui Ștefan Dușan a reprezentat apogeul statului sîrb medieval.

Pentru a-și consolida stăpînirea pe acest vast teritoriu țarul Ștefan Dușan a dat un **Zaconic** (cod de legi), inspirat din legislația bizantină a lui Justinian[1] și din obiceiul pămîntului practicat de sîrbi, greci și albanezi. Biserica a sprijinit și ea statul centralizat al Nemanizilor. Spre a împiedica luptele interne pentru tron, clerul a interzis sub pretextul „blestemului Sfîntului Sava" luarea titlului de țar, oricărui cneaz care nu făcea parte din neamul Nemania.

La jumătatea sec. XIV, puterea țarului Ștefan Dușan era mai mare decît a împăratului din Bizanț, statul lui era mai bine organizat, iar puterea militară superioară. Mai ales că în acei ani, în Bizanț luptau pentru putere doi Cantacuzini: Ioan V și Ioan VI. Din Asia se profila din ce în ce mai clar pericolul otoman. În 1354, sultanul Soliman, fiul lui Orchan, a ocupat cetatea Gallipoli de pe țărmul european, dărîmată de un cutremur la 2 martie același an. Ajutați de discordia dintre bizantini și de această catastrofă naturală, otomanii au pătruns în Europa, urmărind să cucerească întregul continent. Înțelegînd primejdia și cunoscînd frămîntările din tabăra bizantină, Ștefan Dușan a căutat s-o ia înaintea invadatorilor, instalîndu-și el stăpînirea în Constantinopol. În acest scop a pornit o mare expediție în urma căreia, în 1355, a reușit să ocupe Adrianopolul, dar a murit în drum spre capitala Imperiului bizantin. Așa a sfîrșit, în plină glorie, cel mai mare monarh al evului mediu sîrbesc. Fără un cîrmaci destoinic, expediția pentru cucerirea Constantinopolului a eșuat. Mai mult, peste șapte ani, noul sultan, Murad I, a ocupat Adrianopolul, instalîndu-și el reședința în acest oraș, în 1365.

De la această dată, istoria popoarelor din balcani va fi o luptă aproape permanentă pentru zăgăzuirea invaziei otomane. Ștefan Dușan a fost unul dintre cei dintîi monarhi conștienți de această primejdie și a căutat s-o prevină. Din faptele sale de vitejie s-a hrănit, sute de ani, încrederea poporului sîrb în cucerirea libertății.

O familie și o țară

Nemanizii izbutiseră să înfăptuiască lucruri mari: uniseră jupanatele și cnezatele din munți și din valea Moravei, pînă la Dunăre, întemeiaseră un stat puternic centralizat, sprijinit pe orașele comerciale de pe țărmul Adriaticei, în frunte cu Dubrovnik, dăduseră un cod de legi, important temei al organizării, construiseră biserici și mănăstiri, centre și focare ale unei culturi și ale unei arte proprii.

Uroș, fiul lui Ștefan Dușan, prea tînăr la moartea prematură a părintelui său, n-a izbutit să-și impună autoritatea în fața feudalilor. În iulie 1360, Uroș s-a căsătorit cu Ana, fiica lui Nicolae Alexandru, domnul Țării Românești. Anii de domnie ai lui Uroș s-au scurs în conflicte interne, care au dus la destrămarea autorității centrale. Așchia nemanidă sărise cam departe de trunchiul părintesc... În 1371 Uroș a murit în împrejurări obscure, fără urmași. Așa s-a stins dinastia Nemania. Jupanii și cnejii, care fuseseră ținuți sub ascultare de un om excepțional ca Ștefan Dușan, au dat frîu ambițiilor și tendințelor centrifuge de destrămare a statului. Fenomenul a coincis cu momentul cînd puterea otomană a inaugurat o nouă ofensivă împotriva popoarelor din Peninsula Balcanică și a întregii creștinătăți europene.

În aceste împrejurări s-a ridicat cneazul Lazăr, strălucită personalitate istorică, figură legendară în conștiința poporului sîrb. Cronica spune că acest cneaz s-a născut în 1329 și l-a slujit cu credință și eroism pe Ștefan Dușan. În 1353, Lazăr a luat-o în căsătorie pe Milița, rudă a țarului. Cu ea, Lazăr a avut un fiu, pe Ștefan Lazarevici, viitorul despot al Serbiei, și cinci fete. Pe patru dintre ele le-a căsătorit, după obiceiul medieval, cu feudali locali sau cu monarhi vecini, iar pe Olivera, cea mai mică, a trebuit să o dea pentru haremul lui Baiazid Ildîrîm, după marea înfrîngere de la Cossovo.

Cneazul Lazăr a reorganizat statul sîrb, un stat centralizat în sens medieval, și s-a preocupat de propășirea culturii împlinind o domnie de mare autoritate spirituală. Dar, deși a dispus de un prestigiu incontestabil și a fost sprijinit necondiționat de biserică, cneazul a respectat „Blestemul Sf. Sava" și nu s-a încoronat ca țar.

La început, el a stăpînit valea Moravei, cu regiunile muntoase de la Novo Endo și Rudnic. Reședința o avea în orașul-cetate Crușevaț, pe rîul Morava, în apropiere de confluența cu rîul Niș. Mai tîrziu a supus și cnezatul lui Nicola Altomanovici, cu centrul la Ipek, iar din 1378, și pe cel al lui Radici Brancovici de la Dunăre. Căsătorind-o pe fiica sa Mara cu Vuc Brancovici, cneazul Lazăr și-a exercitat autoritatea și asupra cnezatului acestuia, după cum, prin căsătoria Elenei cu Straținir Balșici, și-a extins influența asupra cnezatului Zeta, condus de ginerele său. A fost în raporturi bune cu Vucașin, regele Macedoniei, regat înființat după moartea lui Uroș.

Întinzîndu-se în lungul Moravei, statul cneazului Lazăr a atins Dunărea și a trecut chiar la miază-noapte, în dreptul gurilor Moravei, unde se afla vestita cetate de la Semendria. Se intitula cneaz și domn al Podunaviei, adică stăpîn al malului drept al Dunării, termen pe care l-a folosit și Mircea cel Bătrîn, ca stăpîn al Dobrogei și Durostorului.

Din timpul lui Lazăr datează unele din primele legături și

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1973.

schimburi culturale în evul mediu, dintre sîrbi şi români. Astfel, din solia trimisă la Bizanţ pentru a împăca biserica sîrbă cu Patriarhia din Constantinopol (1375) a făcut parte şi călugărul Nicodim, întemeietorul mănăstirii Vodiţa, ctitor şi stareţ al mănăstirii Tismana. Mulţumit de contribuţia lui Nicodim, cneazul Lazăr a dăruit acestor lăcaşe zece sate sîrbeşti.

Eroul de la Pločnik şi Cossovo

Cneazul Lazăr străluceşte în istoria sîrbă ca un eroic luptător împotriva invaziei otomane. La 26 septembrie 1371, alături de ceilalţi cneji, el a luat parte la marea bătălie de la Cirmen (Cernomen), pe rîul Mariţa. Aici, Murad I a înfrînt oastea sîrbă condusă de despotul Ugliesa şi de regele Vucaşin al Macedoniei. Amîndoi conducătorii au căzut în luptă. Sultanul a supus Serbia de miazăzi şi a aşezat garnizoane pe Niş; Macedonia i-a devenit vasală. Dintre toate căpeteniile sîrbe, singur cneazul Lazăr n-a deznădăjduit, întărindu-şi statul şi armata. El s-a aliat cu craiul Ştefan Tvartco al Bosniei, a strîns legăturile cu cnejii care îi erau rude şi prieteni şi s-a pregătit de luptă.

În vara lui 1387, sultanul Murad I a trecut Nişul şi s-a întîlnit la Pločnik cu armatele sîrbo-bosniace, comandate de cneazul Lazăr. Bătălia s-a desfăşurat cu o mare violenţă; Lazăr s-a dovedit un bun strateg şi un luptător curajos, ieşind învingător. Murad, s-a retras, suferind cea dintîi înfrîngere din 1354, cînd păşise pe continentul european. Faima cneazului Lazăr şi a oştenilor lui a umplut Europa. De pretutindeni au venit laude pentru cel care oprise puhoiul otoman. În schimb, cneazul sîrb n-a primit de la statele apusene aproape nici un ajutor. În acest timp, Murad a ocupat Salonicul şi a pregătit, împotriva sîrbilor, în 1389, o nouă expediţie, şi mai puternică. Aliat, în continuare, cu Bosnia, cneazul Lazăr l-a aşteptat pe sultan la Cossovopolje (Cîmpia Mierlei). Pe acel întins platou din inima munţilor Dalmatini, aproape de izvoarele rîurilor care udă Serbia, Bosnia, Albania şi Macedonia, s-a desfăşurat, la 15 iunie 1389, una din cele mai mari bătălii dintre musulmani şi creştini. În toiul luptei, un sîrb, Miloş Obilici, l-a ucis pe Murad. Conducerea armatei turceşti a fost luată de fiul acestuia, Baiazid, şi lupta a continuat[1]. Forţele otomane, mult mai numeroase, au copleşit pe sîrbi şi bosniaci, iar cneazul Lazăr, împreună cu ginerii lui au căzut prizonieri. Furios, noul sultan l-a ucis pe marele cneaz şi i-a robit familia.

Cu toate aceste cruzimi, Baiazid n-a putut supune complet Serbia. Turcii au întîmpinat o dîrză rezistenţă în munţi, manifestată deseori chiar prin atacuri violente, bine organizate. De aceea, sultanul l-a recunoscut pe Ştefan Lazarevici (1389-1427) fiul cneazului Lazăr, ca despot al unui stat sîrb vasal Turciei. Vasalitatea se exercita prin plătirea unui tribut anual şi prin obligaţia la o contribuţie militară faţă de sultan.

Cronica lui Constantin Filozoful intitulată **Viaţa despotului Ştefan Lazarevici,** povesteşte că acest monarh, întorcîndu-se dintr-o călătorie la Constantinopol, a trecut şi prin ţara domnitorului Mircea cel Bătrîn, fiind primit cu bucurie de acesta. Fragmentul de cronică în care este relatată întîlnirea celor doi cîrmuitori de ţară subliniază încă un moment din legăturile străvechi de prietenie, existente de la începuturile statelor român şi sîrb. Mai tîrziu, după moartea lui Ştefan Lazarevici, despotul următor, George Brancovici, ajutat de Iancu de Hunedoara, a redobîndit, în 1444, o parte din teritoriile cotropite de otomani precum şi independenţa Serbiei. Pentru scurtă vreme însă, fiindcă, după 15 ani, Mahomed II a cucerit cetatea Semendria, a desfiinţat despotatul şi a supus pe sîrbi. Această situaţie a durat pînă la răscoala din 1806.

Strălucita victorie de la Pločnik şi eroica bătălie de la Cossovopolje l-au transformat pe cneazul Lazăr într-un erou de epopee şi i-au încununat numele cu laurii unei glorii pe care nici un alt conducător sîrb din epoca medievală nu l-a mai egalat în strălucire.

Într-o legendă din Valea Dunării se povesteşte că, în peştera de la Socobvaţ, s-ar afla ascunsă o comoară, care ar fi aparţinut cneazului Lazăr. Se spune că pentru a scăpa de prigoana otomanilor, tot aici s-ar fi adăpostit şi familia cneazului, care şi-ar fi construit chiar o cetate subterană, unde, laolaltă cu alte comori, s-ar afla şi coroana lui Lazăr. Poate că în această legendă există un sîmbure de adevăr. Mai ales că în peşterile din această parte a ţării s-au găsit multe urne cu monede de aur şi argint, ascunse în secolele de luptă cu turcii. Dar pentru istoria naţională a poporului iugoslav, mai strălucitoare decît toate aceste comori rămîne lupta cneazului Lazăr pentru unitatea, independenţa şi libertatea neamului său.

... Şi pe atunci era domn marele voievod Mircea

Înfruntînd furtuni pe mare, într-o călătorie plină de peripeţii, cneazul Ştefan Lazarevici „... ajunse deci în Ţara Românească. Şi pe atunci era domn al Valahiei binecuvîntatul şi în veci să-i fie pomenit numele marele voievod Mircea. Cu multă dragoste şi cinstire îi întîmpină [Mircea] atît pe despot cît şi pe însoţitorii săi. Iar despotul era atît de frumos, încît Mircea nu-şi mai lua ochii de la faţa lui, privindu-l cu nesaţ şi nemărginită dragoste.

După ce-l ospătă cu multă cinstire, încă îi mai dădu cai şi toate cele trebuincioase pentru lunga sa călătorie. Apoi îşi însoţi oaspetele şi-l conduse prin ţară. Iar [despotul Ştefan] se simţi aci ca-n ţara sa.

Şi mergînd astfel, au ajuns pînă la graniţa ungurească, la cetatea sa a Golubăţului".

Stare srbpske biografije XV-XVII veka. Zivot despota Stefana Lazerevica od Konstantina Filosofa, Beograd, 1936 („Vechi biografii sîrbeşti din sec. XV-XVII. Viaţa despotului Ştefan Lazarevici de Constantin Filozoful"), traduse de **Eugenia IOAN**

[1] În imaginea din p. 34, oştile lui **Baiazid Fulgerul** atacînd Belgradul.

ECOURI ALE TIMPULUI TRECUT

SKENDER ANAMALI
Director al Muzeului de Arheologie și Etnografie — Tirana

Castele care așteaptă, de peste două milenii, să li se scrie istoria. Nu departe de Apollonia, „orașul mare și important" al ilirilor, un teatru îngropat sub o culme de deal. Cele mai vechi locuințe lacustre din Peninsula Balcanică. Ruine de vechi ziduri peste care au fost înălțate, după sute de ani, alte ziduri și ele măcinate de vreme. Morminte care cuprind obiecte aparținînd locuitorilor de altădată ai acestor pămînturi, strămoșii celor care astăzi scot la lumină vestigii ale unei vechi civilizații.

Sfîrșitul legendelor

De foarte multă vreme, harta arheologică a Albaniei a fost acoperită de simboluri indicînd morminte tumulare[1] mari și mici, datînd, în general, din epoca în care civilizația ilirilor[2] începuse să capete trăsături proprii evidente, intrînd în faza dezvoltării sale plenare. Înălțîndu-și spinările gîrbovite în cîmpii sau în văile fluviilor, multe din aceste morminte au rămas de-a lungul secolelor intacte, ca niște lăcașuri sfinte alimentînd fantezia populației locale și dînd naștere la legende pînă cînd tîrnăcopul arheologului le-a transformat în surse istorice, în informații prețioase venind dintr-o epocă în care informația scrisă este absentă.

Micile morminte tumulare din Albania de sud, de la Barç, Prodan și Dukat, ca și marile necropole din Pazhok (în Albania centrală) și din Kukës (în Albania de nord), datează, cele mai multe, din perioada de trecere de la epoca bronzului la cea a fierului. În această etapă s-a desăvîrșit procesul de formare a civilizației ilire, în care sînt incluse și legăturile economice și culturale cu lumea mediteraneană. Mărturii ale unui asemenea tablou se dezvăluie cercetătorilor în mica necropolă de la Barç, în vecinătatea orașului Korçe, și în care predomină ceramica, mai ales cea pictată. Tot aici întîlnim și motive decorative răspîndite pe o arie vastă, într-o regiune în care autori greci vor semnala, în veacurile următoare, triburile ilirice ale dassareților.

Armurile sînt prezente aproape întotdeauna. Aceste piese, specifice pentru o perioadă pe care Engels o numea „democrație militară", explică unele legături și unele influențe exercitate de triburile ilirice din această epocă, ce se extind, în Grecia, pînă în bazinul Mării Egee, iar în regiunile dinspre nord, pînă la Dunăre.

Confruntînd rezultatele cercetărilor, specialiștii au ajuns la o seamă de concluzii comune. Astfel, faptul că mormintele tumulare sînt construite în aceeași manieră, respectînd aceleași ritualuri de înmormîntare, cuprinzînd același inventar funerar, trebuie să fie considerat ca un argument în favoarea unității civilizației ilirilor. După un examen amănunțit al tuturor datelor se va ajunge, firește, la concluzii mai cuprinzătoare. Cert este că, de pe acum, săpăturile arheologice au pus capăt legendelor, substituindu-le istoria.

Orașul antic și castelele medievale

În a doua jumătate a mileniului I î.e.n., ilirii nu mai construiesc morminte tumulare. Istoria lor continuă la

[1] De la **tumulus** — movilă din pămînt sau din piatră, pe care unele popoare antice o înălțau deasupra mormintelor (în imagine: coif ilir)

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 11/1972 și nr. 1/1973.

în exclusivitate pentru Magazin istoric

un nivel mai înalt: începînd cu sec. IV î.e.n., ei au centre urbane proprii, cetăţi şi fortăreţe. Mai mult, în acei ani au un stat propriu, situat în zona meridională, un stat — potrivit ultimelor studii — cu o structură socială şi politică dintre cele mai avansate în comparaţie cu ale altor populaţii negreceşti din Balcani dinaintea dominaţiei romane.

E mult de cînd arheologii studiază ruinele cetăţilor ilirice. Fundaţiile masive şi impunătoare care se văd şi azi, ale zidurilor de protecţie ale acestor cetăţi, se află în vecinătatea altor vestigii, cele ale locuinţelor sau edificiilor publice. Această privelişte o întîlnim, de exemplu, în cetatea Antigonea (Albania de sud), care furnizează arheologilor un material interesant pentru studierea sistemelor de fortificaţii din sec. III î.e.n. şi a construcţiilor de tip urban, mai ales a celor amplasate pe dealuri şi pe terase, la nivele diferite.

Săpăturile arheologice pe dealul unde, în antichitate, se înălţa Apollonia iliră, „magna urbs et gravis“ (oraş mare şi important), cum a numit-o Cicero, au scos la iveală, în ultimii ani, monumente noi, printre care un teatru. Primele investigaţii sumare, dar de pe acum promiţătoare, au fost făcute în imediata apropiere a oraşului antic, într-un punct unde configuraţia terenului părea potrivită construcţiei unui mare teatru. Pe versantul dealului au şi fost dezgropate blocuri şi plăci de piatră, care par să fi fost trepte de amfiteatru; se conturează, de asemenea, destul de clar, locul unde era amplasată scena. Au fost descoperite şi mai multe statui înfăţişînd artişti din Apollonia. Echipa de arheologi, arhitecţi şi restauratori urmează să efectueze, alături de cercetările propriu-zise, şi lucrări de restaurare, pentru a reda monumentului aspectul său iniţial şi a face astfel şi mai captivantă privelişte oferită de acest centru arheologic, unul dintre cele mai atrăgătoare din ţară.

Albania se numără printre ţările cu multe castele şi fortăreţe, fiecare cu cronica sa, cronică ce face parte integrantă din istoria poporului albanez. Ceea ce au şi demonstrat, de altfel, săpăturile întreprinse în anul 1973 pe teritoriul unor castele, ca cele din Pogradec, Kanin sau Berat.

Situat pe malul lacului Ohrid (în Albania de sud-est), castelul din Pogradec este un monument arheologic mai puţin cunoscut în ceea ce priveşte importanţa şi rolul pe care l-a jucat la timpul său, acestea nefiind menţionate în izvoare scrise. Dealul pe care se înalţă castelul a fost locuit începînd din sec. V î.e.n. Pe la mijlocul secolului următor, aici exista deja o cetate fortificată a dassareţilor, cu o existenţă bogată, fapt atestat, de altminteri, şi de materialul arheologic descoperit, de ceramica autohtonă sau importată, precum şi de ustensilele variate. Din inventarul arheologic nu lipsesc nici obiectele de artă, monedele, uneltele de pescuit — pescuitul fiind o îndeletnicire foarte dezvoltată în acea regiune. Dominaţia romană a lăsat cetatea fără zidurile sale de protecţie, dar nu a depopulat-o. O dată cu prăbuşirea Imperiului roman, în noile condiţii politice, castelul a fost din nou prevăzut cu fortificaţii, la sfîrşitul sec. IV î.e.n. Viaţa lui a revenit la normal pentru mai bine de trei secole, păstrîndu-se populaţia locală.

Urmărind diferitele faze ale existenţei castelului din Pogradec, arheologii au constatat o continuitate perfectă a populaţiei şi culturii. Ei au adus astfel argumente noi în favoarea continuităţii iliro-albaneze şi a caracterului autohton al albanezilor.

Mărturii arheologice pledînd pentru aceeaşi continuitate au fost aduse şi de investigaţiile întreprinse pe teritoriul impunătoarelor castele din Kanin şi din Berat, cu o istorie de mai bine de două milenii şi care beneficiază, spre deosebire de Pogradec, de surse scrise. Săpăturile au dat la iveală complicate sisteme de fortificaţii, fragmente de imense ziduri ilirice, deasupra cărora au fost înălţate, în evul mediu şi mai tîrziu, alte ziduri.

La această schiţă, nici pe departe completă, a cercetărilor întreprinse pe teritoriul Albaniei în ultima vreme, trebuie să adăugăm şi pe cele din Korçe, Dunavec şi Maliq, în sud-estul ţării, unde, în afară de o mare cantitate de ceramică, au fost descoperite figurine antropomorfe din pămînt ars — exemplare preţioase de artă primitivă — şi resturile celor mai vechi locuinţe lacustre pe piloţi (palafite) din Peninsula Balcanică. Dezgropate la o adîncime de 8,5 metri de suprafaţa actuală a cîmpiei, ele datează din prima fază a neoliticului mijlociu. Studierea tuturor acestor descoperiri aduce noi precizări şi deschide căi noi pentru interpretarea mai completă a evoluţiei civilizaţiei în această zonă.

Cele 17 puncte arheologice investigate în 1973 au pus, aşadar, la îndemîna specialiştilor un bogat material documentar, îngăduind adîncirea şi clarificarea de pe poziţii ştiinţifice a unor probleme de importanţă primordială, cum sînt etnogeneza ilirilor, evoluţia civilizaţiei lor, continuitatea iliro-albaneză, pentru a nu le menţiona decît pe cele mai însemnate.

IONIȚĂ TUNSU — HAIDUCUL

Prof. dr. doc. GEORGE POTRA

În urmă cu aproape un veac și jumătate, atunci cînd țara se afla sub desele oblăduiri ale armatelor străine de ocupație, iar țăranii, în marea lor majoritate clăcași, îndurau aspra exploatare a autorităților, a boierilor, a ciocoilor arendași, în acele vremuri, ca și în cele de mai înainte, se ridica din popor cîte unul mai curajos care, în fruntea unei cete de voinici, căuta să facă dreptate cît putea și să ajute pe cei în nevoie. Printre acești bărbați de curaj și acțiune, fără frică de moarte, s-a aflat și haiducul Ioniță Tunsu.

Din paracliser, om al codrilor

Documentele oficiale și amintirile unor contemporani spun că s-a născut în primii ani ai secolului XIX, în comuna Optașul, din județul Olt. Unii spun că a fost logofăt la curtea unui mare boier din București. Alții că a fost paracliser. Colonelul Dimitrie Papazoglu (1811-1892) — contemporan cu el — susține că Tunsu a fost paracliser la biserica Sf. Gheorghe-Vechi, de pe Podul Tîrgului de Afară (Calea Moșilor de azi). Era un om voinic, frumos, cu știință de carte și cu o voce foarte plăcută, iar episcopul Ilarion al Argeșului, care-l prețuia, își pusese în gînd să-l roage pe mitropolit să-l facă diacon și chiar să-l învestească cu haina preoției.

După alte mărturii, Ioniță Tunsu ar fi fost paracliser la biserica Sfinții Voievozi de pe Calea Griviței (numită Drumul Tîrgoviștei la acea dată) și ar fi avut casa chiar în grădina bisericii, care era plină de meri, pruni și vișini.

A fost sau nu aceasta casa în care a locuit haiducul, nu știm precis, dar scriitorul Gala Galaction, în copilăria lui a apucat-o și o amintește mai tîrziu în scrierile sale, spunînd că odată cu renovarea bisericii, clădirea a fost dărîmată iar locul devenit viran a servit cîțiva ani unui pietrar italian care cioplea statui și monumente funerare; peste cîtva timp, pe acel loc au fost ridicate școală primară și locuința directorului, ambele existînd și astăzi, renovate. Tot în legătură cu locuința lui Tunsu, Mircea Vințilescu, actualul proprietar al imobilului de pe Bulevardul Banu Manta, nr. 51, susține că, după spusele bunicii sale, haiducul ar fi locuit o vreme în mica construcție de la adresa indicată, acoperită pe atunci cu trestie. În acel timp, zona în care se află casa menționată — considerată ca fiind foarte departe de centrul orașului — era înconjurată cu întinse terenuri cultivate cu viță de vie; din numeroasele gropi existente acolo se scoteau nisip, pietriș și pămînt galben pentru cărămizile necesare construcțiilor într-un oraș aflat în plină dezvoltare și modernizare.

După zavera cea mare, cînd țara a fost răsculată de Tudor Vladimirescu, căruia i s-a alăturat și olteanul paracliser Ioniță Tunsu, acesta din urmă a socotit că nu mai era cazul să se ocupe în continuare cu pusul uleiului în candele și

al tămîiei prin cădelnițe și a trecut la alte treburi mai folositoare. Îl stîrbise prea mult huzurul marilor boieri; voia și el, pe cît putea, să aducă o alinare celor săraci.

A părăsit slujba bisericească, și-a tuns părul, și-a căutat cîțiva tineri inimoși, dintre cei care avuseseră mari necazuri în viață. Cu ei și-a format o ceată, și a început a-i „călca" pe neguțătorii bogați și pe boierii aflați pe la moșiile lor.

Tunsu n-a omorît, n-a schingiuit. „Jefuia pe avuți, atît pe la moșii cît și în drumuri și nu numai că lăsa jefuitului de cheltuială, dar întîlnind oameni săraci pe drumuri îi ajuta cu bani". Din ceea ce lua de la bogați, dăruia văduvelor cu copii, oamenilor bătrîni de care n-avea nimeni grijă, mamelor care nu aveau cu ce-și mărita fetele, gazdelor sărace la care poposea și numai o mică parte o reținea pentru întreținerea cetei, procurarea pistoalelor și a prafului de pușcă.

O povață amicală dată unui înțelept boier

Odată cu războiul ruso-turc din 1828-1829 a început și ciuma în țară. Boala bîntuia cu furie, casele se goleau. „În toată dimineața, cîteva sute de care, aduse cu biciul de prin sate, pline cu cosciuge de la fabrica lui Buhuricul, ocoleau toate maidanele și adunau pe morți, printre care se strecura adesea și cîte unul sau doi vii". Cei bogați, care aveau moșii sau rude la țară, părăseau orașul, rămas aproape pustiu. Ion Ghica ne spune că, datorită acestei situații, tatăl său și-a luat familia și a plecat din București, la moșia Ghergani, din județul Dîmbovița. Acolo, în jurul unui stejar aproape milenar, sub bogatul frunziș, și-a amenajat sufrageria de vară, în aer liber.

„Într-o seară — povestește Ghica — pe cînd eram la cină cu două lumînări de seu în sfeșnic de tinichea cu băsici de sticlă, Marin isprăvnicelul s-a apropiat încetișor de tata și cu un glas jumătate sfios, jumătate hotărît îi zise:

— Cucoane, cucoane! Te cheamă un om la portiță lîngă gard, zice că are să-ți spuie o vorbă.

Tata, fără să pară cîtuși de puțin atins de o invitațiune așa de poruncitoare, lăsă furculița în friptură, puse șervetul pe masă și se îndreptează către locul arătat, unde se auzeau șoapte de mai multe guri.

Scurt și cuprinzător.

— Coane Tache, i-a zis omul cu vorba, nu mai mînca seara acolo, că ni-e drumul uneori pe aci și văzîndu-te la masă le faci poftă băieților. Că de!... oameni sînt și ei, rîvnesc. Să nu mă pomenesc odată că face unul vreo boroboață.

Trecătorul era fiorosul Tunsu, fost paracliser, țîrcovnic și candidat de diacon. Nu era săptămînă, lăsată de la Dumnezeu, să nu se audă cîte o vitejie două de ale lui, **à la Fra Diavolo**. Cu vreo zece zile înainte, călcase la moșie la Cocoșul pe vornicul Tache Ralet, vecinul și vărul nostru; îi luase șaluri, scule, argintărie, tot. Îi lăsase pe dînsul și pe cucoană numai în cămașe.

Pas de nu ascultă, dacă poți, de povețile amicale ale unui astfel de binevoitor.

Tata, cum se întoarse, porunci să stingă lumînările și să ridice masa de acolo. A doua zi pînă-n ziuă un dulgher cu cîteva scînduri de brad improviza un astfel de pavilion rotund după modelul templului Vestei de pe malul Tibrului, cu singura deosebire că avea numai o fereastră despre apus, ca să nu se vază lumina de la drum și să nu inducă pe băieți în ispită. Numai așa am putut urma a ne folosi de umbra și de răcoarea bătrînului stejar".

Vornicia ordonă „Cinstitei Agii"

Generalul Kiseleff (1788-1872)[1], fiind înștiințat de toate faptele lui Tunsu și ale cetei sale, care băgaseră groaza în boieri și în negustorii bogați, a dat ordin baș-boierului Iordache (Gheorghe) Filipescu, pe atunci mare vornic (ministru de Interne), să-l prindă neîntîrziat. Haiducul, aflînd de la prietenul său Radu (documentele oficiale îl numesc Ștefan, poate să fi fost Radu Ștefan), căpitan de poliție, despre această dispoziție, cît și despre faptul că generalul, însoțit de o suită, urma să plece la Pucioasa, pentru un scurt tratament, și-a făcut următorul plan. Pe la jumătatea drumului dintre București și Tîrgoviște, unde știa că Kiseleff va face un popas, s-a ascuns în niște tufe, așteptîndu-l să sosească. Într-adevăr, trăsurile cu înaltul ofițer și suita au oprit acolo, pentru un mic popas. Toți s-au dat jos, iar surugiii au frecat urechile cailor, după obicei.

După plecarea generalului, Tunsu a alcătuit o scrisoare cu următorul cuprins: „Înaltă Excelență, om împărătesc ce ești [...] Capul Excelenței Tale a fost astăzi în gura puștei mele. N-am voit să te omor [...] Astfel, te rog și eu, ca să poruncești gonacilor care mă urmăresc să nu mă omoare cînd mă vor prinde, căci eu n-am omorît pe nimeni. Mă iscălesc, prea plecat al Excelenței Tale, Ioniță".

Această scrisoare a predat-o unui călător, care se îndrepta, călare, spre Tîrgoviște, spunîndu-i acestuia că-i scrisese generalului pentru că i se furaseră niște cai din grajd, care se aflau acum în curtea unui geambaș; să caute, deci, să-l ajungă pe Kiseleff, să-i dea scrisoarea și va primi de la acesta o foarte bună răsplată.

Generalul, primind scrisoarea, a dăruit într-adevăr, 10 galbeni aducătorului, dar, în același timp, a trimis o ștafetă la București prin care a dat ordin vornicului Iordache Filipescu ca, pînă la întoarcerea sa de la băi, să-l prindă pe Tunsu, fără însă să se atingă de viața lui. Pentru neîndeplinirea acestei porunci, vornicul era amenințat cu destituirea.

[1] În timpul administrației militare rusești (1829-1834) a fost președinte plenipotențiar al Divanurilor din Moldova și Țara Românească; a contribuit la reorganizarea administrativă a celor două țări și la întocmirea Regulamentelor organice. Ca ambasador al Rusiei la Paris (1856-1862), a sprijinit Unirea Principatelor.

Drept urmare, la 8 august 1832, Iordache Filipescu „marele vornic din Lăuntru", a trimis Agiei (prefecturii) următoarea dispoziție: „Vornicia au luat știință că în multe rînduri, Ioniță Tunsul [...] să strecoară aici înlăuntru în politie, unde s-ar fi preumblînd zile întregi prin mahalale și pe la feluri de alte locuri. O asemenea bănuitoare știință au adus pă Vornicie la simțitoare mîhnire, cum adecă nu s-au luat din partea cinstitei Agii măsurile potrivite asupra privegherii unii asemenea delicate pricini, care cu cît mai în grabă s-ar preîngriji și s-ar fi luat îndeaproape băgare de seamă, cu atît mai curînd ar fi îndeplinit voința stăpînirii".

Ca atare, marele vornic ordona ca să ia de îndată toate măsurile pentru prinderea haiducului, atrăgînd atenția că „dacă în urmă să va descoperi că numitul [...] s-au fost preumblat prin politie și s-ar fi cacirdisit de aici, covîrșind toate polițienești măsuri ce urmează a fi luat cu toată ceruta priveghere din partea cinstitei Agii, întru aceasta, apoi toată răspunderea și învinovățirea va privi asupra cinstitei Agii.

Iar de măsurile ce s-au luat în această pricină să aibă Vornicia în grabă răspuns".

O ambuscadă cu surprize

Marele agă Constantin Cantacuzino a răspuns că „în tot minutul este o priveghere asupra acestei pricini". Apoi, în conlucrare cu Marea Vornicie a alcătuit o serie de poteri puse sub comanda lui Mihalache Cincu, polcovnicul județului Ilfov, pe care le-a trimis prin toate satele și pădurile din jurul Capitalei, vestind în același timp publicul, prin circulare, că oricine va prinde pe Tunsu sau va arăta locul unde este ascuns, va fi iertat de dăjdii, va fi ridicat în rang de boierie și va primi și o recompensă de 1 000 lei.

Ispitit de recompensa promisă, căpitanul de poliție Ștefan (Radu) s-a dus la marele agă, spunîndu-i că el o să-l predea pe Tunsu; haiducul era nașul lui și venea în fiecare duminecă seara la el; rămînea vreo două zile în București, se plimba prin cafenele, lua gazeta lui Eliad și a lui Carcalechi și marți seara pleca afară în pădurea în care ceata lui avea poruncă să-l aștepte.

În dumineca următoare (11 august 1832), căpitanul Ștefan a înștiințat Agia că haiducul va veni la el, însoțit de șapte inși, pentru că avea de gînd „să calce" pe căpitanul Paraschiva ce locuia la capul Podului Mogoșoaia. Tunsu va sosi seara pe întuneric, într-o căruță cu coviltir, la care vor fi înhămați doi cai, dintre care unul bălan. El, căpitanul Ștefan, se va duce în întîmpinarea haiducului, pe un cal alb, și se vor întîlni pe dealul Cotrocenilor, apoi vor trece Dîmbovița pe podul de la Grozăvești și vor intra în București. Căruța va fi lăsată în dreptul Grădinii Scufa (locul unde se află astăzi Facultatea de științe juridice), iar căruțașul îl va aștepta la o gazdă din apropiere.

Vornicia și Agia au luat toate măsurile cuvenite, trimițînd arnăuți care s-au ascuns sub pod; mai mulți ostași români și ruși s-au răspîndit prin apropiere.

În timp ce căpitanul Ștefan se îndrepta spre drumul Ciorogîrlii, ca să se întîlnească cu Tunsu, dinspre Pitești, venea spre București, într-o trăsură cu șase cai de poștă, colonelul rus Govorov, viitorul ginere al boierului Băbeanu. Fiind noapte și, deci, întuneric, oamenii Agiei au crezut că aceasta este căruța în care se afla Tunsu și au somat-o să oprească. La refuzul vizitiului de a executa ordinul, arnăuții au tras o salvă de pistoale și au înconjurat imediat trăsura.

Dar nu mică le-a fost uimirea, cînd au găsit în ea pe colonelul Govorov. I s-au cerut scuze și i s-a explicat totul, dar colonelul s-a liniștit cu greu, fiindcă fusese „zdărlit" de un glonț la o buză, iar un „dălnic" (slujitor) de-al său „dinapoi la șezut". Au fost conduși pentru pansare la casele mari ale lui Procopie, din capul Podului de Pămînt (Calea Plevnei), unde erau adunați mulți boieri, ofițeri superiori și doctori, care așteptau prinderea lui Tunsu.

Căpitanul Ștefan, împreună cu Tunsu, ajungînd în această vreme pe dealul Cotrocenilor, au auzit împușcături, care i s-au părut suspecte haiducului, fapt ce l-a determinat să-și amîne vizita pentru duminica următoare.

În ziua respectivă, bulucbașii Iane, Frangulea, Ivanciu și Sava, împreună cu odobașii și arnăuții lor, s-au ascuns din nou sub podul de la Grozăvești. În apropiere, printre tufele de pe marginea Dîmboviței, se aflau o subunitate comandată de căpitanul Boboc și polcovnicul Mihalache Cincu cu oamenii lui.

Cînd căruța lui Tunsu a ajuns la pod, căpitanul Ștefan (pînă atunci mersese în față) a dat pinteni calului și a trecut podul în fugă. În aceeași clipă, o salvă de focuri a fost trasă asupra căruții. Cîțiva dintre haiduci au fost omorîți, cei teferi au izbutit să fugă, iar Tunsu, împreună cu alți doi (Grozea și Dinică), fiind răniți, s-au aruncat în apa Dîmboviței. Focurile de pușcă au continuat, pe întuneric, trăgîndu-se unde se bănuia că sînt cei fugiți.

Tunsu, cu burta ciuruită, a căzut între niște răchiți. Acolo a fost găsit de polcovnicul Mihalache Cincu și bulucbașa Iane. A fost dus în apropiere, la convoiul de trăsuri, sosite între timp și în care se aflau mai multe persoane oficiale, doi medici, între care unul rus și alte persoane.

Așezat într-o trăsură alături de un doctor, cu un jan-

Continuare în p. 55

Un răsfăţat al literaturii: DON CARLOS

V. IONESCU

Spania celei de-a doua jumătăţi a secolului XVI, sub domnia despotică a regelui Filip II şi în umbra terorii necruţătoare dezlănţuite de Inchiziţie. Prinţul moştenitor, Don Carlos, o iubeşte pe mama sa vitregă, Elisabeta de Valois, care trebuia să-i devină soţie, dar cu care s-a căsătorit tatăl său. Prietenul intim al prinţului, marchizul de Posa, om cu vederi înaintate, îl îndeamnă pe Don Carlos să plece în Ţările de Jos, pentru a le reda libertatea, însă regele se opune, temîndu-se că fiul său va face jocul „ereticilor" răsculaţi. Intrigile ţesute de trei curteni — prinţesa de Eboli, Domingo, confesorul lui Filip, şi ducele de Alba — pecetluiesc soarta lui Carlos. În zadar se sacrifică Posa în dorinţa de a-şi salva prietenul: scos din fire de concepţiile progresiste ale fiului său şi înnebunit de gelozia pe care i-o provoacă dragostea acestuia pentru Elisabeta, regele îl dă pe mîna Tribunalului Inchiziţiei...

Vlăstarul inevitabil degenerat al unei căsătorii consangvine: Don Carlos

Aşa arată în linii mari acţiunea poemului dramatic **Don Carlos, Infant von Spanien** (1787), scris de Friedrich Schiller şi care a servit drept sursă de inspiraţie libretiştilor lui Verdi, pentru celebra operă **Don Carlos**, reprezentată în premieră în 1867. Ambele lucrări au intrat, pe bună dreptate, în tezaurul universal al literaturii şi artei, ca adevărate imnuri de slavă aduse ideilor de libertate, prietenie şi dragoste, ca pledoarii pentru lupta pînă la sacrificiu a individului în slujba celor mai sfinte cauze ale omenirii.

Din punct de vedere istoric, însă, alături de elementele reale — sumbra tiranie a lui Filip, susţinător şi beneficiar al Inchiziţiei, nemilos asupritor al spaniolilor şi al altor popoare — atît Schiller cît şi Verdi au folosit o serie de date care nu corespund adevărului şi, mai ales, care-l prezintă pe Carlos într-o lumină nemeritat de favorabilă. De altfel, o asemenea abordare a temei este destul de frecventă în dramaturgie. A inaugurat-o în 1676 englezul Thomas Otway, cu a sa tragedie în cinci acte şi în versuri, intitulată **Don Carlos** şi avînd următorul subiect: îmboldit de doi curteni intriganţi, Filip îşi bănuieşte fiul că ar iubi-o pe Elisabeta şi sfîrşeşte prin a-i ucide pe amîndoi, dîndu-şi seama abia ulterior de nevinovăţia lor. Otway şi-a găsit subiectul într-un roman destul de slab al lui Saint-Réal, apărut cu patru ani mai înainte, în care Carlos era zugrăvit, de asemenea, ca o victimă inocentă.

Istoria — istoria autentică, nu cea romanţată — spune, însă, cu totul altceva despre infantele care nu a mai apucat să se urce pe tron. Într-un recent articol[1], istoricul britanic prof. dr. Douglas Hilt trece în revistă biografia veritabilului Don Carlos, punctul lui de vedere completînd mărturiile altor autori, partizani sau adversari ai infantelui, expuse şi în **Măgazin istoric,** nr. 7/1973.

Porniri incontrolabile

Maria de Portugalia, nepoata lui Filip II şi prima dintre cele patru soţii ale acestuia,

[1] Vezi **History Today,** vol. XXV, nr. 2, februarie 1975.

a murit la cîteva zile după ce l-a născut pe Carlos, la 8 iulie 1545. Vlăstar inevitabil degenerat al unei căsătorii consangvine, prinţul avea o înfăţişare fizică foarte puţin atrăgătoare: cu umerii căzuţi şi spinarea deformată de o cocoaşă, cu piciorul stîng mai scurt, cu un ten livid, buze subţiri şi o bărbie ascuţită, chipul lui era, după descrierea unui contemporan, „lipsit de orice expresie". Dar cînd se înfuria — ceea ce i se întîmpla foarte adesea, fiind de o bolnăvicioasă susceptibilitate — „trăsăturile i se crispau, trădînd porniri incontrolabile".

Obsedat de ideea expansiunii teritoriale pe toate căile posibile (printre care şi căsătoria contractată cu Maria Tudor a Angliei, sora mai mare a Elisabetei I), părintele său era mereu absent. În consecinţă, infantele a fost crescut de mătuşa lui, regenta Juana, mai vîrstnică decît el doar cu zece ani. Rigidă şi bigotă, ea pare să fi fost singura persoană capabilă de a impune o oarecare disciplină unui băiat care vădea, încă de mic, serioase tulburări psihice şi nervoase. În ciuda acestor deficienţe şi contrar legendei zămislite ulterior, din mărturiile tuturor membrilor curtii spaniole şi după aprecierea covasiunanimităţii istoricilor din zilele noastre, Filip nutrea pentru el o incontestabilă afecţiune şi o neobişnuită toleranţă.

În primăvara anului 1560, **Cortes**-urile[1] Castiliei i-au jurat credinţă, uzgîndu-l astfel în mod oficial ca moştenitor al tronului, sub tradiţionalul titlu de prinţ al Asturiilor. Curînd după aceea Carlos şi-a început studiile la Universitatea din Alcalá. Îl însoţeau acolo tînărul său unchi, Don Juan de Austria, şi Alexandru Farnese, mai tîrziu duce de Parma. Primul avea să se ilustreze ca învingător la Lepanto[2], în ultima mare bătălie dintre flotele de galere pe care o consemnează analele militare navale; celălalt avea să se remarce în calitate de comandant al unor oştiri de uscat în Ţările de Jos, devenind viceregele acestora. Pe atunci, însă, ambii au format obiectul invidiei lui Carlos, care i-a învinuit, în cîteva rînduri, de culpe imaginare faţă de dînsul.

În timpul studiilor Carlos a manifestat o extrem de redusă înclinaţie spre învăţătură, fiind în schimb mare amator de beţii prelungite şi aventuri galante. În această epocă, istoricul britanic William Walsh îl descrie astfel: „Ajuns la adolescenţă, jalnicul prinţ, schilod şi morocănos, prefăcut şi deci deosebit de primejdios pentru numeroşii curteni pe care-i detestă, se arată incapabil de un efort susţinut şi organizat, iar pe deasupra suferă şi de mania grandoarei".

În aprilie 1562, împiedicîndu-se şi căzînd, Carlos şi-a fracturat craniul. Tatăl său, care abia cu un an înainte proclamase Madridul capitala Spaniei, s-a grăbit să vină la Alcalá, aducînd cu sine pe cei mai buni medici ai regatului. Bolnavului i s-a luat sînge, i s-au aplicat lipitori şi i s-au administrat tot soiul de magice unsori, dar nici unul dintre leacuri nu a vădit vreun efect. În disperare de cauză s-a recurs la moaştele unui călugăr franciscan, decedat cu un secol în urmă şi căruia i se atribuiau cîteva vindecări miraculoase. Coincidenţa a făcut ca tocmai atunci să se producă o ameliorare în starea prinţului. Ulterior, acesta a depus nenumărate insistenţe pentru canonizarea călugărului, care a trecut în rîndul sfinţilor sub numele de San Diego de Alcalá, devenit mai apoi „patronul" marelui oraş San Diego, întemeiat de spanioli în California.

Tatăl cumnat sau mătuşa soţie?

Accidentul a avut drept rezultat accentuarea tuturor trăsăturilor negative de caracter ale lui Carlos, împingîndu-l la comportări din ce în ce mai dezechilibrate. Mai irascibil şi mai răzbunător ca oricînd, el s-a dedat la tot felul de atacuri furibunde împotriva duşmanilor săi închipuiţi şi, mai cu seamă, împotriva lui Don Juan de Austria şi a cardinalului Espinosa, pe care îi apostrofa pe coridoarele palatului Escorial sau cărora le trimitea scrisori pline de insulte. Începuse perioada în care ambasadorul Veneţiei îl descria, într-unul dintre rapoartele sale, ca pe „un dement cronic".

După toate aparenţele, această proastă reputaţie a făcut să eşueze repetatele străduinţe de a i se găsi lui Carlos o soţie. La un moment dat, au existat planuri de căsătorie atît cu Elisabeta cît şi cu Margareta de Valois, cele două fiice ale reginei franceze, de origine italiană, Caterina de Medici[3]. Pînă la urmă însă,

Filip II (după un tablou de Antonio Moro. Muzeul Prado)

[1] Organe reprezentative pe stări în regatele feudale din Peninsula Iberică.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5/1967.
[3] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1973.

sora mai mare, Elisabeta, s-a căsătorit cu Filip și dacă Margareta ar fi devenit, la rîndul ei, soția lui Carlos s-ar fi iscat o situație destul de bizară, creînd între tată și fiu o nouă legătură de rudenie și transformîndu-i în... cumnați. Alte candidate au fost Maria Stuart, regina Scoției și văduvă după decesul soțului ei, regele Francisc II al Franței precum și arhiducesa Ana de Austria, fiica împăratului Maximilian. Filip s-a gîndit o clipă să-l însoare pe Carlos cu propria lui mătușă, regenta Juana, dar și acest proiect a fost abandonat, așa cum au dat greș toate celelalte.

În acea vreme a ieșit la iveală, din ce în ce mai pregnant, ura nutrită de prințul Asturiilor față de părintele său. Resentimentele tînărului au îmbrăcat forma unei ironii brutale prin publicarea volumului intitulat **Măreața și admirabila călătorie a regelui Filip.** Cartea consta dintr-o scurtă „introducere", care schița un sarcastic itinerar al monarhului între diversele sale reședințe din jurul Madridului (preferințele sale îndreptîndu-se spre palatul Escorial, a cărui piatră fundamentală fusese pusă în aprilie 1563). Restul paginilor erau cu desăvîrșire albe, fără a conține nici un cuvînt tipărit în cuprinsul lor.

Departe, însă, de a-și pierde încrederea în capacitățile de viitor suveran ale moștenitorului său, Filip II l-a numit, în 1567, președinte al Consiliului Spaniei. La prima ședință, Carlos a insultat cu grosolănie pe membrii înaltului organ de stat, adresîndu-se apoi, pe același ton de provocator dispreț, și celor care făceau parte din **Cortes**-urile Castiliei.

Infantele nu s-a limitat, însă, la o atitudine verbală. Încă din 1565 s-a zvonit la Madrid că el intrase în legături indirecte cu „rebelii" din Țările de Jos (sub acest nume se includeau pe atunci cea mai mare parte a Olandei, Belgiei și Luxemburgului de astăzi, precum și provinciile franceze cu populație flamandă, Flandra și Artois): locuitorii lor se angajaseră într-o lungă și grea luptă pentru eliberarea de sub jugul dominației spaniole. După cum se șoptea la Madrid, vestitul conducător al răsculaților, contele Egmont[1], oferise lui Carlos regența Țărilor de Jos. În orice caz, este neîndoielnic că — mînat de ambiția lui bolnăvicioasă, nu de dorința de a reda libertate celor asupriți — prințul a stabilit contacte cu Montigny și Berghes, doi nobili flamanzi veniți cu o misiune diplomatică în Spania. În ochii lor, desigur, slăbiciunile infantelui catolic reprezentau tot atîtea avantaje potențiale pentru protestanții insurgenți, împotriva cărora se pregătea represiunea trupelor de ocupație, trimise de Filip. Din păcate pentru ei, Berghes s-a îmbolnăvit, murind curînd după aceea, iar Montigny a fost arestat în septembrie 1576, astfel încît tentativa de a-l cîștiga de partea lor pe prințul Asturiilor nu a dus la nici un rezultat.

Filip a aflat repede de comploturile urzite de fiul său, dar nu a luat un timp nici o măsură împotriva lui, deoarece aștepta mai întîi ca Elisabeta să-i nască un băiat, pe care să-l poată lăsa moștenitor în locul celuilalt. Partea cea mai curioasă a acestei complicate situații — și care a servit cu certitudine ca izvor al romanticului mit preluat de către Schiller — este că Elisabeta se număra printre foarte puținele persoane de la curte cu care Don Carlos întreținea relații oarecum cordiale, deși fiecare copil adus de dînsa pe lume constituia o amenințare pentru el. În treacăt fie spus, pericolul nu s-a materializat pînă la urmă, regina fiind mama a două fete și murind, la 3 octombrie 1568, cînd a născut-o pe cea de-a treia.

Spre sfîrșitul anului 1566, Carlos a început să împrumute de la cămătarii Madridului sume imense de bani, în evidenta intenție de a pleca în Țările de Jos, cu sau fără aprobarea regelui. Cînd acesta l-a numit pe ducele de Alba în fruntea corpului expediționar, trimis să înăbușe răscoala, infantele a trecut printr-una din cele mai lungi și mai violente crize de furie ale sale. Cu prilejul vizitei protocolare de rămas bun pe care i-a făcut-o Alba, Carlos s-a repezit la el, încercînd să-l înjunghie cu un pumnal, dar a fost dezarmat cu ușurință.

La 23 decembrie 1567, mînat de o nouă, irepresibilă și irațională pornire, prințul Asturiilor i-a încredințat în secret lui Don Juan de Austria intenția sa de a părăsi Spania. Unchiul lui s-a grăbit să-l informeze pe Filip, care nu a luat însă nici o măsură. Abia în noaptea de 18 spre 19 ianuarie 1568, după ce i s-a adus la cunoștință că fiul său pregătise o caleașcă și ceruse stațiilor de poștă să-i rezerve cai de schimb pentru o lungă călătorie, care urma să înceapă a doua zi, Filip s-a decis să acționeze: însoțit de cinci curteni apropiați, el a surprins și dezarmat pe Carlos în iatacul lui, închizîndu-l acolo sub o pază severă.

În cele cîteva luni de detențiune care au urmat, se pare că infantele a căzut pradă halucinațiilor, lunecînd rapid pe panta demenței. Refuzînd uneori să mănînce zile în șir și apoi înghițind cu lăcomie cantități uriașe de hrană, el și-a șubrezit și mai mult sănătatea.

În iulie 1568 prințul s-a îmbolnăvit, moartea survenind curînd, după toate probabilitățile în urma unei intoxicații cu un pateu de potîrnichi. Imediat însă au început să circule zvonuri că, din ordinul lui Filip, Carlos fusese otrăvit prin administrarea faimosului **bocado.** În favoarea acestei teze a pledat și faptul că — în ciuda meticuloasei birocrații spaniole a epocii, care consemna în acte cele mai mici evenimente ale curții madrilene — nu au rămas documente cu privire la rezultatele anchetei secrete, efectuate după decesul infantelui.

Este vorba numai de aparențe, susțin totuși istoricii și, o dată cu ei, Douglas Hilt în articolul menționat, care-l absolvă pe Filip II de vina de a-și fi asasinat fiul. Ceea ce nu micșorează rolul profund negativ jucat de acest monarh în istoria Spaniei și a Europei. Și ceea ce nu scade cu nimic din valoarea conținutului de idei și din calitățile literar-artistice ale poemului dramatic al lui Schiller și ale operei lui Verdi.

[1] **Vezi Magazin istoric, nr. 8 și 9/1975.**

ORAȘE MEDIEVALE

DE LA COLONIA ROMANĂ LA KÖLNUL GERMAN

CLAUDIA CLEJA-GÎRBEA

Pe malul Rinului, în luna ianuarie a anului 98 e.n. guvernatorul provinciei Germania Inferioară, Marcus Ulpius Traianus, era aclamat de către legiunile romane ca imperator. Sediul legiunilor cantonate pe Rin se afla în Colonia Agrippinensis, Kölnul de astăzi, pe atunci capitala provinciei romane Germania Inferioară.

Încă înainte de a deveni împărat, Traian obținuse cîteva strălucite victorii asupra triburilor germanice, dobîndind titlul de „Germanicus". La numai cîțiva ani după aceea, printr-un efort militar deosebit a devenit învingător al dacilor, ceea ce a însemnat triumful îndelungatei străduințe romane de a consolida frontiera de la Dunărea de Jos și a constituit premisa fundamentală a formării poporului român.

Dar să ne întoarcem la orașul de pe Rin, unde Traian intra pe scena istoriei ca imperator și de unde proveneau și mulți dintre soldații care și-au vărsat sîngele pentru victoria romanilor de la Adamclisi, în Dobrogea[1]. Pe altarul descoperit pe locul bătăliei de la Adamclisi, din numărul celor aproximativ 4 000 romani căzuți pe cîmpul de luptă s-au păstrat 70 nume, dintre care nouă sînt soldați romani originari din Colonia.

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 12/1973.

Evoluţia istorică a oraşului a început în vremea cînd Cezar a întreprins cucerirea ţării galilor[1]; în aceste părţi el a luptat cu tribul eburonilor, pe care i-a învins şi a adus în locul lor pe ubirii ce populau pădurile muntelui Taunus de astăzi. O dată cu formarea provinciei Galia, în punctul central al noii ţări a ubirilor a luat fiinţă o aşezare, aici construindu-se, prin anul 5 e.n. şi templul zeiţei Roma, personificare a statului roman şi a împăratului. Unul dintre predecesorii lui Traian, împăratul Claudius (41-54 e.n.) a întemeiat în noua aşezare, în anul 50 e.n., la insistenţele Agrippinei, cea de-a doua soţie a sa şi mama lui Nero[2] — născută pe aceste meleaguri, în ţara ubirilor — o colonie de veterani romani, transformînd-o în localitate romană sub denumirea de Colonia Claudia Ara Agrippinensium. În acel an, toţi locuitorii noii urbe, denumită pe scurt Colonia au devenit cetăţeni romani.

Ridicarea aşezării la rangul de colonie a înscris o nouă etapă în evoluţia oraşului, care, timp de 400 ani, a fost capitala provinciei Germania Inferioară şi unul din cele mai importante oraşe ale Imperiului roman.

Oraşul s-a bucurat în mod constant de atenţia cezarilor. Astfel, Gallienus (253-268) a rezidat în Colonia şi a bătut aici monedă pe vremea cînd era doar coregent al tatălui său, împăratul Valerianus. Constantin cel Mare (306-337) a construit primul pod stabil peste Rin şi, în locul pretoriului (reşedinţa guvernatorului), transformat de mai multe ori, a ridicat un palat, numit Regia. Pe malul drept al Rinului, podul era apărat de fortăreaţa Divitia, pe ruinele căreia a crescut cartierul Deutz de azi. O inscripţie descoperită în sec. XVI amintea construcţia acestei fortăreţe „de către soldaţii legiunii XXII, în prezenţa însuşi a împăratului Constantin, cel pios, fericit, biruitor şi august [...]"

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 8 şi 9/1975.

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1974 şi 1/1975.

Cu liftul — spre secolul I

Din această primă perioadă a istoriei oraşului au rămas o serie de vestigii, cel mai vechi fiind un turn care apăra colţul nord-estic al Coloniei: datează chiar din anul ridicării oraşului la rangul de colonie (50 e.n.) şi face parte din primele ziduri care au înconjurat oraşul.

Centrul Kölnului de azi se suprapune aproape perfect anticei Colonia. Actuala Hohestrasse este antica Via Principalis, care traversa oraşul roman de la sud spre nord şi făcea parte dintr-un important drum al Imperiului roman ce lega Roma de Ţările de Jos. În partea de sus a actualei străzi se afla o poartă a oraşului roman (Hohepforte), apoi drumul continua cu actuala Severinstrasse, care pe vremea romanilor era un drum „extra muros", adică în afara zidurilor cetăţii; acest drum, asemănător Viei Appia din Roma, era străjuit de morminte, dintre care o parte au fost date la iveală, cu prilejul săpăturilor arheologice organizate de Muzeul Romano-Germanic în ultimii ani.

Strălucitul oraş roman nu a fost doar un centru administrativ, ci şi unul religios: chiar în anul edictului lui Constantin cel Mare dat la Milano (313 e.n.), Colonia a avut primul ei episcop, Maternus, tot atunci punîndu-se bazele puternicului şi bogatului episcopat medieval de mai tîrziu (arheologii au găsit, sub biserica Sankt Severin, urmele unui vechi templu creştin de rugăciuni, datînd din anul 320 e.n.).

Printre cele mai interesante vestigii romane păstrate pînă astăzi se numără şi Mozaicul lui Dionysos, care împodobea încăperea centrală a unei bogate „villa romana" din sec. II. e.n. şi care se află în faţa portalului de sud al catedralei gotice. Mozaicul ocupă o suprafaţă de 74 metri pătraţi şi-l înfăţişează în centru pe Dionysos, susţinut de un satir şi înconjurat de imaginile altor satiri, bacante, lei şi pantere. Scenele sînt împrejmuite cu motive reprezentînd fructe, crustacee şi păsări, executate într-un colorit admirabil. Această descoperire arheologică a constituit o surpriză pentru cercetători, care nu se aşteptau ca, atît de departe de însorita Italie, în condiţii climaterice mai dure, să găsească acelaşi tip de construcţii ca în regiunile meridionale.

Muzeul Romano-Germanic, deschis abia de doi ani, redă o imagine a lumii romane în toată splendoarea şi varietatea ei. Una dintre curiozităţile, deloc întîmplătoare, ale oraşului care, într-o continuitate de 2 000 ani, a păstrat pe aproximativ acelaşi spaţiu sediul administraţiei sale, din epoca romană şi pînă în zilele noastre, o oferă noua clădire a Primăriei construită în 1953, în care se coboară cu liftul... direct în sec. I-IV e.n. În aceste secole a fost construit şi refăcut ulterior, în patru etape, pretoriul — sediul administraţiei militare din Colonia romană — dezgropat în subsolul primăriei cu prilejul lucrărilor de construcţie a fundaţiilor. Acolo, în palatul sobru al pretoriului, s-au născut planurile viitoarelor acţiuni îndreptate de Traian împotriva dacilor lui Decebal. S-au mai păstrat, aproape în întregime, zidurile de incintă. Dezvelite şi restaurate, împreună cu o serie de urme romane din aceeaşi perioadă, aranjate într-o expoziţie permanentă, ele constituie, de asemenea, unul din punctele de mare atracţie pentru vizitatori.

Un corset prea strîmt

În evul mediu, în focul luptelor pentru putere, purtate între principii dinastiei merovingiene timp de trei

veacuri, Kölnul a fost, în continuare, un centru politic cu greutate. Aşa se explică de ce, îndată după încoronarea sa ca împărat (800), Carol cel Mare a transformat oraşul în sediu episcopal, considerîndu-l un bastion al catolicismului. Episcopii erau regenţi ai coroanei şi consilieri ai suveranilor, precum Hildebold, un prelat de seamă al curţii lui Carol cel Mare; el a început construirea unui dom romanic, ale cărui fundaţii se păstrează sub catedrala gotică, începută în 1248.

Spre sfîrşitul sec. IX, Kölnul s-a îmbogăţit cu un nou cartier, de data aceasta comercial, în oraşul episcopal pătrunzînd negustorii ţinuţi pînă atunci în afara cetăţii. Pe de o parte, poziţia sa ca punct de circulaţie pe Rin, pe de alta — stabilirea în localitate a unui mare număr de cetăţeni bogaţi au transformat Kölnul, încă de la începutul dezvoltării sale ca oraş medieval, într-un important centru comercial. Dar în aceeaşi perioadă de începuturi prospere ale oraşului medieval s-au situat şi primele conflicte sociale despre care s-au păstrat ştiri. O serie de răscoale şi nemulţumiri au culminat în anul 1112 cu acea „Conjuratio pro libertate", frăţia pentru obţinerea libertăţii politice, în spatele căreia se afla creşterea economică şi financiară a negustorimii orăşeneşti.

La această impetuoasă înflorire economică a contribuit şi afluxul de străini, Kölnul devenind unul dintre cele mai vestite locuri de pelerinaj ale evului mediu după ce, în 1164, Reinhald von Dassel, marele cancelar al împăratului Frederic Barbarossa, a adus de la Milano aşa-zisele moaşte ale regilor magi. Ele au fost depozitate în renumitul sarcofag „Dreikönigenschrein", una dintre cele mai remarcabile opere de orfevrărie medievală, executată de meşterii francezi conduşi de Nicolas de Verdun (sec. XII).

Oraşul în creştere s-a întins pînă la actualele ringuri (centuri rutiere). Din aceşti ani a început construirea unor noi ziduri, care, asemenea unui corset mult prea strîmt, au cuprins oraşul medieval timp de şapte secole, pînă în anul 1881, cînd au fost dărîmate din necesităţi edilitare; s-au păstrat doar turnurile de pază, cu porţi monumentale, admirabil restaurate: Bayenturm, Severinstorburg (sec. XII), Hahnentorburg (sec. XIII) şi Eigelsteintorburg.

Filozofie şi... postav

În oraşul astfel extins, bogatele abaţii şi-au desăvîrşit marile biserici romanice: Sfîntul Martin, Sfinţii Apostoli (1200-1220) şi Sfîntul Gedeon (1219-1227). În 1248 a început construcţia marii catedrale, impresionant monument al arhitecturii gotice, realizată în mai multe etape, pînă la sfîrşitul sec. XIX. În legătură cu ridicarea noilor edificii, în deceniile dinspre mijlocul sec. XIV şcoala de pictură kölneză a cunoscut prima perioadă de înflorire, reflectată în tablourile de pe dulapurile corului din catedrală, în „Sala hanseatică"[1] a primăriei etc. Un secol mai tîrziu, şcoala de pictură de aici a ajuns la maturitatea dezvoltării sale, în primul rînd datorită creaţiei celui mai mare pictor medieval kölnez, Stephan Lochner. În centrul preocupărilor şcolii a rămas multă vreme pictura religioasă, cea laică debutînd abia în sec. XVI, prin operele lui Barthel Bruyn cel Bătrîn, care, influenţat de maeştrii Renaşterii, a pictat notabilităţile oraşului.

La tradiţia culturală a Kölnului medieval a adus o contribuţie consistentă şi Albertus Magnus (1193-1280), teolog, filozof şi naturalist, profesor la Şcoala superioară a dominicanilor. Toma d'Aquino (1225-1274), marele filozof şi teolog medieval, i-a fost elev tot în Köln, unde a mai studiat şi cunoscutul cărturar Eckhart (1260-1327).

Ca o încununare a acestor tradiţii, primăria Kölnului a construit, în 1388, prima universitate din Germania şi a patra din Europa, după cea din Praga (1348), din Viena (1365) şi din Heidelberg (1386).

Încă pe la mijlocul veacului XIII, Kölnul, împreună cu alte localităţi renane, au format Liga oraşelor de pe Rin (1254-1257), cu scopul de a intensifica activitatea comercială. În secolul următor, împăratul german Carol IV de Luxemburg (1346-1378) a acordat primăriei dreptul de a încasa vamă din comerţul de tranzit de pe Rin. În aceeaşi vreme au început să se manifeste activ şi breslele; în 1396, sub presiunea puternicelor bresle ale negustorilor şi meseriaşilor, a fost elaborată o nouă „Constituţie" a oraşului, care prevedea, între altele, ca cetăţenii, împărţiţi în 22 circumscripţii, să aleagă conducerea administraţiei oraşului.

Kölnul a atins maxima putere economică şi politică în sec. XV, cînd împăratul Frederic III (1440-1493) i-a acordat statutul de oraş liber. Legăturile comerciale ale oraşului s-au întins pînă în părţile noastre: o dovedesc nu numai monedele (pfenigii de Colonia), găsite pe teritoriul ţării noastre, ci şi documentele, precum cel din 1458, prin care Ştefan cel Mare acorda negustorilor braşoveni privilegiul de a aduce în Moldova postavul de Colonia, prevăzînd şi vama care trebuia plătită pentru această marfă.

---

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 9/1975.

TIPURI DE NAVE MILITARE DIN CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

N. KOSLINSKI

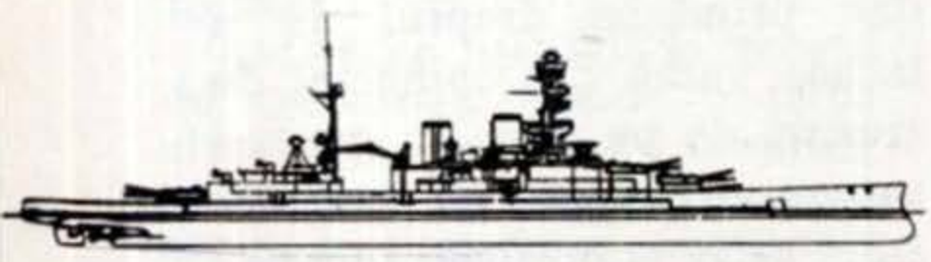

CUIRASAT. Cea mai mare şi mai puternică navă de luptă, cu un deplasament cuprins între 30 000 şi 60 000 tone, o viteză de 28-33 noduri şi o artilerie principală de 8-10 tunuri de 356-406 mm[1]. În vreme de război echipajul numără 2 000-2 500 oameni. Menirea cuirasatelor era de a distruge, în cursul bătăliilor navale, navele inamice de orice tip şi de a bombarda fortificaţiile şi bateriile de coastă duşmane.

Denumirea de cuirasat provine de la blindajele groase de oţel (cuirasă) de 300-450 mm, care protejau instalaţiile mai importante de la bord şi care reprezentau aproximativ 40 la sută din greutatea totală a navei. Cele mai mari cuirasate de la sfîrşitul primului război mondial ajunseseră la un deplasament de 29 150 tone şi o viteză de 25 noduri (tipul englez „Royal Oak", care a participat şi la al doilea război mondial). Odată cu izbucnirea celei de-a doua conflagraţii mondiale, deplasamentul cuirasatelor a crescut continuu: 42 000 tone pentru tipul german „Bismarck", 45 000 şi 58 000 tone pentru navele americane „Missouri" şi „Iowa", 72 000 tone pentru cele japoneze „Musaishi" şi „Yamato" — cele mai mari cuirasate construite în acea epocă.

CUIRASAT DE BUZUNAR. Denumire dată celor trei nave din seria specială construită în anii 1930-1935 de şantierele navale germane din Kiel şi Wilhelmshaven, în limitele clauzei Tratatului de pace de la Versailles (1919), prin care puterile învingătoare în primul război mondial au interzis marinei germane să construiască nave militare mai mari de 10 000 tone[2]. „Admiral Graf Spee", de exemplu, a avut un deplasament de 10 000 tone, o viteză de 27 noduri şi tunuri de 280 şi 150 mm.

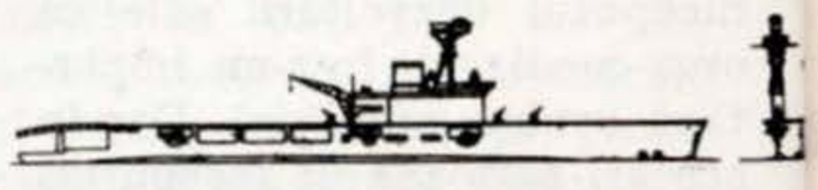

PURTĂTOR DE AVIOANE (PORT-AVION). Navă de luptă cu un deplasament cuprins între 7 000 şi 60 000 tone, o viteză de 15-33 noduri şi 16 tunuri de 100-127 mm. Dotat cu o punte de decolare şi apuntare pentru 30-140 avioane de luptă (bombardiere, aerotorpiloare etc.) şi cu hangare interioare pentru transportul lor, purtătorul de avioane a fost folosit atît pentru distrugerea navelor şi obiectivelor de coastă inamice, cît şi pentru apărarea antiaeriană şi antisubmarină a navelor de luptă sau a convoaielor maritime comerciale. În anii celui de-al doilea război mondial, s-a afirmat ca nava cu cea mai mare putere de distrugere pe marile spaţii oceanice.

Cel dintîi port-avion construit anume în acest scop a fost „Hermes" (Anglia), dotat cu trei escadrile de vînătoare şi recunoaştere (intrat în serviciu în 1923, „Hermes" a fost scufundat în Oceanul Indian, în aprilie 1942). Necesităţile operative şi tac-

[1] Aceste cifre sînt medii, unele unităţi putînd avea caracteristici superioare sau inferioare celor citate.

[2] Vezi Magazin istoric, nr. 7/1972.

tice din oceanele Pacific şi Atlantic au impus, începînd din anul 1942, diferenţierea port-avioanelor în trei categorii: 1) **grele,** destinate distrugerii flotei militare adverse (tipul american „Essex", cu un deplasament de 27 000 tone, putînd transporta 82 avioane de toate categoriile: recunoaştere, vînătoare, bombardament, torpiloare); 2) **uşoare,** avînd misiunea de a sprijini operaţiile de debarcare (tipul american „Independence", cu un deplasament de 11 000 tone şi cel japonez „Unryu", de 17 150 tone); 3) **de escortă,** destinate siguranţei aeriene a convoaielor, precum şi descoperirii şi distrugerii de submarine.

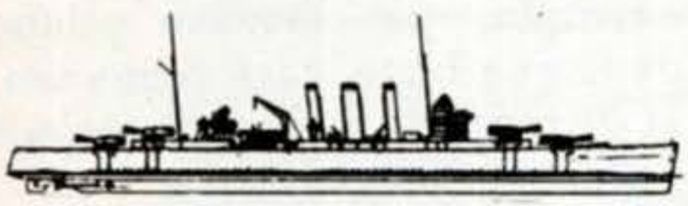

CRUCIŞĂTOR. Navă militară cu un deplasament cuprins între 6 000 şi 14 000 tone, o viteză de 29-38 noduri şi o artilerie principală de 6-12 tunuri de 127-203 mm. Avea misiuni de combatere a navelor inamice similare şi mai uşoare, de cercetare şi de sprjinire prin tir de artilerie, a acţiunilor de debarcare. Spre sfîrşitul secolului trecut acest tip de navă, înzestrat cu blindaje uşoare, se numea **crucişător protejat.** „Aurora", din flota rusă a Mării Baltice, ale cărei tunuri au vestit simbolic începutul Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie, a aparţinut acestei categorii.

După primul război mondial, crucişătoarele au fost împărţite, în funcţie de calibrul artileriei lor principale, în **grele** şi **uşoare,** cele din prima categorie fiind dotate cu tunuri de peste 150 mm. Nava engleză „Dorsetshire" (care, în 1941, a lansat torpilele finale asupra cuirasatului german „Bismarck") reprezenta tipul curent de crucişător greu cu o artilerie principală de 8 tunuri de 203 mm şi o viteză de 32,5 noduri. Nava-amiral olandeză „De Ruyter" (care, în 1942, a condus flota aliată în bătălia Iavei), a fost un crucişător uşor, cu o artilerie de 7 tunuri de 150 mm şi o viteză de 32 noduri.

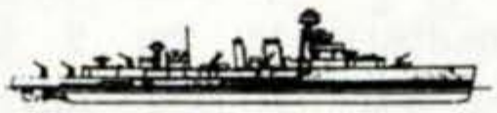

CRUCIŞĂTOR ANTIAERIAN (AA). Folosit pentru protecţia antiaeriană a convoaielor maritime comerciale. În acest scop flota de război britanică a utilizat, iniţial în Marea Mediterană, două crucişătoare uşoare vechi (deplasament — 4 290 tone), avînd numai artilerie antiaeriană. Armament „AA" a fost montat apoi şi pe crucişătoare noi, care şi-au păstrat, totodată, artileria lor navală. Tipul american „Guam" (care în bătălia Okinawei a doborît 82 avioane kamikadze[1]) a avut un deplasament de 27 500 tone, 12 tunuri „AA" de 127 mm şi alte 90 tunuri mai mici „AA" de 20 şi 40 mm.

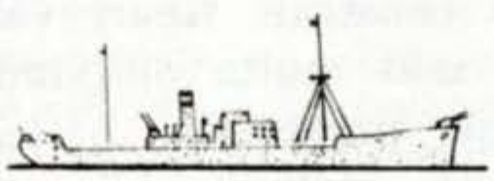

CRUCIŞĂTOR AUXILIAR (NAVĂ CORSAR). Vas comercial militarizat, cu armamentul (tunuri, tuburi de lansare a torpilelor) camuflat, destinat fie perturbării traficului comercial advers pe rutele oceanice, fie escortării convoaielor.

SUBMARIN. Navă militară care naviga atît la suprafaţa apei, cît şi sub apă. Principalele categorii de submarine utilizate în cel de-al doilea război mondial: 1) **oceanice** sau de **lungă cruciera:** deplasament 1 100-1 900 tone, viteză — 16-22 noduri la suprafaţă şi 8-11 noduri sub apă, 1-2 tunuri de 102-127 mm, 6-9 tuburi lanstorpile; 2) **de medie crucieră** (sau de clasa a II-a): 600-1 000 tone, 14-16/9-11 noduri, 1 tun de 76 sau 102 mm, 4-7 tuburi lanstorpile. Amîndouă aceste categorii, destinate nimicirii navelor mari militare şi vaselor comerciale sau unor scopuri de recunoaştere, au ca armă principală torpila, unele tipuri putînd lua la bord şi mine.

Categorii speciale: **submarine crucişătoare,** de peste 2 000 tone, cu o rază de acţiune de 12 000 mile (tipul francez „Surcouf"); **de aprovizionare,** cu tancuri suplimentare de combustibil în locul armamentului (utilizate de germani pentru prelungirea duratei de crucieră a submarinelor care atacau convoaiele aliate în Oceanul Atlantic); **costiere,** de 150-200 tone, destinate să acţioneze pe fundurile joase din preajma uscatului împotriva eventualelor forţe de sprijinire a unei debarcări; **de buzunar** (sau pitice), de 12-30 tone, cu 2 tuburi de lansare şi un echipaj de 2-4 oameni, utilizate pentru pătrunderea în bazele adverse sau apărarea apropiată a bazelor proprii.

DISTRUGĂTOR (CONTRATORPILOR). Navă militară rapidă: deplasament — 1 500-3 000 tone; viteză — 31-37 noduri, artilerie principală — 4-6 tunuri de 120-127 mm, 6-10 tuburi lanstorpile. Era destinată nimicirii prin torpilare a navelor inamice de luptă, cît şi protejării celor din propria flotă împotriva distrugătoarelor şi submarinelor adverse.

Apărut în a doua parte a primului război mondial, acest tip de navă militară a cunoscut cea mai largă răspîndire în anii celei de-a doua conflagraţii, înlocuind torpiloarele în însoţirea flotelor de bătălie. Au

[1] Vezi **Magazin istoric,** nr. 9/1973.

fost utilizate două tipuri de distrugătoare: **mari,** de peste 2 000 tone (denumite în marina italiană **exploratoare,** iar în cea franceză **contratorpiloare),** cele mai mari fiind de tipul „Mogador" — 2884 tone, 38 noduri, 8 tunuri de 138 mm, 9 tuburi lanstorpile și **obișnuite,** cu un deplasament sub 2 000 tone (denumite în marina italiană **contratorpiloare,** iar în cea franceză **torpiloare).** Din această categorie a făcut parte și tipul „R" românesc (1 850 tone, 36 noduri, 5 tunuri de 120 mm, 6 tuburi lanstorpile).

ESCORTOR (TORPILOR). Navă militară cu un deplasament de 600-1 200 tone, o viteză de 20-35 noduri, o artilerie principală de 2-6 tunuri de 127 mm, 3-6 tuburi lanstorpile. Înlocuite de distrugătoare în misiunea lor de însoțire a flotei de luptă, vechile torpiloare de 600-800 tone, construite înaintea celui de-al doilea război mondial, au fost utilizate mai mult pentru siguranța antisubmarină și antiaeriană a convoaielor comerciale, primind denumirea de **escortoare.** Marina italiană a păstrat însă pentru acest tip de navă denumirea inițială de **torpiloare.**

VEDETĂ TORPILOARE. Navă militară mică, rapidă, cu un deplasament de 11-120 tone, o viteză de 30-50 noduri, o artilerie de 1-6 tunuri antiaeriene, mitraliere și 2-4 tuburi lanstorpile, destinată să atace, mai ales noaptea, vasele comerciale și navele militare mai mari. În anii celui de-al doilea război mondial au fost utilizate două tipuri: **unități mici** de 25-40 tone, armate cu 2 tuburi lanstorpile și 2-4 mitraliere „AA" sau tunuri de 20 mm; **unități mari** de 100-110 tone, cu același armament, dar cu o rază de acțiune și cu o siguranță de navigație sporite.

VÎNĂTOR DE SUBMARINE. Navă militară cu un deplasament de 60-2 000 tone, o viteză de 12-22 noduri, cu tunuri antiaeriene și cu dispozitive de lansare a bombelor de adîncime; este destinată descoperirii și distrugerii submarinelor. În anii celei de-a doua conflagrații mondiale s-au construit tipuri variate, cele mai multe derivînd din vasele pescărești. Astfel, în bătălia Atlanticului (1941-1944), flotele militare ale Angliei, S.U.A. și Franței Libere au utilizat **corvete** și **fregate** antisubmarine, realizate după modelul vaselor oceanice pentru vînătoarea de balene și foci.

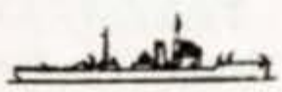

PUITOR DE MINE. Navă militară cu un deplasament de 600-1 200 tone și o viteză de 12-30 noduri, dotată cu 4-6 tunuri de 76-127 mm, putînd lua la bord între 80 și 300 mine. Lansarea sau așezarea minelor în baraje se executa în general noaptea, sub supravegherea unor nave mai mari de suprafață (crucișătoare, distrugătoare). Dupa împrejurări, puitoarele de mine au fost folosite și ca unități de escortă antisubmarină.

DRAGOR (CULEGĂTOR DE MINE). Navă militară cu un deplasament de 400-800 tone, o viteză de 14-24 noduri, 1-2 tunuri de 127 mm, înzestrată cu dispozitive (drăgi) care tăiau parîmele minelor ancorate. Pentru a produce explodarea minelor magnetice au fost utilizate procedee diverse, unul dintre ele fiind influența de la distanță; de exemplu, pe Dunăre șalupe demagnetizate care remorcau, la distanțe de siguranță, șlepuri puternic magnetizate.

MARINA DE ASALT. Denumire generică pentru ansamblul mijloacelor navale speciale, destinate forțării intrării porturilor și distrugerii navelor adverse în bazele lor. Principalele tipuri: 1) **șalupele explozive,** avînd prova încărcată cu exploziv și prevăzute cu un scaun ejectabil pentru pilot, care conduce șalupa în mare viteză, pînă la cca. 50-100 metri de țintă; 2) **torpilele pilotate,** cu vîrf detașabil încărcat cu exploziv și avînd aderență magnetică. Aceste torpile autopropulsate erau conduse de scafandri „ușori", îmbrăcați în costume de cauciuc, pînă în preajma țintelor, capul detașabil sau bomba fiind apoi fixate, sub apă, de carenă. În timpul ultimului război mondial au fost folosite, în special în Marea Mediterană, întîi de marina italiană, apoi și de cea engleză; 3) **minele (bombele) purtate,** trase de scafandri „ușori" și instalate sub chilele navelor ancorate.

Cărți sosite la redacție

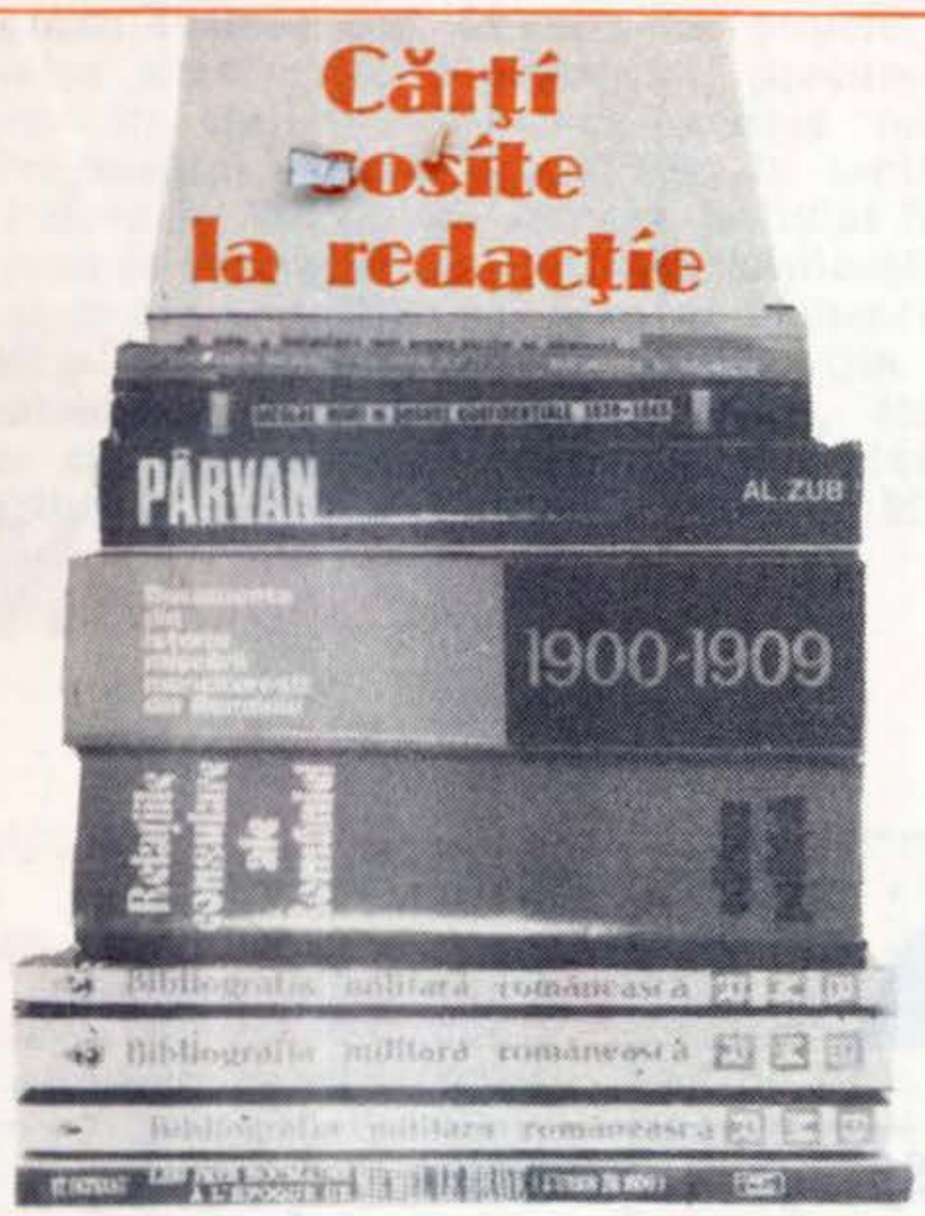

• **DOCUMENTE DIN ISTORIA MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI DIN ROMÂNIA. 1900-1909.**

Volum pregătit pentru tipar de un colectiv format din: **Ion Popescu-Puțuri** *(coordonator),* *dr.* **Augustin Deac,** *dr.* **Ion Iacoș, Ion Mamina, Vasile Niculae;** *a colaborat dr.* **Ludovic Vajda.** Editura Politică, București, 1975, 1 008 pp., 35 lei: *în continuarea seriei lucrării de mari proporții (din care au apărut pînă acum șase volume), sînt publicate 351 documente din primul deceniu al sec. XX, etapă superioară în procesul de dezvoltare a luptei proletariatului din România împotriva exploatării capitaliste, de creștere și afirmare a muncitorimii în viața social-politică a țării, de organizare și maturizare ideologică a acestei clase devenită promotorul revoluționar al progresului social-istoric.*

• **RELAȚIILE CONSULARE ALE ROMÂNIEI.**

Editura Politică, București, 1975, 1 004 pp., 29 lei: *culegere de tratate, convenții și acorduri, prima de acest gen tipărită în țara noastră (coordonatori —* **Nicolae Ecobescu, Gheorghe Bădescu**), *elocventă mărturie a intensei și fructuoasei activități externe a Republicii Socialiste România, desfășurată în spiritul cooperării și înțelegerii, al conviețuirii pașnice și prieteniei cu celelalte popoare.*

• **P. Popescu — ALIANȚA MUNCITOREASCĂ-ȚĂRĂNEASCĂ, FACTOR ESENȚIAL AL PROGRESULUI ECONOMIC ȘI SOCIAL.**

Editura Politică, București, 1975, 72 pp., 2 lei: *rolul istoric al alianței muncitorești-țărănești în lupta politică pentru cucerirea puterii, în înfăptuirea revoluției socialiste și edificarea noii orînduiri în patria noastră.*

• *Colonel* **Constantin Nicolae,** *colonel* **Petre Ilie — BUCUREȘTIUL ÎN INSURECȚIE.**

Editura Militară, București, 1975, 120 pp., 5,50 lei: *printr-o coroborare a surselor principale, sînt redate pregătirea și desfășurarea cu succes a insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, organizată și condusă de Partidul Comunist Român în Capitala țării.*

• **Șt. Olteanu — LES PAYS ROUMAINS À L'ÉPOQUE DE MICHEL LE BRAVE (L'UNION DE 1 600).**

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, 160 pp., 13,50 lei: *studiu monografic consacrat epocii lui Mihai Viteazul și Unirii celor trei țări române înfăptuite în urmă cu 375 ani de către ilustrul voievod.*

• **BIBLIOGRAFIA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ.**

Lucrare apărută sub egida **Bibliotecii Centrale a Ministerului Apărării Naționale, București, 1975, vol. I — 232 pp., vol. II — 376 pp., vol. III — 184 pp.:** *principalele tipărituri militare (cărți, extrase, periodice, regulamente, legi, foi volante etc). apărute în țara noastră de la 1831 pînă în 1973, inclusiv.*

• **Al. Voitin — ÎNSEMNĂRILE UNUI UCENIC POLITIC DE ODINIOARĂ.**

Editura Albatros, București, 1975, 140 pp., 8,75 lei: *amintirile unui participant la acțiunile Frontului Studențesc Democrat evocate printr-o suită de acțiuni revelatoare pentru spiritul revoluționar al studențimii îndrumate de această organizație condusă de partidul comunist.*

• **C. DOBROGEANU GHEREA INTERPRETAT DE...**

Antologie și cuvînt înainte de **Mircea Iorgulescu.** Editura Eminescu, București, 1975, 228 pp., 7,50 lei: *principalele referințe memorialistice și cercetări critice privind viața și activitatea militantului socialist (1855-1920), întemeietorul criticii literare în țara noastră pe baze materialist istorice.*

• **Pîrvu Boerescu — JURNAL DE FRONT.**

Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1975, 120 pp., 4,75 lei: *campaniile armatei române din anii 1916-1917, de la Jiu la Mărășești, evocate de un participant.*

• **Nicolae Minei—DOSARE CONFIDENȚIALE 1939-1945. DIN CULISELE CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL.**

Editura Militară, București, 1975, 288 pp., 8 lei: *aspecte mai puțin cunoscute din istoria desfășurării marii conflagrații a secolului, dezvăluite în urma unor minuțioase investigații ale autorului în arhive străine, pe baza consultării unei vaste bibliografii și a intervievării unor participanți la evenimente. Printr-o serie de tangențe, lucrarea continuă comentarea critică a cîtorva din implicațiile majore ale celui de-al doilea război mondial dezbătute în volumul anterior* **Frontul invizibil** *apărut în 1971 în Editura Politică.*

• **Al. Zub — VASILE PÂRVAN. BIOBIBLIOGRAFIE.**

Editura Științifică și Enciclopedică și Editura Militară, București, 1975, 104 pp., 32 lei: *prezentarea într-o cronologie științifică a scrierilor cunoscutului istoric și arheolog român (1882-1927) cît și a referințelor la viața și opera sa de mare și neștirbită valoare în aria istoriografiei din țara noastră.*

UN REGE NEÎNCORONAT AL CANARELOR

MARC DE VILLIERS DU TERRAGE

La începutul secolului XV, un navigator normand, Jean de Béthencourt, părăsea Franța pentru a se aventura spre locuri puțin cunoscute, unde totul era culoare și mișcare, unde marea, soarele și zăpada de pe culmile muntoase se îmbinau într-o armonie desăvîrșită. Cîteva secole mai tîrziu, pe o placă memorială din Grainville, localitatea de baștină a navigatorului, alături de numele lui avea să fie scris: „rege al insulelor Canare".

Anticii cărăuși ai mărilor, fenicienii, au cunoscut Insulele Canare înaintea europenilor. Situate în Oceanul Atlantic, la nord-vest de Africa, ele au fost explorate și de romani, care le-au botezat Fortunatae Insulae, **adică Insulele fericite, denumire sugerată, probabil, de uimitoarea fertilitate a solului lor. După căderea Imperiului roman, aceste frumoase locuri au fost date uitării și considerate de europeni doar o legendă. Abia în sec. XIV, comerciantul genovez Lanzarote Malocello le-a redescoperit ca o noutate, dînd numele său uneia din aceste insule: Lanzarote. În aceeași perioadă, Arhipelagul Canarelor a fost explorat de navigatori din Mallorca (Insulele Baleare) și din Catalonia (Peninsula Iberică), grupul de insule figurînd deja, în 1339, pe o hartă a cartografului Dulcert, așa cum se menționează în** Dicctionario de historia de España, **Madrid, 1968.**

Cînd Jean de Béthencourt (1360-1422 sau 1425), fost corsar ajuns șambelan al regelui Franței Carol VI, s-a hotărît să pornească în căutarea legendarelor insule, el nu s-a gîndit să le prade, în virtutea vechilor sale îndeletniciri piratерești, ci să se stabilească acolo, convertind populația la creștinism. Activitatea lui din insule, cît și cea a însoțitorilor săi, avea însă să arate că adevăratele lor intenții nu corespundeau întru totul celor mărturisite și că aprecierea dată de posteritate navigatorului normand, aceea de a fi primul colonizator al Canarelor, este reală.

Primind încuviințarea regelui, la 1 mai 1402 Béthencourt s-a îmbarcat în portul La Rochelle pe o corabie cu un echipaj de aproape 200 oameni. Printre tovarășii lui de drum se numărau Gadifer de la Salle, mareșal de Bigorre (cel căruia un manuscris păstrat la British Museum **îi atribuie un rol important în cucerirea Insulelor Canare) și Bertin de Berneval, precum și doi clerici, Pierre Bontier și Jean le Verrier, autorii viitoarei** Cronici **a expediției. Dar, la scurt timp după plecare, speriați de greutățile călătoriei, mulți membri ai echipajului au fugit. Cînd au ajuns la Cadiz, numărul celor rămași nu depășea 80 persoane. În pofida tuturor dificultăților, „Cuceritorul", cum a fost supranumit Jean de Béthencourt, a reușit să ajungă, în iulie 1402, în insula Graciosa, din nordul arhipelagului canarian. De aici s-a îndreptat spre Lanzarote unde, fără să întîmpine rezistență din partea indigenilor, a construit o puternică fortăreață.**

Conflictele n-au întîrziat însă să apară, nu numai între băștinași și colonizatori, dar și între aceștia din urmă.

Înainte însă de a relata aceste întîmplări din primii ani ai colonizării Canarelor, să vedem cine au fost băștinașii pe care i-au găsit în insule Béthencourt și oamenii săi. Numiți guanci, numărul lor se ridica, la începutul sec. XV, la aproximativ 20 000 oameni. Vorbeau o limbă asemănătoare cu cea a berberilor și se ocupau cu agricultura și cu păstoritul, folosind unelte rudimentare din lemn și piatră. După colonizare, o parte dintre guanci a fost exterminată, pentru că s-a opus dominației străine, alții au fost trimiși în robie, iar puținii care au rămas s-au amestecat cu colonialiștii spanioli — Insulele Canare devenind, din anul 1479, și rămînînd pînă în zilele noastre posesiune spaniolă — uitîndu-și complet limba și obiceiurile.

Astăzi, Arhipelagul Canarelor este împărțit în două provincii: Las Palmas și Santa Cruz de Tenerife. Prima cuprinde insulele orientale Lanzarote, Fuerteventura, Gran Canaria ș.a., cealaltă se compune din insulele occidentale Tenerife, Palma, Gomera și Hierro. Porturile Santa Cruz și Las Palmas sînt importante puncte de escală. Relieful variat, vegetația tropicală, frumusețea neasemuită a peisajului, precum și apropierea de Europa au transformat insulele canariene în stațiuni balneo-climaterice foarte căutate.

Fragmentul pe care îl publicăm în continuare, în formă prescurtată, este extras din volumul lui Marc de Villiers du Terrage, intitulat Rois sans couronne **(Regi fără coroană) și consacrat unor episoade dramatice în existența băștinașilor din arhipelagul canarian. Autorul nu se mulțumește să evoce peripețiile lui Jean de Béthencourt care, pe lîngă alte atribute, l-a avut și pe acela de rege neîncoronat al Insulelor Canare. Din relatarea lui du Terrage cititorul află evenimente puțin cunoscute din istoria acestor insule, din lupta guanchilor împotriva cuceritorilor față de care, de altfel, s-au arătat prietenoși pînă cînd au constatat că „viciile lor întrec virtuțile".**

Titlul și subtitlurile aparțin revistei Magazin istoric.

Maria VASILESCU

Fugarul din Rubicon

Din Graciosa, Béthencourt și tovarășii săi se îndreptară spre Lanzarote și debarcară pe insulă. Șeful indigenilor, Guadarfia, arătă multă bunăvoință normandului și însoțitorilor săi, autorizîndu-i să construiască pe cîmpia din sud-vestul insulei o fortăreață care primi numele de Rubicon. Béthencourt îl lăsă acolo pe Bertin de Berneval cu cîțiva oameni, apoi plecă în insula Fuerteventura. Dar locuitorii acesteia, care avuseseră probabil de suferit de pe urma altor oaspeți nepoftiți, se ascunseră atît de bine la apropierea străinilor, încît nu putură fi găsiți nici după opt zile.

În octombrie 1402, Béthencourt hotărî să se întoarcă în Spania pentru a aduce provizii și soldați mai disciplinați. El trecu comanda insulelor lui Gadifer, dar, de teamă ca în lipsa lui locțiitorul său să nu devină prea puternic, îi lăsă doar puțină hrană și îmbrăcăminte și pe cei mai turbulenți oameni ai expediției. Cînd rezervele se terminară, Gadifer trebui să plece din Fuerteventura în insula Los Lobos, pentru a vîna lupi de mare și a confecționa din pielea lor încălțăminte; spre a-și procura alimente, trimise pe tovarășii săi la Rubicon, în Lanzarote. Aceștia întîrziind să se întoarcă, Gadifer avu de suferit de sete, căci pe insula Los Lobos nu se găsea nici un izvor. Pentru a stoarce cîteva picături de rouă, el era nevoit să-și întindă peste noapte rufăria pe iarbă.

Între timp, în Lanzarote se petreceau evenimente grave: în absența lui Béthencourt, de insulă se apropiară două nave spaniole și Berneval, profitînd de situație, se decise să-și trădeze șeful. De comun acord cu unul dintre căpitani, el îmbarcă pe corabia acestuia, „Tranchemar", toate alimentele — biscuiții și carnea sărată care se găseau în fort, apoi captură 32 indigeni cu intenția de a-i vinde în Spania ca sclavi: „Și ei valorau cu siguranță vreo 2 000 franci", apreciază clericii Bontier și Le Verrier. După ce distruse ceea ce nu putea transporta, Berneval părăsi insula la 14 octombrie, abandonînd în ultimul moment 12 complici ai săi care ar fi putut flecări în Spania. Aceștia, temîndu-se de răzbunarea lui Gadifer, hotărîră să fugă pe coasta Africii, dar ambarcațiunea lor se răsturnă cu puțin înainte de a-și atinge ținta. Zece dintre ei se înecară, ceilalți doi fură luați ca sclavi de mauri.

Organizîndu-și fuga, Berneval avusese grijă să păzească barca trimisă de Gadifer și să-l sechestreze pe șeful echipajului. Din fericire pentru Gadifer, care ar fi murit de sete, căpitanul celeilalte nave spaniole, un om cinstit care refuzase categoric să devină complicele lui Berneval, nu se grăbi să plece și trimise, după fuga trădătorului, o ambarcațiune în Los Lobos.

Dar oamenii lui Gadifer trimiși cu barca în Lanzarote rămaseră fără hrană, găsindu-se într-o situație precară. Puțin numeroși și prost înarmați, ei avură mereu de suferit asalturile indigenilor, pe care răpirea compatrioților lor îi revoltase. De atunci se produseră multe și sîngeroase ciocniri între indigeni și străini și se comiseră multe atrocități. Numărul soldaților lui Gadifer se micșoră puțin cîte puțin, pînă la sosirea unei nave trimisă de Béthencourt.

Gadifer la vînătoare de băștinași

În timp ce în Insulele Canare se petreceau aceste evenimente, cavalerul normand ajunse cu bine la Cadiz, de unde intenționa să plece la Sevilla, avînd la bordul corăbiei sale produse foarte apreciate, aduse din Canare: o specie de lichen din care se extrăgea vopsea pentru lînă, piei de animale, curmale și rășină, numită Sîngele dragonului. Dar nava sa se scufundă în fluviul Guadalquivir și majoritatea încărcăturii se pierdu.

Berneval sosi în Spania la puțin timp după șeful lui, cu gîndul să-i prezinte evenimentele în felul său și să-l facă să-i aprobe comportarea; fu însă demascat de unul din tovarășii săi de drum. De altfel, căpitanul navei spaniole care nu participase la complot confirmă, la rîndu-i, conduita nedemnă a lui Berneval și acesta fu condamnat la închisoare. La auzul veștii, căpitanul navei „Tranchemar" se grăbi să iasă în larg, ducînd cu el prizonierii din Canare, și, fără scrupule, îi vîndu ca sclavi în Aragon.

Situaţia dificilă în care se găsea Gadifer necesita întăriri urgente. Înţelegînd că nu mai avea timp să discute cu curtea Franţei, negocierile fiind în mod inevitabil foarte lente, Béthencourt se resemnă să implore ajutorul lui Henric III al Castiliei. Şi, astfel, trădarea lui Berneval împiedică pe aventurosul normand să pună insulele sub protecţia regelui Franţei.

„ — Sire, spuse el regelui Castiliei, vin să vă cer ajutorul. Vă rog să-mi îngăduiţi să cuceresc şi să creştinez nişte insule care se numesc Canare [...] şi unde am lăsat cîţiva tovarăşi, care mă aşteaptă cu nerăbdare şi am mai lăsat un bun cavaler pe nume Gadifer de la Salle, căruia i-a plăcut să-mi ţină tovărăşie; pentru aceasta, Sire, pentru că sînteţi [...] cel mai apropiat rege creştin, am venit să vă solicit bunăvoinţa şi să vă aduc omagiul meu".

Regele se grăbi să accepte această ofertă. El îl declară pe Béthencourt vasalul său şi senior al Insulelor Canare, stabilindu-i avantaje materiale de pe urma exportului de mărfuri şi dreptul de a bate monedă. Mai mult, Henric III îi dădu o sumă mare de bani şi-i puse la dispoziţie o navă bine armată, cu un echipaj de 80 oameni.

Gadifer nu se arătă deloc încîntat de tratativele lui Béthencourt cu regele Spaniei, căci sperase întotdeauna să-i revină lui o jumătate din arhipelag. Perseverînd în această speranţă, el se decise să continue cucerirea altor insule; se reîntoarse deci la Fuerteventura, dar nu obţinu nici un succes în diversele recunoaşteri pe care le încercă. Indigenii hărţuiau fără încetare pe asediatori, [illegible]unzîndu-se, totodată, cu atîta dibăcie, încît numai cîteva femei fură prinse; dar una dintre ele preferă să-şi omoare propriul copil, decît să-l vadă prizonier.

Expediţia acostă apoi în Gran Canaria, unde un mare număr de indigeni se îmbulzi pe ţărm, aducînd diverse mărfuri. Deşi se arătară predispuşi — să facă schimb de produse, băştinaşii nu permiseră marinarilor să debarce nici chiar pentru a lua apă. Gadifer se îndreptă atunci spre Tenerife şi Gomera, unde făcu cîţiva prizonieri. Acest fel de a proceda dezlănţui ura indigenilor, care, de atunci încolo, făcură tot ce le stătu în putinţă spre a-i împiedica pe normanzi să descindă pe pămînt. După ce încercă în zadar să debarce pe insula Palma, Gadifer se reîntoarse în Tenerife, unde expediţia rămase să se odihnească trei săptămîni. Nereuşind să-i ţină piept, băştinaşii acestei insule, frecvent devastată de aventurieri (în 1402 aici fuseseră capturaţi 400 indigeni) se ascunseră şi nu se lăsară prinşi.

Gadifer dădu ordin de întoarcere la Rubicon, unde reveni după o absenţă de trei luni, timp în care garnizoana continuase convertirea, mai bine zis exterminarea indigenilor. Cîteva zile mai tîrziu, la 19 aprilie 1404, sosi şi Béthencourt. Absenţa sa durase aproape 18 luni.

Fără rivali

Din relatările celor doi clerici amintiţi aflăm că: „Veni o zi, în anul 1404, în care numitul Gadifer spuse d-lui de Béthencourt [...] să-i cedeze una sau două insule, spre a le putea exploata pentru el şi ai lui. Şi-i ceru d-lui de Béthencourt să-i cedeze insulele Fuerteventura, Enfer şi Gomera, ele rămînînd încă necucerite şi fiind multe de făcut pentru a le obţine". Béthencourt răspunse ca un adevărat normand; după promisiuni vagi şi multe vorbe frumoase, termină astfel: „Intenţia mea nu este să vă pierdeţi pîinea şi slujba să nu vă fie plătită, căci multe vi se datorează dv. Vă rog, însă, mai întîi, ca aceste pămînturi să fie cucerite şi creştinate şi noi să fim fraţi şi prieteni". Gadifer reproşă atunci lui Béthencourt de a se fi supus regelui Castiliei şi de a fi acceptat titlul de senior numai pentru el. Cei doi începură să se urască.

Béthencourt trecu în Fuerteventura, construi acolo castelul Richeroque, străbătu insula în lung şi-n lat şi luă mulţi prizonieri. În luna iulie 1404, Gadifer întreprinse, la rîndu-i, o expediţie în Gran Canaria; băştinaşii îl obligară însă să se îmbarce cît mai repede.

Văzînd că nu poate obţine pe nici o cale ceea ce-şi dorea şi obosit de a munci pentru alţii, Gadifer se hotărî să plece în Spania. Dar Béthencourt îl urmă îndeaproape, cu o altă corabie. La Sevilla, lui Gadifer nu-i trebui mult pentru a-şi da seama că şeful său era prea apreciat pentru a nu i se da lui dreptate. El hotărî atunci să se întoarcă în Franţa, părăsind pentru totdeauna Insulele Canare.

Scăpat de pretenţiile rivalului său, „regele Insulelor Canare" cum i-a plăcut să se intituleze, se grăbi să-i ceară lui Henric III scrisori solemne de învestitură, apoi plecă din nou spre Fuerteventura, dar îi găsi pe băştinaşi mai ostili ca oricînd. O expediţie armată a normanzilor fiind respinsă cu mari pierderi, Béthencourt porni de îndată în urmărirea indigenilor. În acest răstimp, un grup de-al acestora distruse castelul Richeroque şi Béthencourt trebui să se întoarcă pentru a-şi reconstrui fortăreaţa. El reuşi în cele din urmă să pună mîna pe 1000 capre şi să ucidă zece băştinaşi, printre care un uriaş înalt de nouă picioare, despre care se auzise şi era căutat pentru a fi făcut prizonier şi trimis, ca o curiozitate, în Europa.

La sfîrşitul lui ianuarie 1405, Béthencourt plecă spre Franţa şi, după o călătorie de 45 zile, debarcă în portul Honfleur. Cu acest prilej, regele Insulelor Canare dădu mari serbări, apoi se ocupă activ de recrutarea de soldaţi, lucrători şi meseriaşi pentru a coloniza arhipelagul. La 4 mai acelaşi an el plecă din nou spre Canare în fruntea a trei nave la bordul cărora se găseau 160 coloni, dintre care 23 îşi luaseră şi soţiile. Ajuns în Lanzarote după o absenţă de peste patru luni, normandul se ocupă imediat de construcţia capelei Notre-Dame de Béthencourt care, restaurată, există şi astăzi în localitatea Betancuria. Apoi, întreprinse vizite în alte insule, în timpul cărora băştinaşii avură mai multe ciocniri cu normanzii, mai ales cu cei

nou veniți, care nu ascultaseră de sfatul lui Béthencourt de a fi prudenți.

Cîteva scoici și o tocă de baron

La 15 decembrie 1405, după ce distribui pămînturile între coloniști și indigenii creștinați și institui impozite, regele își anunță plecarea și numi ca locțiitor pe ruda sa, Maciot, cu ordinul de a folosi toate veniturile adunate timp de 5 ani pentru construcția a două biserici. După această perioadă, Maciot urma să rețină pentru el 3/5 și să trimită pe celelalte două regelui.

În acea zi, Béthencourt își arboră însemnele regale pe toca lui de baron — cîteva scoici pe care numai regele Canarelor avea dreptul să le poarte.

Béthencourt își părăsi domeniile la 15 ianuarie 1406. După un popas la Sevilla, se duse la Valladolid, unde regele Spaniei îl primi cu multe onoruri și îi oferi daruri. De acolo, cavalerul normand plecă la Roma spre a cere Papei să numească un episcop în Insulele Canare. Inocențiu VII îi făcu o excelentă primire „pentru că i-a convertit pe canarieni" și îl numi pe Las Casas, rudă a lui Béthencourt, episcop de Canare. Béthencourt se mai opri cîteva zile la Florența, unde seniorii orașului ținură să-l trateze somptuos, rămase apoi opt zile la Paris, după care, în aprilie 1406, merse să se instaleze pe pămînturile sale de la Grainville. După 12 ani, Béthencourt își vîndu toate domeniile din Insulele Canare, în afară de Fuerteventura.

Regele Canarelor muri la Grainville, în 1422 fiind asistat la patul de moarte de fidelul său capelan Jean le Verrier unul dintre autorii cronicii despre cucerirea Insulelor Canare.

După vreo 80 ani, remarcînd în biserica reconstruită din Grainville o piatră de mormînt complet ștearsă, un preot află de la cîțiva bătrîni enoriași ai parohiei că era „mormîntul unui rege". Mai tîrziu, în 1851, o placă fu pusă în strană în memoria lui „Jean de Béthencourt, rege al Insulelor Canare"; placa nu a ajuns pînă în zilele noastre.

Cît despre Insulele Canare, după lungi și numeroase certuri între moștenitorii și cumpărătorii posesiunilor lui Béthencourt, precum și între urmașii episcopului Las Casas și indigeni, regele Spaniei anulă, la 30 iunie 1454, drepturile de senior ale lui Béthencourt.

Așa luă sfîrșit regatul normand din Insulele Canare.

IONIȚĂ TUNSU-HAIDUCUL

(Urmare din p. 41)

darm pe capră, lîngă vizitiu, Tunsu a fost transportat în cea mai mare grabă la garda mare rusească de pe Podul Mogoșoaiei, care se afla pe locul unde s-a construit mai tîrziu Hotelul Continental. În afară de doctorul rus care-l însoțise, a fost dat în grija medicilor Arsachi (1792-1873) și Grunau (1785-1859) cărora li s-a comunicat că dorința generalului Kiseleff era de a-i salva viața. După două ceasuri de caznă în zadar și dureri groaznice, doctorii neputîndu-i scoate gloanțele din corp, i-au cusut burta și rana din spate pe care o căpătase în timp ce fugea. Felcerii au stat lîngă el, schimbîndu-i pansamentele, pînă aproape de ziuă, cînd și-a dat sfîrșitul.

Călătorul francez Stanislas Bellanger spune că, a doua zi, cadavrul lui a fost expus publicului, care a venit din toate părțile orașului să-l vadă, unii vărsînd lacrimi sincere de durere. Un bătrîn a cărui familie fusese ajutată mult de haiduc, i-a pus și un ban de argint pe piept. Colonelul Dimitrie Papazoglu scrie, însă, că a doua zi a fost chemat căpitanul Radu (Ștefan) care cu o birjă a luat corpul haiducului și l-a înmormîntat în afara orașului, în apropiere de Mărcuța, pe malul drumului care ducea la spitalul Pantelimon.

La puține zile după moartea lui Tunsu, au fost prinși aproape toți membrii cetei sale. Și cu toate că nu făcuseră nici un omor, au fost torturați și aruncați în ocnă pentru mulți ani.

Înlăturarea haiducului a adus bucurie și mulțumire boierimii și autorităților, iar celor care au participat la prinderea lui o anumită răsplătire în bani. Numai unul singur a fost uitat. Tocmai acela care, prin trădare, ușurase prinderea lui Tunsu. Dacă n-ar fi fost el, nu se știe cum și cînd ar fi putut fi prins. Căpitanul Ștefan n-a primit nici un fel de răsplată. Ba mai mult, din nenumăratele mărturii ale celor prinși și anchetați s-a constatat că Ștefan era într-adevăr finul lui Tunsu, că haiducul îi cununase pe cele două fete, cărora le dăruise 1 000 lei, iar lui, căpitanului, un cal alb; Ștefan, împreună cu soția sa, îi duceau mîncare și băutură cu căruța într-un anumit punct, în afara orașului, dinainte hotărît. În urma acestor dovezi, Tribunalul de Ilfov, secția criminală, l-a acuzat pe căpitanul Ștefan ca părtaș și tăinuitor, cerînd arestarea lui.

După ce a fost ținut în arest luni de zile, pînă la urmă a fost pus în libertate.

*
* *

După moartea haiducului, faptele lui au continuat să fie povestite din generație în generație. Vremea haiducilor s-a dus demult. Faptele lor sînt însă și azi cinstite, ca parte însemnată a luptei poporului nostru pentru dreptate și libertate.

SFÎRȘITUL ȚARISMULUI

M. KASVINOV

Silit, la 15 martie 1917, să abdice, Nicolae II este ținut în detenție aproape 16 luni[1]. În tot acest timp, numără zilele și săptămînile, așteptînd o cotitură în destinul său. Își omoară timpul citind și jucînd în spectacole de amatori. Jurnalul lui intim se împestrițează cu diferite nume de autori și titluri de cărți. Din acest jurnal, rezultă și amănuntul semnificativ că, abia în al cincizecilea an de viață, în casa guvernatorului din Tobolsk, Nicolae ia în mînă, pentru prima dată, nemuritorul roman al lui Tolstoi Război și pace.

Evenimentele care au loc în centrul țării le urmărește în ziare, pe care i le aduce punctual Pankratov (comisarul însărcinat de guvernul provizoriu cu paza), dar multe le află din scrisori sau din relatările vizitatorilor. La 7 octombrie, de exemplu notează că „a venit domnul Gibbs, care ne-a povestit multe lucruri interesante despre viața la Petrograd"; ceva mai înainte, la 22 septembrie, o informație la fel de „interesantă" despre ceea ce se petrecea la centru: „a venit bunul nostru baron Bode", care a adus și „un transport de obiecte suplimentare pentru gospodărie și cîteva lucruri de-ale noastre de la Țarskoe Selo". Scrisori cu tot felul de informații contradictorii îi trimit sora sa Xenia, „mama scumpă" și alții. La mijlocul și sfîrșitul lui octombrie, însemnările despre atmosfera politică generală devin tot mai sumbre și alarmante. Nicolae notează că s-a produs o perturbare neobișnuită în primirea telegramelor de presă: „De două zile nu a venit nici o telegramă". Presupune că „trebuie să fi avut loc evenimente neplăcute în marile orașe" (4 noiembrie). „De mult nu am mai primit nici un ziar și nici o telegramă din Petrograd. Într-o epocă atît de tulbure este îngrozitor" (11 noiembrie).

Fostul împărat încă nu știe că tocmai în acele zile s-a produs una dintre cele mai mărețe cotituri din istoria omenirii, că s-a deschis un nou capitol în analele Rusiei și că în paginile acestor anale nu va mai fi loc nici pentru el, nici pentru apărătorii lui, nici, în general, pentru acea lume de coșmar a autocrației țariste. „Evenimentele neplăcute" cum le numește el, au în miezul lor victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

În toamna lui 1917, ideile leniniste despre lupta pentru puterea populară pătrund în mase și devin o forță materială. Clasa muncitoare — avangarda revoluției — face dovada unei energii uriașe: ea devine forța unificatoare în Soviete, întărește sindicatele, făurește arma de temut a revoluției proletare — gărzile roșii.

În seara zilei de 7 noiembrie 1917, la ora 9 și 40 minute, salva tunului de șase țoli de pe crucișătorul „Aurora" vestește începutul unei ere noi în istoria omenirii.

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 6-10/ 1975.

La cel de-al II-lea Congres pe întreaga Rusie al Sovietelor, deschis la Smolnîi în ziua de 7 noiembrie se anunță trecerea întregii puteri în mîinile Sovietelor, se adoptă decretele despre pace și despre pămînt, se formează primul guvern sovietic — Consiliul Comisarilor Poporului — în frunte cu V.I. Lenin. După încheierea lucrărilor Congresului, delegații se întorc în regiunile lor pentru a înștiința poporul despre victoria Sovietelor la Petrograd, în scopul instaurării puterii sovietice în întreaga țară.

Din octombrie-noiembrie 1917 pînă în ianuarie-februarie 1918, puterea sovietică se instaurează, într-un ritm pe care Lenin îl numește „marș triumfal", în întreaga Rusie, inclusiv în marile zone industriale ale Siberiei și Uralului, vecine cu gubernia Tobolsk. La Ekaterinburg, centrul politic al Uralului, puterea sovietică este instaurată chiar a doua zi după victoria insurecției armate de la Petrograd; în alte orașe din Ural—în cursul zilelor de 8 și 9 noiembrie. Proclamarea noii puteri de către cel de-al III-lea Congres regional vest-siberian al Sovietelor ținut la Omsk are loc în prima decadă a lui decembrie. Dar— cu excepția Kurganului — în gubernia Tobolsk, propriu-zisă, dat fiind existența unui număr mai restrîns de muncitori și a unei structuri economice înapoiate, noile rînduieli se înstăpînesc în ianuarie-martie 1918.

Aici și veștile ajung mai greu. Abia în a doua jumătate a lui noiembrie, cam la două săptămîni după revoluția din Petrograd, se află și la Tobolsk, mai mult sau mai puțin clar, despre cele întîmplate. Fostul țar ia o atitudine caracteristică pentru spiritul său obtuz, incapabil de a sesiza caracterul și amploarea seismului social. La 17 noiembrie, Nicolae notează în jurnalul său: „Ți-e greață să citești în ziare descrierea celor petrecute acum două săptămîni la Petrograd și Moscova. E mult mai grav și mai rușinos decît evenimentele din vremurile de restriște" (formulă folosită în istoriografia burgheză rusă pentru a indica perioada agitată de la începutul secolului XVII cînd au avut loc intervenția poloneză și suedeză și războiul țărănesc — n.r.). Judecînd după una din convorbirile purtate atunci de fostul țar cu Pankratov, ceea ce îl îngrozește mai ales în legătură cu evenimentele petrecute la 7 noiembrie în Capitală este „samavolnicia" muncitorilor și soldaților care au îndrăznit să răstoarne guvernul provizoriu și pe care fostul țar nu s-ar da deloc în lături să-i înece în torentele propriului lor sînge, așa cum procedase în repetate rînduri în anii cît se aflase la tron.

În jurnal există și alte însemnări care dovedesc ce anume îl preocupa pe Nicolae în acele zile hotărîtoare pentru destinele Rusiei. „Comitetul detașamentului de pușcași a dat dispoziție să ni se scoată epoleții. De neconceput!" (3 ianuarie 1918). Iată cum comentează el, indicația venită din Petrograd de a se adopta noul calendar: „Am aflat că la poștă s-au primit dispoziții să se schimbe stilul după exemplul străinilor, începînd cu 1 februarie, ceea ce înseamnă că astăzi este 14 februarie. Confuziile și încurcăturile se vor ține lanț" (14 februarie). Primind răspuns la plîngerea pe care a înaintat-o la Moscova în legătură cu scoaterea epoleților, fostul țar notează: „Kobîlinski mi-a arătat o telegramă de la Moscova în care se confirmă hotărîrea comitetului de detașament de a ni se scoate epoleții mie și lui Aleksei... N-am să le iert niciodată această porcărie!" (8 aprilie)[1].

Între timp, complotiștii din țară și străinătate, care caută să elibereze pe Nicolae și familia sa, pentru a face din el stindardul contrarevoluției, își lărgesc rîndurile și își intensifică activitatea. Atenția lor se îndreaptă cu insistență spre casa inginerului Ipatiev din Ekaterinburg unde — pentru mai multă siguranță — fostul țar a fost adus de la Tobolsk.

Să urmărim în continuare, în relatarea lui M. Kasvinov, desfășurarea evenimentelor care au dus la dispariția definitivă de pe arena istoriei a țarismului — cel mai reacționar regim social-politic din Europa — și a ultimilor săi reprezentanți.

F. D.

Douăzeci și trei de trepte în jos

Din inițiativa și ca răspuns la apelul contelui Mirbach[2] de salvare a Romanovilor, în mai 1918 se întrunește la Moscova, în condiții de adîncă conspirativitate, congresul reprezentanților tuturor partidelor antisovietice, la care împuterniciții oficiali ai Germaniei Kaiserului supun dezbaterilor propunerea de restaurare a monarhiei Romanovilor în Rusia... Se plănuiește ca, mai întîi, să fie reîntronat Nicolae II, apoi să se proclame a doua lui abdicare, deoarece se consideră că prima (din martie 1917) a fost compromisă prin caracterul ei forțat, după care să fie urcat pe tron urmașul său. La congres se manifestă divergențe între două grupări principale: Uniunea Renașterii și Centrul Național. Ambele grupări admit monarhia rusă, dar cu următoarea deosebire: primii sînt gata să o primească din mîi-

[1] Adunarea soldaților garnizoanei Tobolsk din 16 ianuarie 1918 a hotărît scoaterea epoleților vechii armate și a interzis purtarea lor pe viitor. Nicolae s-a împotrivit acestei măsuri și a protestat la Prezidiul Comitetului Executiv Central din întreaga Rusie.

[2] Ambasadorul Germaniei în Rusia în anul 1918.

nile germanilor, ceilalți refuză orice fel de „cadou" din partea Berlinului. Candidatul germanilor este țareviciul Aleksei, protectorilor săi părîndu-li-se că acesta va fi mai ușor de influențat; radicalii îl preferă pe Mihail Aleksandrovici, ca succesor deja desemnat în actul de abdicare semnat la Pskov în 1917. Participanții la congres nu ajung la un acord definitiv și hotărăsc „să mai aștepte puțin, pînă se vor deschide ușile casei inginerului Ipatiev[1]". Dar, între timp, Mirbach este asasinat (la 6 iulie 1918[2]), iar peste zece zile problema cade definitiv deoarece dispar pentru totdeauna persoanele în jurul cărora gravita această dispută.

Mirbach, consilierul său la Moscova, Ritzler, comandantul suprem al armatelor de ocupație, Eichhorn, și fostul general țarist P.P. Skoropadski urzise[ră] alături de ceilalți complotiști, un vast plan de eliberare a Romanovilor. De îndată ce, la 29 aprilie 1918, a primit din mîinile ocupanților cîrja de hatman[3] Skoropadski și-a îndreptat privirile spre casa lui Ipatiev. „El a mers special la împăratul Wilhelm la Berlin să-i ceară să intervină mai insistent în această problemă... — scria unul din autorii occidentali care s-au ocupat de această problemă, Werner Grühn în 1942. A făcut tot posibilul să clarifice cu guvernul german problema stabilirii familiei imperiale în Reich. La insistențele lui Skoropadski, generalul Eichhorn și contele Mirbach au transmis țarului la Ekaterinburg o invitație oficială secretă din partea guvernului german de a se stabili în Reich, intervenind totodată pe lîngă guvernul sovietic să aprobe plecarea familiei imperiale".

Aprobarea nu se dă. Și nici nu poate fi obținută prin amenințări. Despre o intervenție militară e încă greu să se vorbească. Să se recurgă la o diversiune? Da. E o idee. Împreună cu autoritățile germane de ocupație din Kiev se elaborează următorul plan: să se trimită în sus pe Volga și Kama vase înarmate, să se creeze o bază la circa 60 verste de Ekaterinburg și apoi să se încerce o pătrundere în oraș; un detașament înarmat pînă în dinți să atace casa lui Ipatiev. Sînt trimise iscoade. Ele urmează să ia contact cu emisarii germani — sosiți pe ascuns în oraș, al căror concurs trebuie asigurat cu orice preț. Într-o scrisoare trimisă împăratului Wilhelm, prin contele Alwensleben, atașat pe lîngă hatman, Kaiserul e rugat să-l asigure pe țar că el și familia sa vor căpăta viză de intrare și se vor bucura de primirea cuvenită... că în nici un caz nu va fi considerat prizonier al Germaniei.

Pînă ce se adună armele și oamenii, pînă ce Alwensleben se consultă cu Kaiserul, iar apoi pînă ce reprezentantul german pe lîngă hatman, contele Mumm, se sfătuiește cu Alwensleben, cade și această variantă: la Kiev sosește vestea că în casa inginerului Ipatiev nu mai este nimeni și că paza din jurul ei a fost desființată.

Cercul complotiștilor se strînge

La sfîrșitul lunii aprilie 1918, condițiile de detenție a Romanovilor la Ekaterinburg erau incomparabil mai sigure decît cele de la Tobolsk. Dar numai după o lună, sub presiunea evenimentelor, această deosebire aproape că s-a anulat. Curînd lucrurile iau chiar o asemenea întorsătură, încît Romanovilor le-ar fi mai ușor să scape din Ekaterinburg decît din Tobolsk. Acolo, în caz că ar fi încercat să fugă, ar fi avut de străbătut mii de verste; dincoace, unde există o rețea densă de căi ferate, ar fi o nimica toată să ajungă în zona ocupată de cehii albi sau de armata lui Dutov.

Unul dintre autorii care au scris despre aceste evenimente povestește că nu demult s-a întîlnit la Cannes cu un fost ofițer alb, Sokolov. În primăvara și vara anului 1918, acesta, împreună cu un cerc larg de complotiști, a participat la pregătirea eliberării familiei țariste din casa lui Ipatiev. Astăzi, fostul locotenent își aduce bine aminte că la această operație a luat parte activă și divizia turcmenă (așa-numita „divizie sălbatică"), participantă la rebeliunea condusă de Kornilov. În primăvara și vara lui 1918 „divizia sălbatică", din ordinul secret al lui Denikin și Alekseev, se dispersase pe teritoriul Uralului și se ascundea în împrejurimile Ekaterinburgului. Erau oameni capabili de orice, orbiți de ură „și dacă nu au atacat chiar atunci vila, un motiv — și nu ultimul — este acela că cehii, care s-au înțeles cu ei să dea lovitura simultan, au tărăgănat în prima jumătate a lunii iulie asaltul Ekaterinburgului"[4].

Puțin mai devreme, la 10 iunie, un grup de ofițeri albi a încercat să pătrundă în oraș, cu intenția de a elibera familia țaristă și a o lua de acolo. Detașamentul muncitoresc de cavalerie, condus de P.Z. Ermakov, a reușit să prindă această bandă și să o nimicească. Tot în acea perioadă, în ziua de 6 iulie 1918, la hotelul „Troițe Spasski" din Simbirsk s-a deschis o consfătuire militară organizată cu sprijinul consulului britanic la Ekaterinburg, Thomas Reston și consacrată măsurilor de eliberare a familiei țariste. În hotărîrea adoptată în unanimitate se spune: „Se va lua cu asalt casa lui Ipatiev în timpul nopții. Se va distrage atenția gărzii roșii prin acțiuni de luptă la Perm și în alte orașe apropiate. Se va forma un detașament special de ofițeri, care va duce familia într-un loc secret; operația se va îmbina cu o puternică ofensivă slavă (adică a armatei cehe albgardiste — **n.a.**) care ar fi de dorit să aibă loc la 15 iulie". Pentru fixarea datelor și punerea de acord cu comandamentul ceh „este

---

[1] Locul de exil al lui Nicolae la Ekaterinburg.

[2] Prin această crimă eserii de stînga au urmărit să provoace un conflict militar între Germania și Rusia Sovietică.

[3] Simbol al puterii la cazaci.

[4] Victor Alexandrov, **Sfîrșitul Romanovilor**, Boston—Toronto, 1966.

trimis la Ekaterinburg căpitanul Stepanov".

Dar Stepanov nu apucă să pună piciorul pe peronul gării orașului și este arestat de cekiștii din Ural. Aceștia descoperă și neutralizează o serie de grupuri ilegale; membrii altora se ascund și așteaptă momentul potrivit pentru a acționa. Numărul complotiștilor este mare: încă din primăvară, urmînd familia țaristă, grupuri monarhiste se mută din Siberia în Ural, căutînd să se instaleze cît mai aproape de casa lui Ipatiev. Tot acolo se refugiază și numeroasele rubedenii ale țarului, între care și un grup de mari duci, exilați mai demult de la Petrograd la Veatka[1]. Ei vin pe ascuns în oraș și se alătură cercurilor complotiste, uneltind și instigînd[2]. Sînt înregistrate și cîteva tentative din partea unor ofițeri ai Antantei de a pătrunde în casa lui Ipatiev.

Și încă un amănunt: la cîțiva pași de casa care joacă un rol atît de important se instalează o unitate a Academiei Marelui stat major, mutată de la Petrograd încă din vara anului 1917. Este o forță de luptă disciplinată, bine înarmată, alcătuită din ofițeri cu experiență, gata oricînd de atac.

În aceste împrejurări, slăbiciunea gărzii care păzește vila este de natură să trezească îngrijorări. Paza este asigurată de entuziaști ai revoluției, însă armele lor sînt învechite, nu știu să le mînuiască, mulți nici nu au ținut pînă atunci o pușcă în mînă. „Oamenii stăteau la mitraliere, dar nu știau să le folosească. Procedam așa: îi puneam pe rînd de santinelă și ne apucam să-i instruim pe loc cum să umble cu mitraliera[3]".

---

[1] Actualul Kirov.

[2] Dintre membrii familiei imperiale sînt la Ekaterinburg: foștii mari duci Serghei Mihailovici, Igor Konstantinovici, Ivan Konstantinovici, Konstantin Konstantinovici, ducele Palei, marea ducesă Elisabeta Feodorovna (sora țarinei), principesa sîrbă Elena Petrovna.

Printr-o hotărîre a Sovietului din Ural toți au fost duși la Alapaevsk, la 60 verste de Ekaterinburg.

[3] A.D.Avdeev, **Însemnările unui comandant,** 1928.

Gărzile roșii atacă

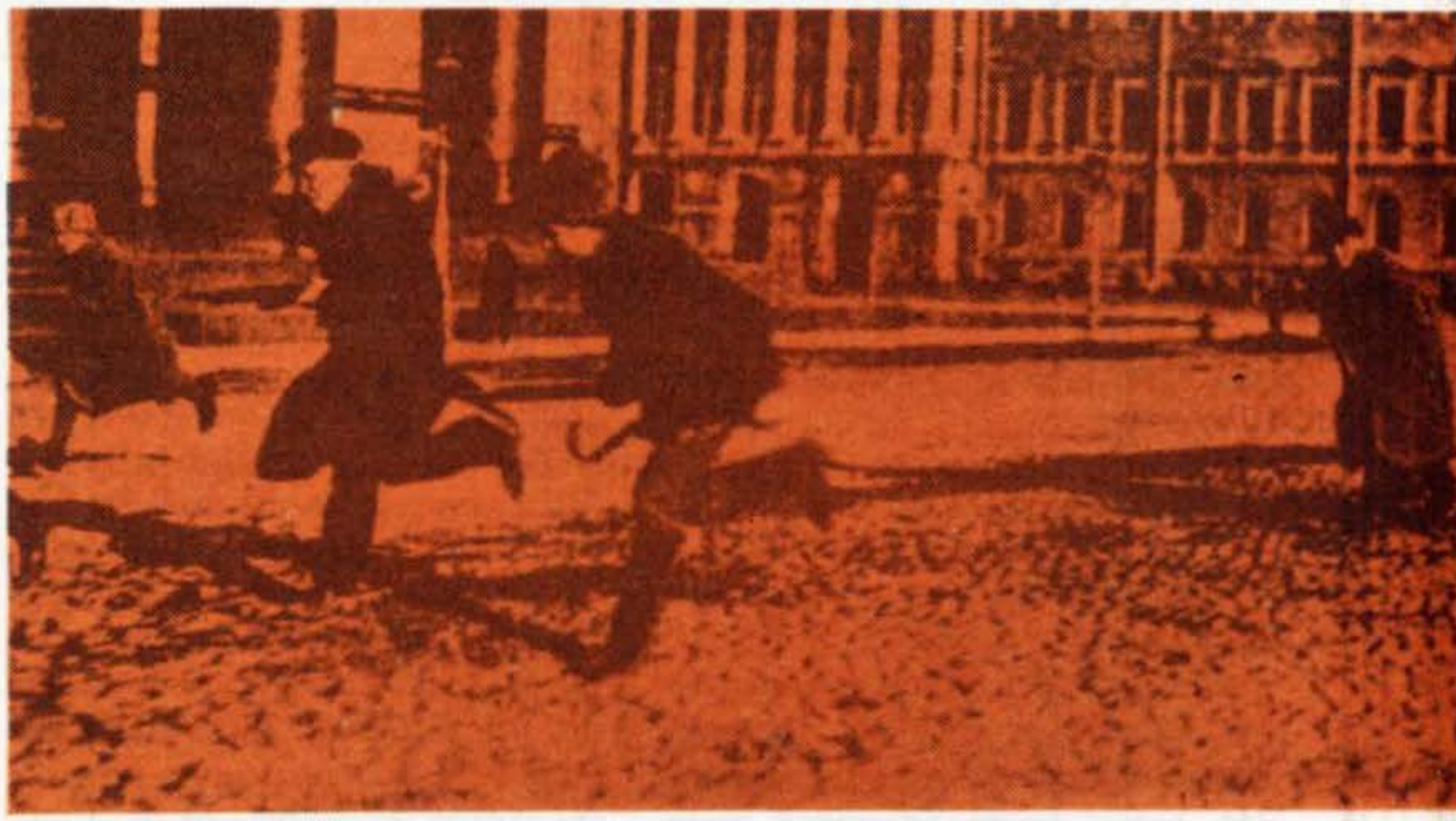

7 noiembrie 1917. Piața Isaakievskaia din Petrograd: tineri bolșevici înaintează spre Palatul de Iarnă

Procesul nu poate avea loc

Iulie este o lună furtunoasă. Chiar din primele zile, Ekaterinburgul muncitoresc obișnuit să comunice zilnic cu Moscova, descoperă deodată că legăturile cu Capitala s-au întrerupt. Pînă la urmă se află că, la 6 iulie, eserii de stînga Bliumkin și Andreev l-au asasinat pe ambasadorul Mirbach în incinta Ambasadei germane. În zilele de 6-7 iulie, în Capitală izbucnește rebeliunea eserilor de stînga. La 11 iulie, albgardiștii se răscoală la Iaroslavl. Arcul inamic din jurul Ekaterinburgului se strînge, inelul blocadei amenință să se închidă. Sovietul

din Ural trebuie să ia o hotărîre.

Acest organ al puterii, constituit la cel de-al III-lea Congres din Ural al Sovietelor, în februarie 1918, reprezintă voinţa liber exprimată a 98 la sută din alegători. Detaşamentul lui de frunte şi cel mai activ este format din muncitori, reprezentanţii unei zone în care puterea sovietică a fost instaurată încă din noiembrie 1917, după victoria revoluţiei socialiste la Petrograd. Pe baza mandatului legal încredinţat de Sovietul din Ural, liber ales de majoritatea covîrşitoare a populaţiei, acţionează comitetul său executiv, în frunte cu prezidiul format din cinci oameni.

Iniţial, cînd Romanovii sînt aduşi în Ural, atît forurile din Moscova cît şi cele din Ural plănuiesc organizarea unui proces public al fostului ţar (şi poate şi al soţiei sale). Prezidiul Comitetului Executiv Central din întreaga Rusie hotărăşte să supună proiectul spre aprobare celui de-al V-lea Congres pe întreaga Rusie al Sovietelor, care urmează să aibă loc. În perioada de pregătire a Congresului. Goloşcekin, din însărcinarea Sovietului din Ural, pleacă la Moscova să raporteze prezidiului Comitetului Executiv Central din întreaga Rusie despre situaţia din Ural. Din raport şi răspunsuri la întrebări reiese că situaţia militară din această parte a ţării s-a înrăutăţit rapid. De aceea, prezidiul Comitetului Executiv Central din întreaga Rusie renunţă la planul iniţial de a aştepta Congresul pentru a decide asupra judecăţii şi îi propune lui F.I. Goloşcekin ca, la Ekaterinburg, să înceapă neîntîrziat pregătirea procesului, astfel ca el să poată avea loc înainte de sfîrşitul lui iulie.

La 12 iulie, Goloşcekin se înapoiază de la Moscova la Ekaterinburg. În aceeaşi zi are loc şedinta extraordinară a Comitetului Executiv al Sovietului. La şedinţă ia parte şi reprezentantul comandamentului militar, chemat de pe front, care este rugat să facă o caracterizare a situaţiei militare aşa cum se prezenta ea în momentul acela. Vorbitorul spune deschis că nu există şanse de redresare a situaţiei în jurul Ekaterinburgului. Forţele intervenţioniste şi albgardiste înaintează spre oraş din direcţia sud, silind unităţile gărzilor roşii să se retragă. Din gara Kuino un grup de şoc al inamicului se îndreaptă direct spre oraş. Deoarece resursele apărării — arată el — se epuizează, iar rezerve de material uman şi de muniţii nu există şi nici nu se întrevăd, căderea Ekaterinburgului poate fi socotită o chestiune de zile.

Inamicul ascuns în oraş simte şi el acest lucru. Între cei din vilă şi monarhiştii stabiliţi ilegal în localitate are loc un schimb febril de informaţii şi semnale. Romanovii cer ajutor, îi zoresc pe sprijinitorii lor să atace paza. Scrisorile în şi din exterior circulă în bucăţi de pîine, în ambalajul alimentelor, în dopurile de la sticlele cu lapte. „În dopul unei sticle cu lapte adusă de la mănăstire, îşi aminteşte intendentul, am găsit un bileţel scris în englezeşte: un ofiţer pe nume Macici, îi informa pe Romanovi că totul este pregătit pentru a fi salvaţi, că aşteaptă consimţămîntul lor. Am predat biletul tov. Goloşcekin. După ce s-a făcut o copie, l-am pus înapoi în dop şi am dus sticla la destinaţie. După 2-3 zile, folosindu-se de acelaşi procedeu, Nicolae răspunde că sînt gata. Ofiţerul este arestat.

Tot în acele zile într-una din camerele de la etaj au loc consfătuiri aproape neîntrerupte la care participă şi dr. Botkin. Pe coridor fac de pază Maria şi Tatiana. Ele stau pe un cufăr şi brodează, iar cînd apare o persoană străină se ridică şi intră în cameră ca să avertizeze. Botkin îşi face deseori de lucru în odăile repartizate gărzii, discută cu ostaşii, se străduie să-i tragă de limbă. Un alt medic al ţarului, Derevenko, abuzează de permisiunea de a intra oricînd în vilă (acest drept îl au numai membrii prezidiului). El devine agent al grupurilor ilegale din localitate, iar cînd, la mijlocul lui iunie, la Ekaterinburg soseşte în secret colonelul albgardist I.I. Sidorov, cu misiunea specială de a coordona pregătirea atacului asupra casei lui Ipatiev, Derevenko îşi asumă şi executarea dispoziţiilor lui.

„Ora eliberării se apropie — scrie Sidorov într-o scrisoare pe care dr. Derevenko i-o predă lui Nicolae. Zilele uzurpatorilor sînt numărate. Armatele slave se apropie tot mai mult de Ekaterinburg. Ele se află la cîteva verste de oraş. Momentul critic a sosit...“ „Prietenii dumneavoastră nu stau cu mîinile în sîn, îi scrie lui Nicolae acelaşi Sidorov într-o altă misivă. Ora îndelung aşteptată a venit“.

Iar într-o alta, strecurată în vilă, se spune: „Cu ajutorul lui Dumnezeu, bazîndu-ne pe sîngele dumneavoastră rece, sperăm să ne atingem ţelul fără riscuri. Trebuie să deblocăm una din ferestrele camerei dumneavoastră ca să o puteţi deschide; vă rog să-mi indicaţi exact fereastra. În cazul că ţareviciul nu poate umbla, lucrurile se complică foarte mult. Scrieţi-mi dacă e nevoie de doi oameni care să-l ducă în braţe sau dacă cineva din familia dumneavoastră îşi asumă această sarcină. Nu s-ar putea să-i daţi ţareviciului un somnifer ca să doarmă o oră-două cît durează această operaţie? Să hotărască doctorul (Derevenko)... Fiţi liniştit. Nu vom întreprinde nimic pînă nu vom fi absolut siguri dinainte de reuşită. V-o făgăduim solemn în faţa lui Dumnezeu, a istoriei, în faţa propriei noastre conştiinţe.

Ofiţer“.

Prin acelaşi Derevenko porneşte în sens invers o scrisoare a lui Nicolae: „A doua fereastră din colţ care dă în piaţă stă deschisă de două zile, chiar şi în timpul nopţii. Ferestrele a şaptea şi a opta de lîngă intrarea principală, care dau de asemenea în piaţă, sînt şi ele întotdeauna deschise. Camera este ocupată de comandantul gărzii şi de ajutoarele sale, care formează la ora actuală garda internă. Sînt 13 oameni, înar-

maţi cu puşti, revolvere şi grenade. Nici o uşă, afară de a noastră, nu are cheie. Comandantul şi ajutoarele sale intră la noi cînd vor. Santinela face ocolul casei de două ori în cursul unei ore, auzim cum ţăcăne arma sub ferestrele noastre. Pe balcon este instalată o mitralieră, sub balcon — alta. Vizavi de ferestrele noastre, pe partea cealaltă a străzii, în căsuţa aceea mică, stă straja. Ea se compune din 50 oameni. Toate cheile, inclusiv cheia de la camera 9, sînt la comandant care se poartă bine cu noi...[1] La intrare staţionează întotdeauna un automobil. Fiecare post de pază este legat printr-o sonerie cu camera comandantului, fire telefonice leagă încăperile gărzii cu alte puncte. Anunţaţi-ne cînd se va ivi vreo posibilitate şi răspundeţi-ne dacă îi putem lua cu noi pe oamenii noştri".

Sentinţa

În aceeaşi şedinţă a Comitetului Executiv al Sovietului din Ural, ţinută în ziua de 12 iulie 1918, în clădirea băncii Volga-Kama din Ekaterinburg se ia în discuţie şi soarta Romanovilor. Oraşul este înconjurat din toate părţile de forţele intervenţioniste şi albgardiste şi familia ţarului nu mai poate fi transportată în altă localitate. Şedinţa este prezidată de Aleksandr Gheorghievici Beloborodov, în trecut electrician-montor. Are 27 ani şi s-a înscris în partidul bolşevicilor la 16 ani.

Discuţiile decurg într-o atmosferă încordată. Luările de cuvînt sînt pătimaşe.

Tîrziu, după-amiază, Beloborodov se ridică şi propune să se treacă la vot. Comitetul Executiv votează în unanimitate sentinţa de condamnare la moarte. Cei cinci membri ai prezidiului o întăresc cu semnăturile lor.

Cui să se încredinţeze executarea sentinţei?

Ia cuvîntul preşedintele. El informează că s-a întors de pe front Piotr Zaharovici Ermakov, fierar din Verh-Isetsk, care a comandat un detaşament muncitoresc în luptele cu armata lui Dutov. Rănile i s-au vindecat. Este un om destoinic, stimat de toţi. Tată a trei copii. În orice misiune încredinţată de revoluţie nu-şi permite nici lui, nici altora, slăbiciuni sau îndoieli.

Ermakov este chemat şi întrebat dacă acceptă. Da, acceptă. Îi cere ca ajutoare pe A.D. Avdeev, fost comandant al casei cu destinaţie specială, casa lui Ipatiev şi pe I.I. Iurovski, actualul comandant.

În seara de 16 iulie, Romanovii şi servitorii lor se culcă, ca de obicei, la ora zece şi jumătate, iar peste o oră îşi fac apariţia în vilă doi împuterniciţi speciali ai Sovietului din Ural. Ei înmînează lui Ermakov şi Iurovski actul semnat de membrii prezidiului şi le cer să execute sentinţa.

Aproape de miezul nopţii, un grup de muncitori înarmaţi, însoţiţi de împuterniciţii Sovietului urcă la etaj. Ermakov şi Iurovski îi trezesc pe membrii familiei imperiale şi le cer să se îmbrace. Iurovski îi spune lui Nicolae: armatele albe înaintează spre Ekaterinburg, oraşul se poate afla dintr-o clipă într-alta sub tirul artileriei. Îi explică apoi că toţi trebuie să coboare de la etaj la parter.

Unul cîte unul ies pe coridor toţi membrii familiei Romanov şi patru dintre persoanele apropiate (Botkin, Haritonov, Trupp şi Demidova). Urmîndu-l pe Avdeev, coboară scara — douăzeci şi trei de trepte între etaj şi parter. Ieşind în curte, cotesc spre intrarea de la subsol şi trec pragul unei camere aşezate pe colţ. Pereţii sînt acoperiţi cu un tapet în pătrăţele, iar fereastra e prevăzută cu gratii masive de fier. Podeaua e de ciment.

După ce intră cu toţii în cameră, comisarul de justiţie Iurovski, care a rămas la uşă, face un pas înainte, scoate din buzunarul de la pieptul uniformei o foaie de hîrtie împăturită în patru, o desface şi spune: „Atenţie! Se dă citire hotărîrii Sovietului din Ural de deputaţi ai muncitorilor, ţăranilor şi soldaţilor".

Sub tavanul scund al subsolului cuvintele se aud puternic, răspicat:

„În numele poporului..."

Imediat după ce hotărîrea este citită sub tavanul scund răsună împuşcăturile. La ora unu noaptea, totul se sfîrşeşte.

Armatele albe sînt la porţile Ekaterinburgului. Uralul muncitoresc hotărăşte să nu-i lase pe Romanovi în mîinile contrarevoluţiei nici vii, nici morţi: soluţia este să ardă cadavrele şi să împrăştie cenuşa în vînt.

Ermakov cunoaşte bine ţinutul Uralului. În tinereţe a bătut ca vînător locurile mai apropiate şi mai depărtate de Ekaterinburg. De atunci ţine minte un sătuc de pe acest perimetru, la 17 verste de oraş, Kopteaka, aşezat pe malul unui lac, bogat în peşte. Pădurea îl încinge în semicerc, pierzîndu-se în depărtările uralo-siberiene. Drumul trece prin Verh-Isetsk, taie ogoare şi păşuni, apoi pădurea bătrînă, pînă la marginea satului. Cine vine din oraş, poate vedea pe stînga drumului — la cinci verste înainte de a ajunge în sat — un luminiş, numit „Patru Fraţi". Numele îi vine de la patru pini, din care au mai rămas doar nişte cioturi. Cîndva pe aceste locuri se extrăgea minereu de fier, prin exploatare subterană şi la suprafaţă, apoi zăcămîntul a fost părăsit. În scobiturile de pămînt s-a adunat apă. Iarba şi stufărişul au potopit locul.

Acolo, la „Patru Fraţi", duce Ermakov rămăşiţele pămînteşti ale Romanovilor.

În zorii zilei de 17 iulie, cadavrele celor împuşcaţi sînt scoase în curte şi încărcate într-un camion. Însoţiţi de împuterniciţii Sovietului şi de un detaşament de cavalerie, cu Ermakov în cabină, camionul străbate oraşul adormit, luînd direcţia „Patru Fraţi". Aici cadavrele sînt arse.

---

[1] Nicolae se referă aici nu la Avdeev ci la Iurovski, care l-a înlocuit între timp.

Poşta M I

— Cititorii noştri ne pot scrie fie pe adresa indicată, fie la căsuţa poştală nr. 702, Bucureşti.

— Atragem din nou atenţia tuturor celor care ne scriu că manuscrisele şi documentele anexe nu se înapoiază. **În consecinţă, corespondenţii noştri sînt rugaţi să-şi păstreze copiile corespunzătoare. De asemenea, ne vedem siliţi să subliniem pentru** cei care ne scriu de mînă, adesea cu creionul şi foarte neciteţ **că le vom răspunde mult mai puţin prompt decît corespondenţilor care nu ne pun probleme de descifrare a scrisului lor.**

— Unii cititori ne pun — în aceeaşi scrisoare — zeci de întrebări de amănunt din istoria naţională şi universală. A le răspunde la fel de amănunţit ar însemna a redacta în fiecare lună încă cel puţin o revistă. Rugăm a ni se scrie mai concis şi a ni se adresa eventualele întrebări numai pe marginea articolelor publicate.

TOVARĂŞ

Ca răspuns la întrebările mai multor cititori, printre care DUMITRU MARINESCU *din* Ploieşti, MARIN ACATRINEI *din* Iaşi *şi* ELENA VASILESCU *din* Bucureşti, *colaboratorul revistei noastre I. Felea ne face un scurt istoric al apariţiei şi sensului pe care l-a căpătat cuvîntul „tovarăş" în ţara noastră.*

„Apelativul «tovarăş» e cunoscut în istoria mişcării noastre muncitoreşti încă din deceniul patru al secolului trecut. El a fost introdus de Teodor Diamant, întemeietorul falansterului de la Scăeni, ai cărui membri — circa 400 familii — îşi spuneau între ei «tovarăşi» adică membri ai tovărăşiei cooperatiste *(vezi* Magazin istoric, *nr. 2/1975)*.

În timpul revoluţiei de la 1848, termenul «tovarăş» a fost de asemenea folosit pe lîngă mai des uzitatul «frate». Astfel, Vintilă Rosetti îşi aminteşte că tatăl său, C.A. Rosetti, care îşi făcuse o tradiţie din sărbătorirea cu tipografii a zilei de 11 iunie, li s-a adresat odată acestora: «ne-au mai rămas tovarăşi pentru 11 iunie».

Mişcarea socialistă şi muncitorească de la sfîrşitul veacului trecut a promovat, prin I. Nădejde, apelativul «prieten». Totuşi într-un articol publicat în *Lumea nouă*, din 18 iulie 1897, Emil Fagure justifica necesitatea introducerii apelativului «tovarăş» arătînd că în societatea capitalistă individul producător este înlocuit de «tovarăşul» producător, în sens de om care produce, de om al muncii. La sfîrşitul sec. XIX şi, mai ales la începutul sec. XX, clasa muncitoare din ţara noastră a ridicat apelativul «tovarăş» la reala sa semnificaţie, în cadrul eticii marxiste. El reflectă solidaritatea în lupta tuturor oamenilor muncii, sub conducerea Partidului Comunist Român pentru instaurarea şi desăvîrşirea unei orînduiri cu adevărat drepte pentru întregul popor — ţel realizat astăzi în efortul unanim al construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintării României spre comunism".

MĂRTURIA RECUNOŞTINŢEI

ŞTEFAN CICICOPOL *din* Cluj-Napoca, *veteran al războiului antifascist, ne trimite o scrisoare (în limba franceză) primită în mai a.c. din partea profesorului Eduard V. Tvarozek, din oraşul Trencin (R.S. Cehoslovacă), mărturie a recunoştinţei pentru contribuţia armatei române la eliberarea Cehoslovaciei de sub dominaţia hitleristă.* „Astăzi, oraşul nostru sărbătoreşte a 30-a aniversare a eliberării sale. Cu această ocazie, noi ne amintim cu recunoştinţă că, printre cei care au contribuit la eliberarea noastră te afli şi tu. Sîntem fericiţi că unul din eliberatori este prietenul nostru", *se spune în încheiere în scrisoarea datată Trencin — Cehoslovacia, 10 aprilie 1975.*

SMIRODAVA — DE FAPT... SMEDEROVA

„În urmă cu 40 ani — *ne scrie* ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU-MOLDOVAN *din* Bucureşti — influenţat de o carte de geologie am explorat de unul singur ruinele cetăţii Smirodava, aflată pe malul stîng al Siretului, la 1 km de confluenţa sa cu Moldova. Aş dori să cunosc unele amănunte despre această construcţie de pe locurile mele natale".

Obiectivul la care vă referiţi a intrat în istorie cu numele de Cetatea nouă a Romanului sau Smederova — şi nu Smirodava, cum greşit s-a păstrat în tradiţia locală (cu acelaşi nume este botezată şi o stradă din oraş). Construcţia a fost ridicată în timpul lui Ştefan cel Mare, înlocuind vechea cetate muşatină din vremea lui Roman I şi Alexandru cel Bun — de aici şi numele de Cetatea nouă. Cealaltă denumire sub care este cunoscută — Smederova — se datoreşte hramului bisericii cetăţii, care se serba în ziua de Sf. Dumitru.

Pînă în anul 1675, construcţia a constituit unul din principalele puncte fortificate ale Moldovei, adevărat avanpost al cetăţii Sucevei. În acel an, împreună cu alte cetăţi, între care Neamţ şi Suceava, ea a fost distrusă, din ordinul otomanilor, de către Dumitraşcu Cantacuzino. Spre sfîrşitul veacului trecut, zidurile ei au fost folosite ca materiale de construcţie pentru conacul şi o seamă de locuinţe din comuna Gîndeşti, de lîngă Roman, astfel că din vechea construcţie nu a mai rămas aproape nimic.

Amplele săpături arheologice desfăşurate între 1962-1967 de Muzeul din localitate, în colaborare cu specialişti din Capitală, au dus la dezvelirea fundaţiilor fortificaţiei, a unor porţi de intrare şi a şanţului de apărare. Totodată s-a confirmat faptul că aşa-zisul tunel la care vă referiţi şi care ar fi legat cetatea de Episcopie, aparţine domeniului legendei.

COMPLETĂRI

Ing. MILIVOI DOBRITY *din* Sînnicolaul Mare, jud. Timiş, *citind articolul* Toledo — un dialog între civilizaţii *(nr. 6/1975), aduce unele obiecţii autorului francez René Escaich: 1) folosirea improprie a expresiei „aşa-numitele concilii"; 2) întrebuinţarea nepotrivită a termenului „catolicism" pentru respectiva perioadă; 3) hotărîrile adoptate de concilii „împotriva mişcărilor populare".*

La rîndul nostru răspundem: 1) Formularea „aşa-numitele concilii din Toledo" corespunde denumirii încetăţenite de Toletana Concilia, *sub care sînt cunoscute conciliile care au avut loc în acest oraş între anii 400-701; 2) termenul „catolicism" este folosit curent în multe surse pentru perioada respectivă.* Encyclopaedia Britannica, *de exemplu, numeşte convertirea regelui vizigot Reccared (conciliul din 8 mai 589) „...the triumph of Spanish Catholicism over Arianism" (triumful catolicismului spaniol asupra arianismului); 3) după convertirea amintitului Reccared, politica regală se elabora, efectiv, în sînul conciliilor din Toledo. Unul din obiectivele centrale ale acestei politici a fost accelerarea procesului de aservire a ţăranilor liberi, fapt care a generat multe mişcări de împotrivire — lucru consemnat, de altfel, două paragrafe mai jos pe aceeaşi pagină, în articolul din revistă.*

*

În completarea articolului Întîlniri cu dr. N. Lupu la Bruxelles şi la Paris *(nr. 8/1975), prof.* ION HURDUBEŢIU *din* Cîmpulung-Muscel, *ne trimite cîteva precizări, din care reţinem:* „Dr. Lupu s-a dus în capitala Belgiei nu numai spre a participa la discuţiile ce au avut loc în cadrul comisiei agrare a Reuniunii universale pentru pace, ci şi spre a protesta, în faţa opiniei publice internaţionale, împotriva nepăsării Ligii Naţiunilor faţă de agresiunea fascistă, ţinînd un fulminant rechizitoriu împotriva aţiţătorilor la război".

Poşta MI

MULŢUMIRI

Din corespondenţa sosită în ultimul timp pe adresa revistei noastre, am reţinut sugestiile, propunerile, completările şi precizările următorilor cititori, cărora le mulţumim: E. VICTOR *din* Craiova; IULIAN POPESCU *din* com. Toporu, jud. Teleorman; MARGARETA POSSA *din* Bucureşti; GEORGE CUDELCA *din* Bucureşti.

PRECIZĂRI

IOAN DUMITRESCU *din* Bucureşti: *în nota* Satchinez sau Voivozi, *la* Poşta Magazin istoric *(nr. 10/1975), ultima frază din primul paragraf se va citi corect, conform manuscrisului autorului*: „Citãm în acest sens în lucrarea *A Pallas Nagy Lexikona*, vol. X, Budapesta, 1895, pp. 553-554, articolul semnat de Szilágyi Geza şi articolul lui Puky A., intitulat *A Kinizsi-család Abauj-és Biharmegyében* (Familia Chinezu în comitatele Abauj şi Bihor), publicat în *Turul*, 1891.

FILATELICE

„Am citit cu mare plăcere în nr. 7/1975 pagina filatelică, datorată lui Al. şi V. Dumitrescu", *ne scrie dr.* TEODOR CUTLIC *din* Bucureşti. *În continuare, cititorul nostru ne furnizează o bogată informaţie de aceeaşi natură. Printre iubitorii filateliei din ţara noastră, ne scrie el, s-au numărat Emil Racoviţă, Henri Coandă, G. Enescu, Sică Alexandrescu, Mihail Sadoveanu, Camil Petrescu, Emil Isac, Scarlat Callimachi. Iar printre marile personalităţi politice care au îndrăgit timbrele s-au înscris şi Gheorghi Dimitrov, ca şi preşedintele S.U.A., F.D. Roosevelt care, în renumita sa colecţie, avea şi exemplare din primele noastre emisiuni poştale, celebrele „capete de bour".*

EXPLICAŢIA... COPERTEI

Ing. PAUL RIPAN *din* Braşov, *ne roagă să-i comunicăm numele celor 20 voievozi reprezentaţi pe ultima copertă a nr. 8/1975.*

Cei 20 domnitori sînt (în ordinea de la stînga la dreapta şi de sus în jos): rîndul I — *Decebal, Negru vodă, Basarab I, Dragoş vodă;* rîndul II — *Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Vlad Ţepeş, Ştefan cel Mare;* rîndul III — *Neagoe Basarab, Radu de la Afumaţi, Petru Rareş, Alexandru Lăpuşneanu;* rîndul IV — *Ioan vodă cel Viteaz, Petru Cercel, Mihai Viteazul, Radu Şerban;* rîndul V — *Matei Basarab, Vasile Lupu, Gheorghe Ştefan, Constantin Brîncoveanu.*

Nicolae MINEI

CERERI ŞI OFERTE

GRIGORE P. MUNTEANU, com. Dănciuleşti, sat Rădineşti, jud. Gorj, *solicită: nr. 1-9/1967; 1-12/1968; 1-12/1969; 1-12/1970; 1-11/1971; 7-8/1973; 8/1974.*

GHEORGHE MIHĂESCU, str. Cobălcescu, nr. 54, Bucureşti, *oferă colecţia completă.*

MIHAI BADEA, str. Partizanilor, nr. 34, bloc C, et. III, ap. 9, Ţiglina I, Galaţi, *oferă: nr. 7-9/1967; 4-12/1968; 1-8, 10-12/1969; colecţia completă 1970-1974.*

AUREL COJOCARU, str. Magnoliei, nr. 8, Lugoj, jud. Timiş, *solicită nr. 3/1967.*

LIVIU ALBESCU, str. Coroeşti, nr. 14, Vulcan, jud. Hunedoara, *solicită: nr. 2/1967; oferă: nr. 6/1968, 8/1974.*

NICOLAE FOLA, str. G. Coşbuc, nr. 9, Tîrnăveni, jud. Mureş, *solicită: nr. 1/1967; oferă nr. 7/1967.*

CRISTIAN INDUS, intrarea Bădeni, nr. 1, bloc M-13, ap. 64, cartier Titan, Bucureşti 49, *solicită: nr. 1, 4-8/1967; 1-5/1968; 1, 2, 4/1974.*

ROMULUS CIOROGARIU, str. N. Grigorescu, nr. 9, Deva, jud. Hunedoara, *solicită: nr. 1-5, 9/1967.*

PETRE CALUJNAI, str. Valea Roşie, bloc H-6, ap. 15, Craiova, *solicită: nr. 1, 2, 4, 5/1967; 3, 5/1972; oferă: nr. 8/1967; 3/1968; 2, 3, 4, 5, 8, 12/1970; 6/1971; 9-11/1972; 1, 3, 4, 6, 8/1973.*

TRAIAN PRISLOPEAN, Aleea Transilvania, nr. 1, bloc 7, sc. 1, ap. 2, Deva, jud. Hunedoara, *solicită: nr. 2-4, 9/1967; 2, 4/1968.*

NICOLAE LENESCHI, str. 23 August, bloc I-8, ap. 17, Gura Humorului, jud. Suceava, *solicită: nr. 1/1967; oferă: nr. 9/1967; 9/1968; 6/1970; 3, 12/1972.*

În nr. 12/1975 vom publica răspunsurile exacte la concursul nostru 100 ÎNTREBĂRI, 100 RĂSPUNSURI, 100 PREMII, iar în nr. 1/1976, lista cîştigătorilor.

CE VOM CITI ÎN NUMĂRUL VIITOR

● Literatura istorică, expresia marilor împliniri şi drame naţionale ● Chosŏn şi întemeietorul său, Ji Sŏnggye — file din istoria Coreei ● Take Ionescu despre Carol I ● 1858-1859: documente ale Unirii ● 1899: o farsă judiciară... şi judecata nepărtinitoare a istoriei ● Burebista — „primul şi cel mai mare dintre regii Traciei" ● Nicolae Milescu — un erudit diplomat la curţile Europei ● Papen — „omul de încredere" al lui Hindenburg: din amintirile unui ambasador la Berlin ● Canada 1759: bătălia şesurilor ● Versiuni despre asasinarea lui Grigore Ghica III ● Arme inedite în vara lui 1944 ● 1929: „Joia neagră" de la New York

CONTENTS (Romanian History) **M. NEAGOE** Vlaicu, Prince of Wallachia (1364-circa 1377) ... 2 • **C. POPIȘTEANU, L. DANDARA** and **A.G. SAVU** Lucreţiu Pătrăşcanu — 75 Years since His Birth ... 6 • **M. TĂLĂNGESCU** and **I. TOACĂ** April, 14, 1924: Communist Elena Filipovici Protests ... 13 • **N. COPOIU** 1858 Two Electoral Documents Regarding the Union of Wallachia and Moldavia ... 14 • **G. ȘTREMPEL** The Indefatigable Scholar Antim Ivireanu (circa 1660-1716) ... 17 • **Ș. FLORIAN,** Nicolae Iorga against the Iron Guard ... 20 • **T. BREIER** Jimbolia 1944: Scenes from the Antifascist Struggle ... 30 • **G. POTRA** The Outlaw Ioniţă the Shorthaired ... 39

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **M. NEAGOE** Vlaicu, prince de Valachie (1364-env. 1377) ... 2 • **C. POPIȘTEANU, L. DANDARA** et. **A.G. SAVU** Lucreţiu Pătrăşcanu — 75 ans depuis sa naissance ... 6 • **M. TĂLĂNGESCU** et **I. TOACĂ** 14 avril 1924 — La protestation de la communiste Elena Filipovici ... 13 • **N. COPOIU** 1858, deux documents électoraux concernant l'Union de la Valachie et de la Moldavie ... 14 • **G. ȘTREMPEL** L'Infatigable savant Antim Ivireanu (env. 1660-1716) ... 17 • **Ș. FLORIAN,** Nicolae Iorga contre la Garde de Fer ... 20 • **T. BREIER** Jimbolia 1944: pages de lutte antifasciste ... 30 • **G. POTRA** Le haïdouk Ioniţă le Tondu ... 39

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **М. НЯГОЕ** Влайку — господарь Валахии (1364-около 1377) ... 2 • **К. ПОПИШТЯНУ, Л. ДАНДАРА, А.Г. САВУ** Лукрециу Пэтрэшкану — 75-летие со дня рождения ... 6 • **М. ТАЛАНДЖЕСКУ, И. ТОАКЭ** 14-ое апреля 1924 г. — протест коммунистки Елены Филипович ... 13 • **Н. КОПОЮ** 1858, два выборных документа Воссоединения Валахии и Молдовы ... 14 • **Г. ШТРЕМПЕЛ** Неутомимый учёный Антим Ивиряну (около 1660—1716) ... 17 — **Ш. ФЛОРИЯН** 1938, Николае Иорга против Железной Гвардии ... 20 • **Т. БРЕЙЕР** Жимболия 1944: страницы антифашистской борьбы ... 30 • **Г. ПОТРА** Гайдук Ионицэ Тунсул ... 39

INHALT (Rumänische Geschichte) **M. NEAGOE** Vlaicu — Fürst der Rumänischen Lande (1364-1377) ... 2 • **C. POPIȘTEANU, L. DANDARA, AL. GH. SAVU** Lucreţiu Pătrăşcanu — 75 Jahre seit seiner Geburt ... 6 • **M. TĂLĂNGESCU, I. TOACĂ** 14. April 1924. Der Protest der Kommunistin Helene Filipovici ... 13 • **N. COPOIU** 1858. Zwei Wahldokumente der Vereinigung der Walachei und der Moldau ... 14 • **G. ȘTREMPEL** Der unermüdliche Gelehrte Antim Ivireanu (1660-1716) ... 17 • **Ș. FLORIAN** 1938. Nicolae Iorga — Gegner der "Eisernen Garde" ... 20 • **T. BREIER** Jimbolia 1944. Blätter des antifaschistischen Kampfes ... 30 • **G. POTRA** Der Heyduk (Räuber) Ioniţă Tunsu ... 39

SUMARIO (Historia rumana) **M. NEAGOE** Vlaicu (1364-1377) el rey de la Tierra rumana (Ţara Românească) ... 2 • **C. POPIȘTEANU, L. DANDARA, AL. GH. SAVU** Lucreţiu Pătrăşcanu — 75 de anos de son nacimiento ... 6 • **M. TĂLĂNGESCU, I. TOACĂ** 14 de abril de 1924 — el protesto de la comunnista Elena Filipovici ... 13 • **N. COPOIU** 1858, dos documentos electorales de la Uniòn de Valaquia y Moldavia ... 14 • **G. STREMPEL** El infatigable sabio Antim Ivireanul (1660-1716) ... 17 • **Ș. FLORIAN** 1938, Nicolae Iorga en contra de la Guarda de Hierro ... 20 • **T. BREIER** Jimbolia 1944. Paginas de la lucha antifascista ... 30 • **G. POTRA** El „justiciero" Ioniţă-Tunsu ... 39

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64-66, P.O.B. 2001, telex : 011631

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR GENERAL DE REDACŢIE : Valeriu Buduru
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul execuţat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

g

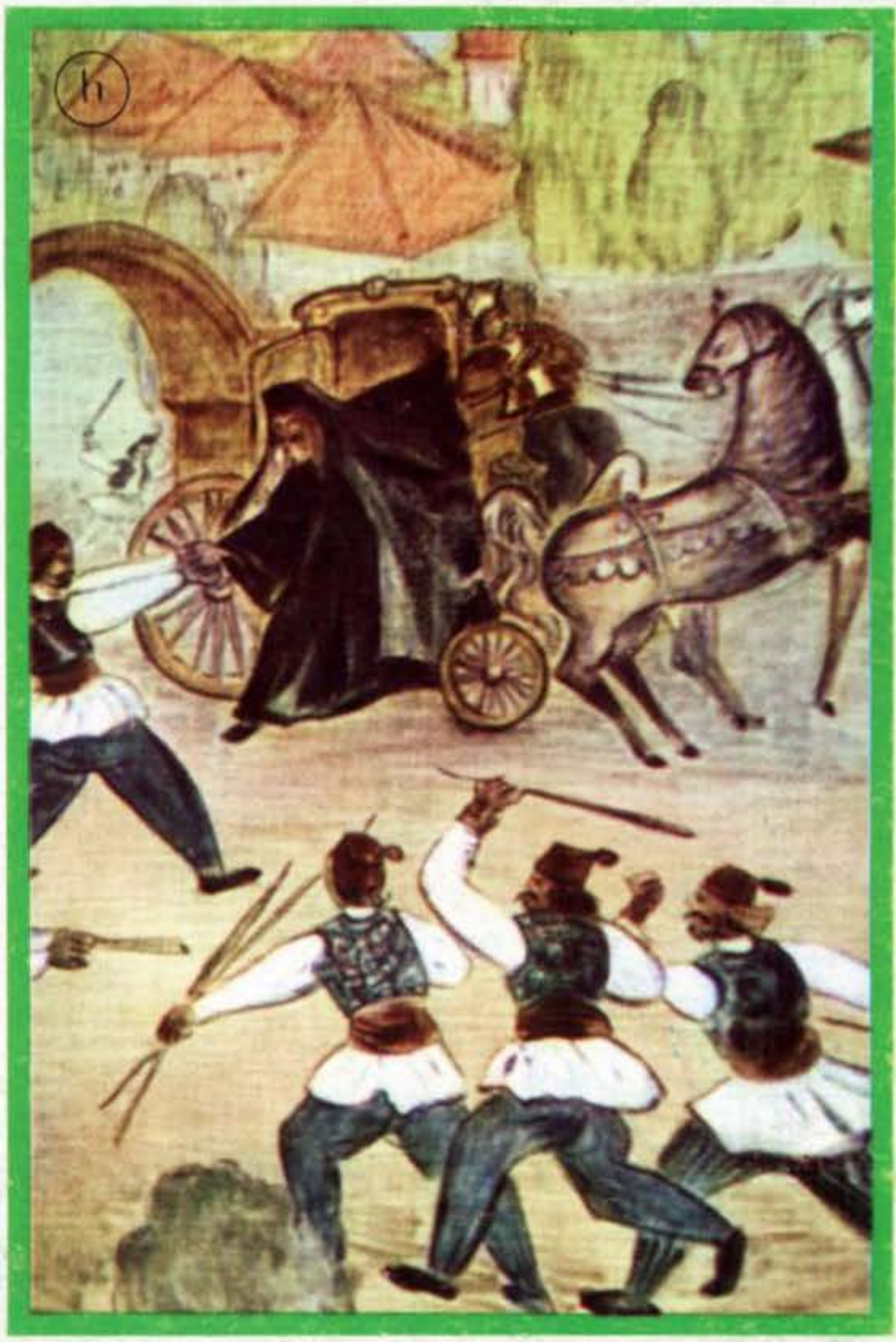
h